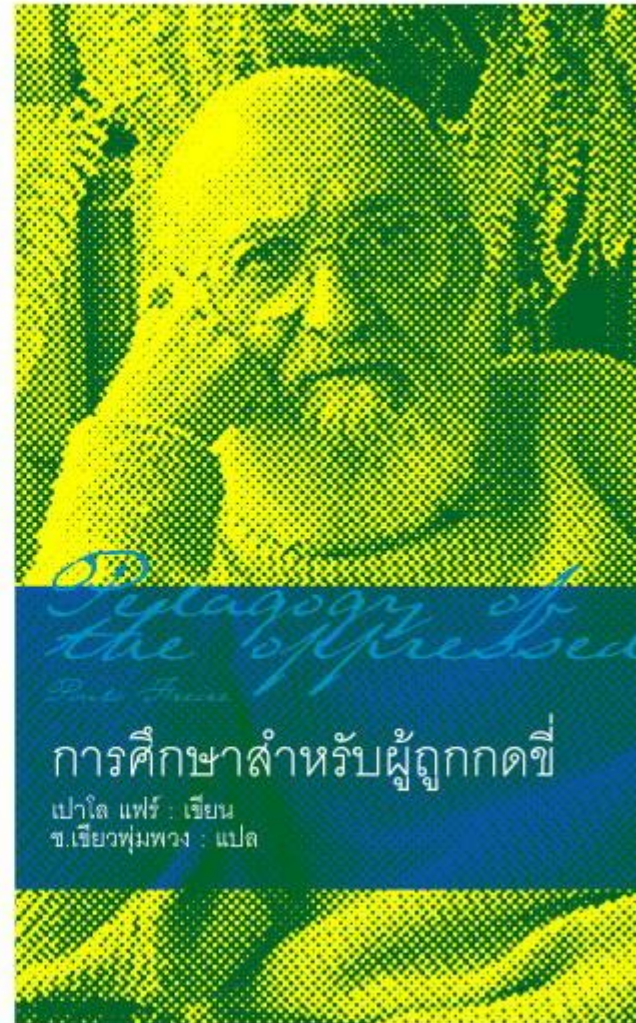

การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่

เปาโล แฟร์ : เขียน
ช.เชียวพุ่มพวง : แปล

คำนำหนังสือ”การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่”

ข้าพเจ้านั่งเขียนคำนำของหนังสือ”การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่”นี้ ในท่ามกลางบรรยากาศฟุตบอลโลกปี 2006 ในช่วงเวลาที่บราซิลเป็นที่มาของฟุตบอลที่รู้จักกันทั่วโลกว่าเป็นเต็งหนึ่งเพราะได้แชมป์มา 4-5 สมัยแล้ว ชื่อของนักเตะชาวบราซิลเช่นโรนัลโด โรนัลดีญโญ ติดปากเด็กผู้ชายเกือบคนโลก

แม้ว่าชื่อของเปาโล แฟร์ร นักการศึกษาผู้เกิดในบราซิลและไปทำงานในชิลีจะไม่โด่งดังเท่ากับนักฟุตบอลที่เอ่ยนามมา แต่หากพิจารณาในแง่คุณค่าของความคิดที่เปาโล แฟร์รมีต่อวงการการศึกษาของโลกที่สามแล้ว ก็คงต้องสรุปว่า แนวคิดเรื่องการศึกษาเพื่อการฟื้นฟูความเป็นมนุษย์ของเปาโล แฟร์รนั้น มีคุณูปการอย่างสูงส่งในฐานะที่เป็นประจักษ์พยานที่ทอประกายแสงอันเจิดจ้าส่องทางให้แก่แวดวงการศึกษาของโลกที่สามมาอย่างยาวนาน

ข้าพเจ้าแปลหนังสือเล่มนี้ตั้งแต่ช่วงราวๆปีพ.ศ. 2516-17 นับมาจนถึงวันนี้เป็นเวลากว่า 30 ปีแล้ว ในช่วงเวลาที่แปลนั้น ข้าพเจ้ายังทั้งอ่อนหัดและอ่อนด้อยในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษาต่างประเทศ รวมทั้งด้านความเข้าใจเรื่องราวการเอาตัวเอาเปรียบกันในสังคม และอื่นๆ การแปลหนังสือเล่มนี้ในขณะนั้น จึงมิใช่เป็นเพียงการแปลหนังสือเล่มหนึ่งเท่านั้น หากทว่า การแปลนี้เป็นประจักษ์พยานที่ชัดเจนที่ขัดเกลาตัวตนและชีวิตวงเส้นทางชีวิตของข้าพเจ้าต่อมาในภายภาคหน้าอีกด้วย

ทั้งนี้ เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นคนไม่ค่อยยอมเชื่ออะไรมากจากตัวหนังสือเท่านั้น หากต้องการที่จะสัมผัสด้วยตนเอง ดังนั้น หลังจากที่แปลหนังสือเล่มนี้จบแล้ว ข้าพเจ้าและผองเพื่อนกลุ่มหนึ่งซึ่งต้องการที่จะรู้ว่า สิ่งที่แฟร์รเขียนนั้นมีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด ข้อเสนอการศึกษาแบบใหม่ของแฟร์รใช้การได้จริงหรือ พวกเราจึงได้นำเอาแนวคิดที่มีอยู่ในหนังสือไปทดลองใช้สอนนักเรียนที่เป็นกลุ่มคนงานทอผ้าแถวๆย่านชานเมืองกรุงเทพฯ ห้องเรียนที่เป็นเพียงบ้านเช่าเล็กๆทำให้ข้าพเจ้าและผองเพื่อนตระหนักว่า ตัวหนังสือของแฟร์รนั้นเป็นสัจจะแท้จริง และแนวคิดของเขา ไม่เพียงแต่”คิดได้”เท่านั้น หากแต่”ยังทำได้จริง”อีกด้วย

30ปีที่ผ่านมา ข้าพเจ้ายังคงยึดอาชีพครูอยู่เสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในหรือนอกมหาวิทยาลัยก็ตาม และแม้ว่า จะสอนอยู่ในมหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าก็ได้ใช้แบบอย่างการศึกษาของเปาโล แฟร์รเป็นเข็มทิศนำทางอยู่เสมอ ข้าพเจ้าค้นพบว่า ไม่ว่าจะเรียนแบบไหน ที่ใด พวกเรา ทั้งครูและนักเรียนล้วนถูก”การศึกษาแบบที่เป็นอยู่” พรากความเป็นมนุษย์ของเราให้ลดน้อยถอยลงทุกโมงยาม ไม่ในทางใดก็ตามหนึ่ง ไม่ทางร่างกาย ก็จิตใจ ไม่ทางความคิดก็จิตวิญญาณ ไม่ทางเศรษฐกิจการเมืองหรือจิตสำนึก

แม้ว่ายิ่งนับวัน ปริมาณการศึกษาของคนไทยเราจะมากขึ้น ระดับการศึกษาจะสูงขึ้น แต่ทว่า ความรุ่งเรืองนี้ก็เป็นการเติบโตของ”การศึกษาแบบฝากธนาคาร”เป็นส่วนใหญ่ การศึกษาแบบนี้ ทำให้

พวกเราขอมยกธงขาวให้ถูกปล้นความเป็นมนุษย์ไปได้อย่างง่ายดาย ที่เราอาจเรียกว่า เป็นการขายตัว การขายสมอง การขายจิตสำนึก การขายอุดมการณ์และจิตวิญญาณ เพราะในห้องเรียน มีครูกับลูกศิษย์น้อยลงทุกที แต่มีผู้ขายบริการวิชาการกับลูกค้ำมากขึ้น

ข้าพเจ้าจึงยินดีอย่างยิ่งที่มีการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นมาแบบเล็กๆอีกครั้งหนึ่ง เพราะข้าพเจ้ามีความเชื่อว่า ในขณะนี้”การศึกษาแบบที่เป็นอยู่”นั้น ได้จำพวากความเป็นมนุษย์ของเราออกไป ก็คงต้องเป็น”การศึกษาอีกแบบหนึ่ง” คือการศึกษาแบบที่เปาโล แฟร์รี้ได้นำเสนอไว้ ที่จะเป็นกลไกหนึ่งในการฟื้นฟูปกป้องความเป็นคนของเราให้กลับคืนมา ร่วมกับการปฏิบัติทางด้านอื่นๆของสังคม

กาญจนา แก้วเทพ

3 กรกฎาคม 2549

การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่
(pedagogy)

เปาโล แฟร์ เซียน

ศูนย์ปฏิบัติการร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูง
(ศปส.)

การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่

เปาโล แพร์รี่ : เขียน
ช.เชียวพุ่มพวง : แปล

ศูนย์ปฏิบัติการร่วมเพื่อแก้ไข
ปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูง
(ศปส.)

พิมพ์ครั้งที่ : จัดพิมพ์
จำนวน : ๒/ พฤษภาคม ๒๕๔๙
: ๕๐๐ เล่ม

เอกสารเผยแพร่ (แจกฟรี)

คำนำ

หนังสือ เรื่องการศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่ (Pedagogy of the oppressed) เขียนโดย เปาโล แฟร์รี (Paulo Freire) ช.เชียวพุ่มพวง เป็นผู้จัดแปล ทำการจัดพิมพ์ครั้งแรกโดย สหพันธ์นักศึกษาเสรีฯ สารสยาม จัดจำหน่าย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗

การจัดพิมพ์ใหม่ครั้งนี้ เนื่องจากหนังสือต้นฉบับเก่ามาก ตัวหนังสือเลอะเลือนยากแก่การอ่าน และที่สำคัญหนังสือมีเนื้อหาสาระที่มีประโยชน์มากสำหรับคนชายขอบและกลุ่มทำงานกับชาวบ้านชนเผ่าและชาติพันธุ์ คิดว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดายหากไม่ได้รับการจัดพิมพ์เผยแพร่ใหม่ให้กว้างขวาง

เรื่องการขออนุญาตจากเจ้าของหนังสือเพื่อจัดพิมพ์ใหม่ครั้งนี้ ศปส.พยายามประสานงานหาเจ้าของหนังสือ (ต้นฉบับ) เพื่อขออนุญาตจัดพิมพ์แล้ว แต่ไม่สามารถหาเจ้าของหนังสือพบได้ จึงเป็นเรื่องสุดวิสัย และการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เป้าหมายเพื่อนำเสนอเผยแพร่ในหมู่คนทำงานองค์กรพัฒนาเอกชนไม่ได้คิดหวังโอกาสจัดพิมพ์เพื่อจำหน่ายแต่อย่างใด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหากเจ้าของหนังสือต้นฉบับพบหนังสือที่จัดพิมพ์ใหม่ฉบับนี้คงจะเข้าใจในเจตนารมณ์ของผู้จัดพิมพ์ และขอขอบพระคุณอย่างสูง ณ ที่นี้

พฤษภาคม ๒๕๔๗

สารบัญ

เปาโล แฟร์รี่ นักปฏิบัติร่วมสมัยของโลกที่สาม	7
มนุษย์กับการกดขี่	15
การศึกษากับการทำลายความเป็นมนุษย์	43
การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่	61
การศึกษาเพื่อการปฏิบัติวัฒนธรรม	97
คำอธิบายศัพท์	130
ถึงผู้อ่าน	131

เปาโล แพร์รี่

นักปฏิวัติร่วมสมัยของโลกที่สาม

อาคเนย์ : เรียบเรียง

ปัจจุบันนี้ การต่อสู้เพื่อปลดปล่อยโลกที่สามเป็นไปอย่างกว้างขวาง เป้าหมายร่วมกันของขบวนการต่อสู้ทั้งหลายก็คือ การรอกอบกู้ศักดิ์ศรีของความเป็นคน กลับมาสู่ประชาชนเรือนแสนเรือนล้านที่ ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบเปลวเพลิง แห่งการปฏิวัติได้ถูกจุดขึ้นเกือบทุกหนทุกแห่งในโลกที่มีการกดขี่ ลาตินอเมริกา ออฟริกา เอเชีย ในยุคนี้เองที่ประวัติศาสตร์ได้สร้างนักปฏิวัติขึ้นมากมาย มีความแตกต่างกันไปในเรื่องทฤษฎีการปฏิวัติและการเมืองมาก บ้างน้อยบ้างตามเงื่อนไขของเวลาและถิ่นกำเนิดหลายคนได้ต่อสู้จนสิ้นชีวิตไป เช่น ฟรานซ์ ฟ็อน ฟ็อน แอลจีเรียและออฟริกาหรือที่รู้จักกันดีในคนหนุ่มสาวของเมืองไทยอย่าง เซ กูวารรา แห่งลาตินอเมริกา โฮจิมินห์แห่งเวียดนาม หรือ อองซาน แห่งพม่า แม้จะมีความแตกต่างทางแนวคิดบางประการ แต่นักปฏิวัติที่แท้จริงทุกคนมีสิ่งร่วมกันอยู่ นั่นก็คือ

ความรักในเพื่อนมนุษย์ รักความยุติธรรมเป็นชีวิตจิตใจ จึงเกลียดชังซึ่งการกดขี่ข่มเหง เปาโล แฟร์ เป็นอีกคนหนึ่งทีประกาศตนเป็นนักปฏิวัติของโลกที่สาม แม้จะยังไม่มีผลงานที่เด่นชัด (อย่างของ เซ กุวารา) ที่จะยืนยันพิสูจน์ทฤษฎีของเขา การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่ (PEDAGOGY OF THE POORESSSED) หนังสือที่ดีที่สุดของเขา ก็เป็นที่กล่าวขวัญถึงอย่างมากในหมู่นักต่อสู้ทั่วโลก ตั้งแต่ นักบวช (ผู้เห็นความทุกข์ยากของมวลชน) ในศาสนจักรจนถึงนักบวชรูปุทธตามป่าเขา ความเป็นมาของชีวิตและแนวคิดของเขา เป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับนักต่อสู้ร่วมสมัยแห่งบ้านเรา

เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) เกิดที่เมือง Recife ในประเทศบราซิล ในปี ๑๙๒๑ เขาเติบโตขึ้นมาภายใต้สภาพแวดล้อมอันเรียกได้ว่าเป็นศูนย์กลางแห่งความยากจน ขณะอายุได้ ๗ ขวบ เขาร้องไห้เมื่อพ่อยิงนกตาย แต่ในเวลา ๓ ปีต่อมา ท่ามกลางมรสุมแห่งความยากจน ความหิวได้สอนให้เขารู้จักฆ่ามันด้วยตนเอง บ่อยครั้งที่เขาต้องประทังชีวิตด้วยผลไม้ที่ขโมยมาจากแผงลอย หรือไม้ที่ขโมยเก็บเอาตามต้นไม้ ขณะที่เขาเรียนหนังสืออยู่นั้น หลายครั้งที่เขามองหนังสือด้วยน้ำตาแห่งความเสียใจ เขาเรียนไม่ค่อยรู้เรื่อง เขาคิดว่าเขานั้นเป็นคนโง่เง่า ในวัย ๑๖ ปี ขณะที่เพื่อนมาจากครอบครัวที่ฐานะดีกว่าต่างพากันสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยกันหมดแล้ว แต่เขายังคงเรียนอยู่แค่ชั้นมัธยม ความหิวทำให้เขาต้องล่าหลังกว่าคนอื่น “เมื่อฉันมีอาหารกิน ฉันก็พบว่าฉันไม่ได้โง่เง่า และก็เริ่มเข้าใจสิ่งที่เรียนดีขึ้น”

แม้ว่าเขาจะเรียนหนังสือไม่ดีนัก แต่เขาก็เริ่มเรียนรู้ถึงความเป็นคนอย่างลึกซึ้ง เขาเรียนรู้ถึงความรักปวด

และการกดขี่ที่แท้จริง โดยการใช้ชีวิตอยู่กับสภาพเช่นนั้นอย่างใกล้ชิด เขาอยู่ท่ามกลางชีวิตของคนงานที่ตกงานจำนวนมากมาย ด้วยความรู้สึกของความเป็นเพื่อนร่วมทุกข์

ประสบการณ์จากชีวิตจริงเหล่านี้ทำให้ เปาโล แฟร์รี่ เชื่อมมันในเรื่องปฏิวัติเพื่อกำจัดความยากจนและการกดขี่กันของสังคมนมนุษย์ เขาเรียกมันว่า เป็นภารกิจทางประวัติศาสตร์ที่มนุษย์ ความยิ่งใหญ่ของเขา (ถ้าจะมี) มิได้อยู่แค่ความฉลาดปราดเปรื่อง แต่อยู่ที่การอุทิศตนอย่างแท้จริงต่อประชาชนผู้ยากไร้

แฟร์รี่ ได้เป็นศาสตราจารย์ทางภาษาโปรตุเกสตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี ด้วยความสามารถพิเศษและความสนใจในเรื่องภาษา และวากยสัมพันธ์ (SYNTAX) นี้เองที่ต่อมาทำให้เขาได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการสอน การอ่านออกเขียนได้ขึ้น แต่ทฤษฎีของเขามีได้เจริญงอกงามในห้องทำงาน เป็นเวลานานนับปี ที่เขาใช้เวลากลางวันสอนหนังสือในมหาวิทยาลัย แต่กลางคืนเขาจะเข้าไปอยู่ในสลัม นั่งดื่มกาแฟกลางถกเถียงกับกรรมกรคนยากคนจนถึงเรื่องราวของชีวิต และนี่เองเป็นสาเหตุสำคัญของการพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการปฏิวัติของเขา ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีชีวิตชีวาเพราะได้สรุปขึ้นมาจากสภาพที่เป็นจริง เพื่อกลับไปเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นจริงนั้น

ในปี ๑๙๖๐ แม้เขาจะได้วิเคราะห์ประสบการณ์ ของเขา

อย่างลึกซึ้งแล้ว แต่ตอนต้นเขาก็ยังไม่ค่อยแน่ใจนัก แต่ในที่สุดเมื่อสะสมมาถึงจุดหนึ่ง เขาก็เกิดความเชื่อมั่นขึ้นอย่างมาก และก้าวกระโดดเข้าสู่งานการศึกษาเพื่อสอนให้คนอ่านออกเขียนได้ และงานด้านการศึกษาผู้ใหญ่อย่างจริงจัง ต่อมาเขาก็ได้รับเชิญจากรัฐบาลบราซิลขณะนั้นให้เป็นผู้อำนวยการตามโครงการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งคลุมทั้งประเทศ

แฟร์รี่ เข้าไปสู่คนยากจน แต่มิใช่ฐานะของนักบุญผู้มาโปรด หรือฐานะของผู้ตีกลับใจที่กอร์ปด้วยความเมตตากรุณา เขาคิดว่านั่นเป็นทางขนานกับการจะช่วยให้คนยากจน หลุดพ้นจากไซ่ตรวนของความรู้หนังสือ และไร้เดียงสาต่ออำนาจบาตรใหญ่ที่มากมายซึ่งหมกหมองความจริง จะต้องให้คนเข้าใจต่อสภาพเหล่านี้และเขานั้นแหละ เป็นผู้ที่มีความสามารถต่อสู้และปลดปล่อย แยกอันหนักนั้น

แบบวิธีการให้การศึกษาแบบปลุกระดมจิตสำนึกของคนยากจนให้ลุกขึ้นต่อสู้นี้เอง ในปี ๑๙๖๔ อันเป็นปีที่เผด็จการทหาร ทำการรัฐประหารขึ้นยึดอำนาจ แฟร์รี่จึงถูกขังคุกนักโทษการเมือง ในคุกนี้เองแทนที่จะเกิดความท้อถอยหมดหวัง จิตสำนึกของเขากลับถูกปลุกให้ตื่นยิ่งขึ้น เขาได้เข้าใจชีวิตมากขึ้นไปอีก เขาไม่รู้สึกรับปวดและขมขื่นมากนัก

ไม่กี่เดือนต่อมา เขาก็ได้รับการปล่อยตัวและถูกเนรเทศมายังชิลี ปัจจุบันเขาจากบราซิลมาแล้วหลายปี จนทำให้เขาคิดว่าเขาเป็นชาวลาตินอเมริกานมากกว่าเป็นชาวบราซิล แต่กระนั้นก็ดี เขายังมีความรักอย่างดุเดือดต่อมาตุภูมิแผ่นดินเกิด เขามัก

กล่าวด้วยสำนวนของกวีเมือง Recife ประชาชนที่นั่น ดอก
กุหลาบ หาดทราย และรุ่งอรุณเหนือเนินเขา แม้จะถูกเนรเทศ
ออกมาเขาก็ไม่เคยรู้สึก เคียดแค้นขุนเคืองต่อแผ่นดินอันเป็นที่รัก
ยิ่งของเขาเลย ครอบครัวได้ย้ายมาอยู่กับเขาที่ซิดี ขณะที่เขาได้
เข้าร่วมโปรแกรมทางการศึกษาเพื่อการอ่านออกเขียนได้ของที่นี่อีก

การได้พบปะและทำงานกับประชาชนจำนวนมาก ๆ ทำให้
ทฤษฎีของแฟร์รเริ่มชัดยิ่งขึ้น และเขาได้เขียนและตีพิมพ์ความ
คิดของเขาออกมา เปาโล แฟร์ร ถือว่าตนเองเป็นนักปฏิวัติ และ
ยึดเอาการศึกษาเป็นขบวนการต่อสู้ทางการเมืองที่สำคัญ เขา
กล่าวว่าการศึกษาไม่อาจจะเป็นกลางได้ “คุณจะต้องเลือกเอา
ระหว่างการศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมอย่างแท้จริง
หรือการศึกษาเพื่อให้คนยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ให้คนสยบอย่าง
ว่าง่าย ยอมรับและคงสภาพที่เป็นอยู่ ให้คนสยบอย่างว่าง่าย
ยอมรับและคงสภาพสังคมที่ยุติธรรมต่อไป” วิธีการและเทคนิค
ถือว่าเป็นเรื่องที่สองรองจากหัวใจของขบวนการ นั่นคือ การปลุก
จิตสำนึกของประชาชน ทำให้ประชาชนรู้ว่าเขาเป็นใคร มองทะลุ
ถึงระบบของ สังคมที่เขาอยู่ รู้ว่าใครคือผู้กดขี่ ใครคือผู้ถูกกดขี่

เขาเปรียบเทียบการศึกษาแบบที่เป็นอยู่ว่า เหมือนยาแอสไพริน
ธรรมดาสำหรับสังคมที่ป่วยหนัก ซึ่งไม่ได้ให้การแก้ไขที่แท้จริงแต่
อย่างใด การศึกษาที่ทำให้คนอ่านออกเขียนง่าย ย่อมเป็นสิ่งที่
ชื่นชมของนักอุตสาหกรรม คนร่ำรวย และบรรดาคนชั้นสูงทั้ง
หลายเพราะการศึกษาเช่นนั้น ทำหน้าที่พัฒนาคนให้มี
ประสิทธิภาพในการสร้างผลกำไรให้แก่พวกเขาเหล่านั้นมันทำให้

ประชาชนรับใช้เครื่องจักรอย่างซื้อสัตย์ ระบบการศึกษาเช่นนี้มิได้คำนึงถึงประชาชนในฐานะที่เป็นคน แต่ถือว่าประชาชนเป็นเพียงวัตถุอย่างหนึ่งสำหรับขบวนการผลิตเพื่อหาผลกำไรของนายทุนทั้งหลาย

เปาโล แพร์รี มักเปรียบเทียบตนเองกับชีวิตอันขมขื่นของคาร์ล มาร์ก (Carl Marx) ผู้ต้องทรมานเพราะไม่มีอาหารจะกิน มาร์กสูญเสียบุตรชายไปสองคนเพราะไม่มีเงินที่จะให้คำรักษาต่อหมอ มาร์กผู้ถูกไล่ออกจากประเทศนั้นประเทศนี้ครั้งแล้วครั้งเล่า มาร์กผู้ถูกเนรเทศออกจากหลายประเทศ แม้แพร์รีจะพูดถึงความรู้สึกเจ็บปวดและขมขื่นของเขาที่ผ่านมาขณะเดียวกันเขาก็ยอมรับว่านั่นไม่จำเป็นต้องเป็นวิถีของทุกคน “แต่ละคนจะต้องตัดสินใจเลือกด้วยตนเองแต่ละคนมีภารกิจของตนแตกต่างกันไป แต่ทุกคนควรพยายามมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นคน และถ้าเราได้อุทิศตนเองเพื่อประชาชนผู้ยากไร้ ตัวเราเองก็จะอยู่ในฐานะของผู้กตขี่ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ความเป็นกลาง”

ลักษณะที่น่าคิดอย่างหนึ่งในตัวของเปาโล แพร์รี ก็คือ เขาสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมาจากประสบการณ์และสภาพที่เป็นจริงของสังคม ขณะเดียวกันเขาก็ยังไม่ปฏิเสธความเชื่อต่อบางสิ่งบางอย่างที่พิสูจน์ไม่ได้ เช่นเรื่องของพระเจ้า เขาคิดว่าศาสนจักรจะมีความหมายที่แท้จริง ก็ต่อเมื่อต่อสู้ตามวิถีของประวัติศาสตร์ มิฉะนั้นสถาบันศาสนาก็จะเป็นสิ่งแปลกปลอมของสังคม แทนที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ปลดปล่อย “พระเจ้าไม่ใช่ผู้ขัดขวางวิถีทางประวัติศาสตร์แต่พระเจ้าคือผู้ปลดแอก (Liberator) คุณไม่

สามารถหวังให้พระเจ้าลงมาช่วยปฏิวัติที่ดินในเปรูได้ เพราะพระเจ้ามิใช่อำนาจลึกลับหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดที่อยู่ภายนอก พระเจ้าอยู่ในมนุษย์ทุกคน มนุษย์สร้างพระเจ้าขึ้นมาในหัวใจของเขา ดังนั้น มนุษย์ต่างหากเป็นผู้แบกภารกิจการนั้น” ภารกิจของศาสนจักรในทัศนะของแฟร์รีก็คือ การปลดแอกโดยอุทิศตนยืนอยู่ข้างประชาชนผู้ยากจน

ความใญ่บุญสุนทานอย่างผิด ๆ หรือความเสียสละจอมปลอมอันเกิดจากความสงสาร เมื่อเห็นความเจ็บปวดนั้นไม่เพียงพอ แฟร์รีเล่าให้ฟังว่าครั้งหนึ่งมีสตรีผู้สูงศักดิ์ (เหมือนพวกคุณหญิงคุณนายของบ้านเรา - ผู้เรี่ยเบรียง) ต่ำตรง ๆ ว่า “ถ้าคุณเปลี่ยนแปลงประเทศบราซิลเสียแล้ว งานสังคมสังเคราะห์ของฉันอันเกิดจากความเมตตาปราณีเล่า จะเกิดขึ้นได้อย่างไร” แฟร์รีเห็นว่า การเสียสละอันแท้จริงนั้นคือการอุทิศตนเพื่อกำจัดกวาดล้างต้นตอของความเจ็บปวดให้สิ้นทราก มิใช่การคงระบบที่อยู่ดีธรรมเพื่อที่ตนจะได้ทำบุญ แต่จะต้องเปลี่ยนแปลงที่ระบบอันเป็นเหตุแห่งความเจ็บปวดของมนุษย์

เมื่อเขาจากบราซิล เขาเคยได้รับเชิญไปเป็นศาสตราจารย์ที่ ฮาร์วาร์ด แต่เขาไม่ได้อยู่นาน “ฉันไม่คิดว่าชื่อของฉันจำเป็นต้องมีค่าว่าศาสตราจารย์ นำหน้า” ปัจจุบันเขาทำงานอยู่ที่ COUNCIL OF CHARDRES กรุงเจนีวา ซึ่งเป็นงานด้านการศึกษาอันทำให้เขามีโอกาสติดต่อกับบุคคลต่างๆ อย่างกว้างขวางทั่วโลก แม้จะอยู่ที่เจนีวา แต่เขาก็ยังคงผูกพันตนเองกับผู้ถูกกดขี่ ด้วยสำนึกในภาระของความเป็นมนุษย์อยู่เสมอ

มนุษย์กับการกดขี่

มนุษย์ชาติทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ภาษาใด นับถือศาสนาอะไร หรืออาศัยอยู่ที่ไหนต่างก็มีปัญหา เป็นปัญหา ร่วมกัน และเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องแก้กันอย่างเร่งด่วนโดยไม่มีทางเลือกเลยได้ ปัญหานั้นก็คือ ปัญหาเรื่อง การถูกทำลายความเป็นมนุษย์ ตามประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมนุษย์เราต้องเลือก สิ่งใดสิ่งหนึ่งระหว่างการสร้างความเป็นมนุษย์ กับการปล้นความเป็นมนุษย์อยู่ตลอดเวลา และถ้ามนุษยชาติยังคงต้องการรักษา พิษพันธุของมนุษย์เอาไว้ ก็จำเป็นต้องเลือกเอาการสร้างความเป็นมนุษย์เป็นภารกิจที่ต้องปฏิบัติ เพราะถ้าคนถูก ปล้นความเป็นมนุษย์ไปหมดนั้น คนก็จะหมดความเป็นมนุษย์ไปด้วย

การปล้นความเป็นมนุษย์นี้เกิดจากคน ๒ จำพวก จำพวกหนึ่งเป็นพวกปล้น เราเรียกว่า ผู้กดขี่ อีก จำพวกหนึ่งเป็นผู้ถูกปล้นเราเรียกว่า ผู้ถูกกดขี่ งานกอบกู้ความเป็นมนุษย์ที่ผู้ต่อสู้จะต้องกระทำต่อไปนี้ จะต้องได้รับการขัดขวางจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการปล้นความเป็นมนุษย์อยู่เสมอ เราจะถูกความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่ และการใช้มาตรการ

รุนแรงต่าง ๆ นานาจากผู้กดขี่ ที่จะคอยขัดขวางงานกอบกู้ของเราอยู่เสมอ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ควรจะเป็นเครื่องบั่นทอนกำลังใจในการทำงาน เพราะเป้าหมายเบื้องต้นของเรา นั้นมั่นคงยิ่งนัก เป้าหมายเบื้องต้นของผู้ต่อสู้ทุกคนก็คือ ความกระหายที่จะให้ผู้ถูกกดขี่ทุกคนได้รับเสรีภาพ และความยุติธรรมด้วยการต่อสู้กอบกู้เอาความเป็นมนุษย์ที่เขาเคยมีอยู่ แต่ได้สูญเสียไปกลับคืน ดังนั้นงานของผู้ต่อสู้คืองานกอบกู้ความเป็นมนุษย์

อันที่จริงการปล้นความเป็นมนุษย์นั้นแตกต่างจากการปล้นทรัพย์สินอื่น ๆ ในการปล้นแบบทั่ว ๆ ไป จะมีฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายสูญเสียและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายได้รับ แต่ในการปล้นความเป็นมนุษย์นั้น ทั้งฝ่ายปล้นและฝ่ายถูกปล้นต่างก็สูญเสียความเป็นมนุษย์ด้วยกันทั้งคู่ ถ้าผู้ที่ปล้นความเป็นมนุษย์มีความเชื่อของตนเองจะมีความเป็นมนุษย์มากขึ้น เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้น ถ้าได้ปล้นความเป็นมนุษย์จากผู้อื่น คนคนนั้นก็เข้าใจผิดอย่างมาก ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ได้มีการแสดงให้เห็นถึงการปล้นความเป็นมนุษย์กัน เช่น การซื้อขายทาส และก็ประวัติศาสตร์บางส่วนนี่เองที่ได้ชี้ให้เห็นว่า เป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องเป็นไปเช่นนี้ ตราบใดที่มนุษย์ยังมีความแตกต่างกันทางด้านชาติพันธุ์หรือสติปัญญา หรืออะไรอื่น ๆ แล้วแต่จะสรรหากันมาอ้าง ถ้าเรายังงมงายเชื่อประวัติศาสตร์แบบนี้ก็จะทำให้เราหมดหวังและท้อแท้ เราจำเป็นต้องมองดูประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง ต้องล้มเลิกความเชื่อที่ว่างานกอบกู้จะสำเร็จได้ก็เพราะโชคชะตาหรือฟ้าดิน กำหนด เพราะชีวิตไม่ได้เดินตามที่พระพรหมกำหนด งานกอบกู้

ของเราจะสำเร็จลงได้ก็ด้วยการกระทำ เรามีคู่ต่อสู้ที่มีตัวตน และผู้กดขี่คือคู่ต่อสู้อันดับแรกของเรา

ในบางครั้งผู้ถูกกดขี่เองก็มีความเชื่อผิด ๆ แบบผู้กดขี่ คือเชื่อว่าเราจะเป็นมนุษย์มากขึ้นเมื่อเราเอาความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นมาสร้างเสริมตัวเอง และในเวลาเดียวกันก็เชื่อว่าความเป็นมนุษย์ของเราจะหายไปถ้าเราถูกกดขี่ ความเชื่อแบบนี้มีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีก็คือ ทำให้ผู้ถูกกดขี่พยายามที่จะต่อสู้เพื่อเรียกเอาความเป็นมนุษย์คืนมา แต่ผลเสียก็มีมาก คือหลังจากที่งานกอบกู้ได้สำเร็จลงไปแล้ว ผู้ที่เคยถูกกดขี่จะหวนกลับมากดขี่กลับมาปล้นความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นแทน เพื่อสะสมความเป็นมนุษย์ให้มากขึ้น เพราะฉะนั้น งานของผู้กอบกู้มันจึงจำต้องไม่ใช่งานที่จะสะสม ความเป็นมนุษย์ของตนเองให้มากขึ้นฝ่ายเดียวแต่ต้องสร้างสรรคืให้เกิดความเป็นมนุษย์มากขึ้น ทั้งผู้ที่เคยกดขี่และผู้ที่ถูกกดขี่ด้วย

และนี่คืองานที่เป็นงานสำคัญที่มนุษย์จะพึงกระทำ เป็นงานในประวัติศาสตร์ของผู้กอบกู้ที่จะต้องเรียกเอาความเป็นมนุษย์ให้คืนมาสู่ผู้กดขี่และผู้ถูกกดขี่ งานนี้จำเป็น ต้องเป็นงานของผู้ถูกกดขี่ เนื่องจากเหตุผลที่ว่า ผู้กดขี่นั้นไม่อาจกอบกู้ตนเองหรือผู้อื่นให้หลุดพ้นมาจากกรกดขี่ การเอารัดเอาเปรียบและการเลวร้ายลงทุกที ๆ เพราะการใช้อำนาจอย่างเมามัน พลังซึ่งถูกผลักดันมาจากความอ่อนแอของผู้ถูกกดขี่เท่านั้นที่จะสามารถนำมาใช้ในการกอบกู้ได้และแน่นอนว่าผู้กดขี่เองก็ย่อมจะต้องขัดขวาง ต้องทำลายพลังนี้ให้อ่อนแอหรือให้หมดไปเสียเลย การขัด

ขวางที่สำคัญและเรามากจะนึกถึงก็คือ การขัดขวางที่มาในรูปของความเมตตาปราณีอย่างจอบปลอม ซึ่งเรามากจะพบได้เสมอในกลุ่มที่มีการยกอะไร ๆ บางอย่างให้ โดยกล่าวว่าการยอมนั้นเป็นความเมตตาอย่างสูงสุดแล้ว เพื่อไม่ให้ผู้ถูกคดีทำอะไรมากเกินไปกว่านั้น (การที่ลูกจ้างนัดหยุดงานจะเห็นได้ชัด) และทุกวันนี้ที่ความยุติธรรมต่าง ๆ ในสังคมยังคงดำเนินอยู่ได้ ก็เพราะอาศัยเชื้อจากความเมตตาอันจอบปลอมนี้เอง ความยากจน

ความหมอดหวัง การอดตายของคนจนยังมีอยู่ ก็เพราะการทำบุญให้ทานชั่วคราวชั่วคราวของคนรวยยังมีอยู่

ผู้ที่จะมี ความเมตตาปราณีอย่างแท้จริง ก็คือผู้ที่ต้องทำลายความเมตตาปราณีอย่างจอบปลอมนี้เสีย การให้ทานไม่ได้ช่วยอะไรเลย นอกจากทำให้ผู้รับรู้สึกตัวตนเองน่าเวทนาต่ำต้อยเสียจริง ๆ ตัวเองเป็นแต่คนที่คอยรับความช่วยเหลือจากคนอื่น เป็นคนที่ชีวิตไม่มีประโยชน์ มือทั้งสองข้างที่มันนั้น มีไว้เพื่อยื่นออกมาขอทานเท่านั้น ความเมตตาที่แท้จริงจะต้องให้มนุษย์เรียกร้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นให้น้อยลง ช่วยตัวเองให้มากขึ้น ใช้มือทั้งสองทำงานให้มากขึ้นต่างหาก

งานต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยตนเอง จากการกดขี่นี้จะต้องมีการฝึกหัด จะต้องมียุทธวิธีการที่ผู้ต่อสู้จะต้องเรียนรู้เอาไว้เพื่อเป็นบทเรียนของตนและงานนี้ไม่มีใครเหมาะสมเท่าผู้ถูกคดี เพราะใครเล่าจะรู้ซึ่งถึงความทุกข์ของการถูกคดี เพราะใครเล่าจะรู้ซึ่งถึงความทุกข์ของการถูกคดีได้ดี เท่าตัวผู้ถูกคดีเอง ใครเล่าจะเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องทำการปลดปล่อยดีเท่ากับ ผู้ถูกคดี

หามีไม่แล้ว เพราะผู้ถูกกดขี่จะต้องเรียกเอาความเป็นมนุษย์คืนมา การเรียกร้องนี้จะไม่ได้อะไรอย่างบังเอิญแน่ ๆ แต่จะได้มาด้วยการคิดและการปฏิบัติโดยผู้ที่ลงมือทำนั้น จะต้องสำนึกถึงความจำเป็นที่ต้องต่อสู้อยู่ตลอดเวลา สิ่งสำคัญที่ต้องต่อสู้มากที่สุดก็คือ จะต้องใช้ความรักเข้าต่อสู้กับความไร้รัก ที่สถิตอยู่กลางใจของผู้กดขี่ที่โหดเหี้ยมแต่มีความเมตตาอันจอมปลอมเคลือบอยู่ภายนอก

ในระยะเริ่มแรกแห่งการต่อสู้นั้น อาจจะมีบางครั้งที่จุดมุ่งหมายในการต่อสู้ของผู้ถูกกดขี่ได้บิดเบือนไป คือแทนที่จะต่อสู้เพื่อความเป็นมนุษย์ พวกเขาอาจจะต่อสู้เพื่อกลายเป็นผู้กดขี่คนใหม่ เหตุผลที่พอจะอธิบายจุดมุ่งหมายที่บิดเบือนนี้ก็คือ ภาพพจน์ในการเป็นมนุษย์ของผู้ถูกกดขี่นั้น ผิดไปจากความเป็นจริง เพราะเขาถูกสอนโดยไม่รู้ตัวจากผู้กดขี่ว่าการจะเป็นมนุษย์ได้สมบูรณ์ จะทำได้ก็ต่อเมื่อได้อยู่เหนือเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ ดังนั้นการต่อสู้แบบนี้จึงเป็นการต่อสู้แบบที่ไม่หลุดพ้นไปจาก ระบบของการกดขี่อย่างแท้จริง เพียงแต่เปลี่ยนข้างจากผู้ที่เคยถูกกดขี่ไปเป็นผู้กดขี่เท่านั้นเอง

ความกลัวที่จะได้รับอิสรภาพก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ถูกกดขี่จะมีขึ้นในขณะที่กำลังต่อสู้ ความกลัวนี้เกิดขึ้นได้ก็เพราะลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกกดขี่กัน ผู้กดขี่ดำเนินไปในรูปของการกดขี่กันทางการตัดสินใจ ในระยะที่มีการกดขี่นั้น ผู้กดขี่จะเป็นผู้ตัดสินใจ เป็นผู้นำทางชี้ทางให้ผู้ถูกกดขี่เดินไปตามทางที่เขาต้องการเสมอ ผู้ถูกกดขี่ไม่ต้องคิดอะไร ไม่ต้องตัดสินใจอะไร

มีหน้าที่เพียงแต่ทำไปตามที่ผู้ถูกคดีบอกก็แล้วกัน แต่เมื่อมีการต่อสู้เกิดขึ้นก็หมายความว่า ผู้ถูกคดีจะต้องสลัดผู้คดีออกไปจากวิถีชีวิตของตน ตั้งแต่นั้นต่อไปผู้ถูกคดีจะต้องเป็นตัวของตัวเอง ต้องตัดสินใจ และต้องรับผิดชอบตนเอง และตอนนี้เองที่ทำให้ผู้ถูกคดีเกิดความกลัวที่จะได้รับอิสรภาพ เพราะไม่เคยกับการรับผิดชอบตนเองมาก่อน อีกประการหนึ่ง อิสรภาพที่ได้มานี้ ผู้ถูกคดีได้มันมาด้วยการต่อสู้ ไม่ใช่ของขวัญที่สวรรค์ประทานมาให้ เมื่อได้มาด้วยความยากลำบาก ก็ควรที่จะรักษาไว้อย่างสุดชีวิต

การที่จะเอาชนะต่อสภาพการกอดขี้ได้ ประการแรกผู้ต่อสู้จะต้องวิเคราะห์หาสาเหตุของการกอดขี้เสียก่อน เพื่อจะได้เปลี่ยนแปลงสภาพการถูกกอดขี้ที่กำลังเป็นอยู่ด้วยการสร้างสภาพการณ์ใหม่ขึ้นมาแทนที่ อันเป็นสภาพการณ์ที่ทุกคนมีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ขึ้นกว่าเดิม แต่การเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์เดิมนั้นไม่ใช่ของที่ทำได้เล่น ๆ หรือง่าย ๆ การต่อสู้อย่างจริงจังเท่านั้นที่จะสามารถทำให้เปลี่ยนแปลงสภาพการณ์เดิมได้ และหน้าที่ของผู้ที่จะเปลี่ยนสภาพการณ์นี้ก็ต้องเป็นภาระของผู้ถูกกอดขี้เท่านั้น

ปัญหาอีกประการหนึ่งของการต่อสู้ก็คือ ผู้ถูกคดีที่จะทำการต่อสู้ บางคน ได้ปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพการณ์กอดขี้ได้เรียบร้อยแล้ว ต่อมาเขาเกิดความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงออกมาจากสภาพการณ์นั้น แต่เขาก็ไม่กล้าที่จะลงมือต่อสู้ เพราะเขาไม่กล้าเสี่ยง เขาไม่เคยต้องเสี่ยงมาก่อน เขาจึงเสี่ยงไม่เป็น และ

การต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยนี้ ไม่ใช่เพียงแต่ว่าจะเป็นภาระทำให้ผู้ชั่วร้ายผู้ถูกกดขี่เท่านั้นแต่ยังเป็นการชู้ชวัญ บรรดามิตรสหายของผู้ถูกกดขี่เองด้วย เนื่องจากมีความกลัวที่จะได้อิสรภาพดังได้กล่าวมาแล้ว งานต่อสู้จะทำโดยคน ๆ เดียวไม่ได้ เพราะคนเราถูกปล้นความเป็นมนุษย์ไปด้วยระบบสังคมที่อยู่ติดธรรม และเอารัดเอาเปรียบมนุษย์ด้วยกันเอง ปัญหาที่เกิดจากกลุ่มชน ก็ต้องอาศัยพลังจากกลุ่มชนเป็นผู้แก้เช่นเดียวกัน ผู้ต่อสู้ทุกคนจึงต้องการเพื่อน แต่ถ้าเพื่อนไม่ร่วมมือกับเขา ไม่เล่นด้วยกับเขากำลังใจในการต่อสู้ก็ยอมหายไป ในระยะที่ต่อสู้ ผู้ต่อสู้ทุกคนจะต้องเลิกฟังเสียงชู้จากความกลัวอิสรภาพ เลิกฟังเสียงชู้จากเพื่อน เลิกฟังเสียงชู้แม้จากจิตสำนึกของตนเอง และจะต้องพยายามทำความเข้าใจเพื่อหาสาเหตุที่มาของความกลัวของตนเองและเพื่อน

ถ้าผู้ถูกกดขี่ต้องการจะต่อสู้ เขาจะต้องอยู่ในลักษณะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกตลอดเวลา และสิ่งนี้จะฝังลึกอยู่ในจิตใจของเขา เขาจะเริ่มต่อสู้เมื่อเขาได้ค้นพบความจริงที่ว่า การมีชีวิตอยู่โดยปราศจากอิสรภาพก็เหมือนไม่ได้มีชีวิตอยู่อย่างแท้จริง แต่ถึงแม้จะต้องการอยู่อย่างแท้จริง เขาก็กลัวที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีอิสรภาพ เขาต้องอยู่ในระหว่างตัดสินใจเลือกของสองอย่างที่ตรงกันข้ามตลอดเวลา เขาจะขจัดผู้กดขี่ได้หมดไปหรือเขาเองก็ต้องการให้ผู้กดขี่คงอยู่เป็นที่พึ่งของเขา เขาจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นหรือต้องการเป็นคนแปลกหน้า เขาจะเป็นคนเดินตามทางชีวิตที่คนอื่นลิขิตให้หรือจะกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง จะเป็น

เพียงผู้คอยดูคนอื่นต่อสู้หรือจะลงมือต่อสู้เสียเอง จะพูดออกมา หรือจะเงียบบด และในตอนที่ต้องตัดสินใจเลือกนี้แหละที่การศึกษาจะก้าวเข้ามามีบทบาท ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมี การศึกษาของผู้ถูกกดขี่ เพื่อช่วยในการตัดสินใจของพวกเขา การศึกษานี้ จะช่วยให้ผู้ถูกกดขี่เข้าใจถึงสภาพการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น สามารถนำมาไตร่ตรองและเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องต่อสู้ การศึกษานี้จะช่วยให้ผู้ถูกกดขี่เข้าใจถึงสภาพจริงที่ผิด ๆ แต่ก่อนเช่นเข้าใจว่าการมีชีวิตอยู่ หมายถึงการมีชีวิตอย่างผู้กดขี่เท่านั้น การศึกษาจะช่วยให้ผู้ถูกกดขี่เห็นว่า ทั้งตัวเขาเองและผู้ถูกกดขี่กำลังถูกปล้นความเป็นมนุษย์ไป

การปลดปล่อยเป็นเสมือนการเกิดใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องมีความเจ็บปวดผสมอยู่ด้วยเสมอ คนที่ปลดปล่อยได้สำเร็จจะกลายเป็นคนใหม่ จะไม่มีผู้กดขี่หรือผู้ถูกกดขี่อีกต่อไป จะมีแต่คนที่มีอิสระ แต่การที่จะปลดปล่อยได้สำเร็จนั้นไม่ใช่สิ่งที่ได้แต่พูดกันอย่างลม ๆ แล้ง ๆ ผู้ถูกกดขี่จะสามารถปลดปล่อยตนเองได้ ก็ต่อเมื่อเขาได้รับรู้สภาพการณ์ที่แท้จริงของการกดขี่ เขาจะต้องมองโลกในแง่ใหม่ โลกที่ไม่ใช่โลกที่ปิดตัน หานหนทางไปไหนไม่ได้ เขาจะต้องเข้าใจว่า สภาพปิดกั้นที่กำลังประสบอยู่นั้นเป็นเพียงสภาพการณ์ที่จำกัดอันหนึ่ง ที่เขาจะเปลี่ยนมันได้ การรับรู้แบบนี้สำคัญมาก เพราะจะเป็นเครื่องกระตุ้นใจในการต่อสู้ ถ้าปราศจากการรับรู้เช่นนี้เสียแล้ว ผู้ถูกกดขี่ก็จะหมดกำลังใจต่อสู้เพราะคิดว่าตนเองเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้ นอกจากต้องยอมรับมันเท่านั้น

ผู้กดขี่เองก็เช่นกัน ผู้กดขี่บางคนค้นพบความจริงว่าเขา กำลังทำการกดขี่ผู้อื่นอยู่ แต่การค้นพบความจริงเช่นนี้ บางทีก็ ไม่ได้ช่วยให้เขาคิดที่จะร่วมมือกับ ผู้ถูกกดขี่เพื่อต่อสู้ขับไล่การ กดขี่ออกไป ตรงกันข้ามบางคนกลับใช้วิธีหาเหตุผลต่าง ๆ มา อ้าง เพื่อกลบเกลื่อนความรู้สึกผิดที่กำลังเกิดขึ้นมา บางคนใช้วิธี เพิ่มความเมตตากรุณาให้มากขึ้น ด้วยการให้ทานแก่ผู้ถูกกดขี่ มากขึ้น ซึ่งนั่นหมายความว่า เขาช่วยให้ผู้ถูกกดขี่พึ่งพาผู้กดขี่ มากขึ้นยิ่งกว่าเดิม ทำให้ผู้ถูกกดขี่ติดอยู่กับทางเดินที่เขาจะชี้ให้ มากขึ้น ในรูปแบบนี้ การรวมตัวกันอย่างแท้จริงเพื่อจะต่อสู้ ไม่มีทางจะเป็นไปได้ ตราบใดที่คน ๆ หนึ่งมีชีวิตอยู่เพื่อคนบาง คน ผู้กดขี่จะสามารถเข้ามารวมตัวรวมใจกับผู้ถูกกดขี่ได้ก็ต่อเมื่อ เขาได้เปลี่ยนการมองผู้ถูกกดขี่เสียใหม่ เขาจะต้องมองผู้ถูกกดขี่ ในฐานะที่เป็นคนเป็นคน ที่กำลังได้รับความอยุติธรรม เป็นคนที่ ไร้สิทธิไร้เสียงในสังคม เป็นคนที่กำลังถูกโกงค่าจ้างแรงงานส่วน ตัวเขาเองก็ต้องเลิกทำตัวเป็นนักบุญ เลิกสงสารโดยเลิกให้ความ ช่วยเหลือคนเหล่านั้นเป็นรายบุคคลเสียที และเขาจะต้องเริ่มมี ความรักในเพื่อนมนุษย์ การรวมตัวรวมใจกันอย่างแท้จริงจะเกิด ขึ้นได้ก็เพราะความรักในเพื่อนมนุษย์เพราะการลงมือทำจริง เพราะการไตร่ตรองและปฏิบัติ

ในการเปลี่ยนแปลงนี้ ข้อสำคัญประการหนึ่งที่ควรคำนึง ถึงก็คือ มนุษย์และโลกมีความสัมพันธ์กันเราต้องยอมรับว่า โลก ที่ปราศจากมนุษย์ย่อมไม่ใช่โลกและมนุษย์จะอยู่ไม่ได้ถ้าปราศ จากโลก ทั้ง ๒ นี้เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก แต่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่

เพื่อคนอื่นไม่ได้ และจะอยู่ร่วมกับคนอื่นโดยถูกแยกเป็นชั้น ๆ ก็ไม่ได้เช่นกัน สภาพความจริงทางสังคมต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นนี้ มันไม่ได้เกิดขึ้นมาด้วยความบังเอิญ มันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ เพราะฉะนั้นเมื่อมันจะต้องเปลี่ยนแปลง มันก็จะไม่เปลี่ยนแปลงไปเพราะความบังเอิญ แต่จะเปลี่ยนด้วยน้ำมือของมนุษย์นี่เอง แต่บางครั้ง ผู้ถูกกคดีเองก็ต้องยอมรับว่า เขาเองก็เติบโตขึ้นมาในบรรยากาศแห่งการกดขี่กันอยู่ตลอดเวลา เขาถูกหล่อเลี้ยงด้วยการกดขี่มานาน จนการกดขี่นั้นฝังแน่นอยู่ในจิตสำนึกของเขาและยากจะถอนตัวออกมาจากอำนาจของมันได้ การสวดมนต์อ้อนวอนให้การกดขี่หายไปนั้นไร้ผล หากแต่ผู้ต่อสู้ควรเริ่มไตร่ตรองหายุทธวิธีและลงมือปฏิบัติการ ผู้ต่อสู้จะต้องมองเป็นสภาพการณ์ที่แท้จริง ซึ่งการที่จะมองได้เขาจะต้องเผชิญกับความเป็นจริง วิเคราะห์มันออกมามองสภาพการณ์ต่างๆ อย่างเป็นภาววิสัยและทำงานในสภาพการณ์จริง ๆ การเพียงแต่มองผ่านเพื่อรู้ว่ามีการกดขี่เท่านั้น ไม่ได้ช่วยอะไรเลย กลับจะยิ่งทำให้มองเห็นนึกเอาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่การต่อสู้ที่แท้จริงมาใช้

การรับรู้ข้อเท็จจริงอย่างผิดพลาด เพราะเพียงแต่มองผ่าน ๆ ไปอย่างทีกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น จะให้ผลเสียมากมาย การมองอย่างนั้นจะเป็นการขู่ขวัญผู้ที่มอง เพราะเขาไม่ได้มองสภาพการณ์อย่างที่มันเป็น แต่มองอย่างที่อยากจะให้มันเป็น ความกลัวที่อยู่ภายในจะทำให้การรับรู้ผิดพลาดยิ่งขึ้น (เช่นถ้าคิดว่ากำลังดูสิ่งที่น่ากลัว เลยยิ่งดูสิ่งนั้นน่ากลัวมาก ทั้ง ๆ ที่ความจริงไม่น่ากลัวเท่าไรนัก) เราจะปฏิเสธที่จะไม่ยอมรับความจริงที่

เกิดขึ้นแล้วไม่ได้ หรือจะยอมรับแล้วแต่ก็ปฏิเสธที่จะแก้ไขหรือหาเหตุผลร้อยแปดมาอ้าง เพื่อจะหลีกเลี่ยงความเป็นจริงเหล่านี้ ทำให้มีการปลดปล่อยไม่ได้ทั้งนั้น มีหน้าซ้ำข้อเท็จจริงที่เรา รู้ก็จะกลับกลายเป็นความเชื่อที่นำกลัวกับคนอื่น ๆ ในพวกเราต่อไป ความเชื่ออย่างผิด ๆ นี้ จะทำให้เพื่อน ๆ ของเราเกิดความไม่กล้าและพบความลำบากใจในการจะเข้ามาร่วมต่อสู้ เขาจะไม่กล้าวิเคราะห์สภาพการณ์ที่เป็นจริง ยิ่งในลักษณะแบบนี้เป็นที่ต้องการยิ่งนักของผู้กดขี่ เพราะเจตน์จำนงของผู้กดขี่นั้น ย่อมอยากจะให้ผู้ถูกกดขี่อยู่ในความสงบ ทำตัวเป็นคนดีตามกฎหมายของเขา ไม่ลุกขึ้นต่อสู้กับการกดขี่ เพราะฉะนั้นผู้ต่อสู้ทุกคนจึงควรที่วิเคราะห์สภาพที่เป็นจริงอย่างตรงไปตรงมา ไม่ว่าจะลงมือทำอะไรลงไปก็ตาม ไม่ควรที่จะขาดกระบวนการไตร่ตรอง กลับมาทบทวนดูว่าผลงานที่ได้ทำไปแล้วเป็นอย่างไร เพื่อเริ่มงานชิ้นใหม่ต่อไป

หน้าที่ของผู้ต่อสู้ทุกคน ในการจะแสวงหาเพื่อนร่วมงานให้มากขึ้น ก็คือ ไม่เพียงแต่จะอธิบายข้อเท็จจริงให้เพื่อร่วมงานฟังเท่านั้น แต่จะต้องเสวนาถึงการกระทำของตัวเองด้วย เราต้องจำไว้ว่าสภาพการณ์ต่าง ๆ ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตัวของมันเอง นอกเสียจากว่ามีผู้ไปเปลี่ยนแปลงมัน และการศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่นั้นจะเป็นการศึกษาสำหรับผู้ทำการปลดปล่อย ในกรณีผู้ที่จะเริ่มเข้าขบวนการปลดปล่อยนั้น จะต้องทำการศึกษตต่อไปให้กว้างขวาง เพราะจะมีแต่ผู้ถูกกดขี่เท่านั้นที่สร้างสรรค์ขบวนการศึกษาของตนเอง การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่จะต้องมีลักษณะเป็นมนุษย

อย่างแท้จริง มีความเมตตาเป็นธรรมชาติอย่างที่มีมนุษย์จะพึงมีต่อกัน เป็นการศึกษาสำหรับมนุษย์ บทเรียนสำหรับมนุษย์ บทเรียนสำหรับผู้ถูกกีดกันที่จะเริ่มด้วยความเห็นแก่ตัวของผู้กีดกัน (ถึงแม้จะพยายามแสดงออกว่ามีความเมตตาเพียงอย่างไรก็ตาม) ที่จะพยายามใช้มนุษย์ด้วยกันเองเป็นเครื่องรองรับการกีดกันของพยายามที่จะดำรงสภาพการกีดกันเอาไว้เป็นเครื่องทำลาย ความเป็นมนุษย์ ดังนั้น เราจึงบอกได้เลยว่า งานจัดการศึกษาสำหรับผู้ถูกกีดกันไม่อาจจะดำเนินได้โดยผู้กีดกัน เพราะบทบาทของผู้กีดกันกับบทบาทของผู้ต่อสู้ในขั้นต้นขัดกันเองในตัว คน ๆ เดียวจะสวมบทบาทที่ขัดกันได้อย่างไร

ปัญหาในการจัดการศึกษาก็คือ งานต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยนั้นต้องการอำนาจทางการเมือง แต่สิ่งนี้ ผู้ถูกกีดกันไม่มี ผู้ถูกกีดกันจะทำอย่างไร จึงจะสามารถทำการศึกษาของตนเองต่อไปได้ คำตอบในเรื่องนี้อาจจะพบได้ในบทต่อ ๆ ไป แต่คำตอบอันหนึ่งที่พอจะกล่าวได้ในขณะนี้ก็คือ การศึกษาสำหรับผู้ถูกกีดกันต่างจากการศึกษาและเป็นระบบที่เรากำลังจัดอยู่ โดยที่การศึกษาแบบมีระบบนั้น จะเปลี่ยนได้เฉพาะเมื่อมีอำนาจทางการเมืองเท่านั้น แต่การศึกษาสำหรับผู้ถูกกีดกันนั้นเป็นโครงการการศึกษาที่สามารถทำได้ด้วย การจัดระบบของผู้ถูกกีดกันโดยเฉพาะลำดับขั้นของการศึกษาสำหรับผู้ถูกกีดกันมีดังนี้คือ ขั้นแรกผู้ถูกกีดกันจะต้องเปิดหน้าอก ของผู้กีดกันออกมาตีแผ่เพื่อจะทำการเปลี่ยนแปลง ในขั้นที่สองเมื่อได้เปลี่ยนแปลงสภาพที่แท้ของการกีดกันแล้ว การศึกษานี้จะไม่จำกัดวงอยู่เฉพาะผู้ถูกกีดกันเท่านั้น แต่

ให้เป็นการปลดปล่อยที่ถาวร ในทั้ง ๒ ชั้น มียุทธวิธีลึกซึ้งที่จะต้องใช้ เช่น การกดขี่ทางวัฒนธรรม จะต้องแก้ด้วยการเผชิญหน้าทางวัฒนธรรม ในขั้นแรกนั้น การเผชิญหน้าจะเกิดขึ้นเมื่อผู้ถูกกดขี่ ได้เปลี่ยนการรับรู้สภาพการณ์กดขี่ที่ต่างไปจากเดิม และในขั้นที่สองจะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อแบบเก่า ๆ ของมวลชน และสร้างความเข้าใจใหม่ให้เกิดขึ้นแทนความเข้าใจเดิม

ในขั้นแรกเนื้อหาของการศึกษาจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสำนึกของผู้ถูกกดขี่และผู้กดขี่เอง ปัญหาของคนที่ถูกกดขี่คนอื่นและคนที่ต้องทนทุกข์จากการกดขี่นั้นเนื้อหาจะต้องเปลือยออกมาในรูปของพฤติกรรม เปลือยออกมาในรูปของการมองโลก ในรูปของจริยธรรมและอาจจะมีกรกล่าวถึงภาวะลึกลับ (กลืนไม่เข้าคายไม่ออก) ของผู้ถูกกดขี่ที่พยายามจะต่อสู้ว่าเขาจะต้องตัดสินใจเลือกอะไรบ้าง ดังได้กล่าวมาแล้ว เขาจะต้องลงไปปฏิบัติการในสภาพความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในการต่อสู้

ไม่ว่าในสภาพการณ์ใด ๆ ก็ตาม ถ้ามีการกดขี่กัน สภาพการณ์แบบนั้นก็จะสร้างความรุนแรงขึ้นมา ในตัวของมันเองอยู่แล้ว ถึงแม้ว่าภายนอกจะฉาบไว้ด้วยบรรยากาศแห่งความเมตตาปราณีเพียงไรก็ตามเพราะการกดขี่เป็นสิ่งทำลายความเป็นมนุษย์ที่ใดมีการกดขี่กันที่นั่นต้องมีความรุนแรงเป็นของควบคู่กัน ใครเล่าเป็นผู้สร้างความรุนแรงขึ้นมา ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ยังไม่เคยมีประวัติการณ์ว่าผู้ถูกกดขี่เป็นผู้สร้างความรุนแรงขึ้นมาก่อนเลย เพราะตัวผู้ถูกกดขี่เองก็เป็นผลผลิตของ

ความรุนแรง ดังนั้น เขาจะเป็นต้นเหตุได้อย่างไรเพราะเขาเองก็เป็นเหยื่อของมัน

ความรุนแรงเกิดขึ้นก็เพราะคนที่กตัญญูคนอื่น คนที่เอารัดเอาเปรียบ คนที่ไม่มองคนอื่นว่าเป็นคน มิใช่คนที่ถูกกตัญญู คนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ และเป็นผู้ที่ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นคน คนที่ไม่สามารถกตัญญูคนอื่นได้นั้น มิใช่คนที่รักไม่เป็น เพียงแต่เขาไม่เคยรักใคร่คนอื่นเลยนอกจากตัวเอง เขาไม่ใช่คนที่ช่วยใครไม่ได้ แต่เขาไม่เคยช่วยใคร คนที่ใช้ความรุนแรงเป็นคนที่ไม่ยอมรับการมีชีวิตอยู่ของผู้อื่น เขาไม่ใช่คนที่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันปฏิเสธ เขาเองต่างหากที่ปฏิเสธเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เขาเป็นผู้ใช้อำนาจที่เขาได้อยู่ ดังนั้น เวลาที่ถูกกตัญญูจะต่อสู้กับผู้กตัญญู เขาจึงต้องใช้ความรุนแรง ความป่าเถื่อนความโหดร้าย เช่นกัน

และถ้าเราดู ๆ แล้ว บางทีเราจะพบความจริงสองอย่างที่ตรงกันข้ามแต่ดำเนินควบคู่กัน คือ ถึงแม้ผู้ถูกกตัญญูจะใช้ความรุนแรงเข้าต่อสู้ แต่เขาก็ทำด้วยความรัก เพราะการแสดงความรุนแรงออกมานั้น เพื่อจะรื้อฟื้นความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกกตัญญูและผู้กตัญญูให้คืนมา ผู้กตัญญูจะไม่รู้ตัวว่าในขณะที่เขาใช้ความรุนแรงกตัญญูคนอื่นนั้น เขาเองก็เสียความเป็นมนุษย์ไปด้วย

ผู้ถูกกตัญญูเท่านั้น ที่จะปลดปล่อยอิสระให้แก่ตนเองให้แก่ผู้กตัญญูได้ด้วย ผู้กตัญญูจะไม่สามารถปลดปล่อยตนเองและผู้อื่นได้ ถึงแม้ว่าในการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยนี้ ผู้ถูกกตัญญูจะต้องพบสภาพการณ์ที่ทำให้เขาเกิดความขัดแย้งต่าง ๆ มากมาย เขาก็จะสามารถถลางความขัดแย้งให้หมดไปได้ด้วยการเป็นมนุษย์

แบบใหม่แบบที่ไม่เป็นทั้งผู้กดขี่และผู้ถูกกดขี่ แต่เป็นมนุษย์ผู้สร้างอิสรภาพ ผู้ถูกกดขี่มีเป้าหมายในการทำงานว่า เขาจะทำได้เพื่อความเป็นมนุษย์มากขึ้น แต่ถ้าเขาลงมือทำด้วยการย้ายข้างจากฝ่ายถูกกดขี่ไปเป็นฝ่ายกดขี่ เขาจะไม่พบความสำเร็จตามเป้าหมายที่เขาวางไว้เลย

สิ่งหนึ่งที่มองดูอาจจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดาแต่อันที่จริงไม่ใช่เรื่องธรรมดาก็คือ การแก้ปัญหาในเรื่องความขัดแย้งระหว่างผู้ถูกกดขี่กับผู้กดขี่นั้น จะต้องหมายความว่า การมีชนชั้นจะต้องหายไป แต่อาจจะจะมีบางคนที่เคยเป็นผู้ถูกกดขี่อยู่เมื่อวานนี้ ได้เข้าไปสวมบทบาทผู้กดขี่แทนในวันนี้ เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องมีการเน้นว่า การรื้อฟื้นความเป็นมนุษย์กับการพยายามคงให้สภาพการกดขี่ดำรงอยู่นั้น มันแตกต่างกัน ผู้ที่ทำการปลดปล่อยคนอื่นออก จากความเป็นผู้กดขี่แล้วตัวเองเป็นแทนนั้น จะเรียกว่าเป็นผู้ที่ต่อสู้เพื่อการปลดปล่อยไม่ได้เลย ถึงแม้ว่าในตอน ที่ทำการต่อสู้เขาจะแอบอ้างเช่นนั้นก็ตาม

ถึงแม้จะเป็นการปลดปล่อยอย่างแท้จริงก็ตาม ผู้ที่เคยกดขี่คนอื่นก็จะไม่รู้สึกละเลยว่าเขาเองได้รับการปลดปล่อย แต่เขาจะรู้สึกว่าเขาเองกำลังถูกกดขี่ เพราะความที่เขาคุ้นเคยอยู่กับการกดขี่คนอื่นเสียจนชิน ตัวอย่างเช่น เขาเคยได้กินได้นอนอย่างมีความสุข ได้แต่งตัวสวย ๆ งาม ๆ ได้เรียนหนังสือ ได้เที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ ในขณะที่คนอื่นก้นบ้นล้าน ๆ ไม่มีแม้ข้าวจะกิน ไม่มีที่จะซุกหัวนอน ไม่มีผ้าผ่อนจะพันกายหลังจากการปลดปล่อยแล้ว จำเป็นต้องมีการจำกัดการกินการใช้อย่างฟุ่มเฟือยของผู้ที่

เคยกดขี่คนอื่น เขาจะต้องเปลี่ยนจากการ “กินดีอยู่ดี” มาเป็น “กินพอดี อยู่พอดี” และการจำกัดนี้แหละที่ผู้กดขี่จะโวยวายว่าเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของเขา คือกดขี่เขานั่นเอง โดยที่เขาไม่เคยนึกถึงคนนับล้าน ๆ ที่ขาดแคลนยิ่งกว่าเขา เพราะผู้กดขี่จะมองเพียงว่าเขาคนเดียวเท่านั้นที่เป็นมนุษย์ มีสิทธิ คนอื่น ๆ เป็นเพียงสิ่งของวัตถุที่ไม่มีสิทธิอะไร ความคิดแบบที่กล่าวมานี้เป็นความคิดของคนที่อยู่ในชนชั้นที่กดขี่คนอื่น ในสภาพการณ์ที่มีความรุนแรงและมีการกดขี่คนอื่นนั้น ผู้กดขี่จะถูกปลูกย้ำความคิดและการกระทำเช่นนี้เสมอ พวกเขาจะถ่ายทอดความคิดและพฤติกรรมสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ จากรุ่นลูกไปรุ่นหลาน เด็กที่เกิดมาใหม่ในชนชั้นกดขี่จะถูกเลี้ยงดู ให้ถือเอาการกดขี่เป็นสิทธิของตัวเอง เขาจะใช้ความรุนแรงได้ราวกับเป็นเรื่องธรรมดา บรรยายากแบบนี้ทำให้ผู้กดขี่สร้างสำนึกที่ต้องการแต่การเป็นเจ้าของ เขาต้องการเป็นเจ้าของบ้าน เจ้าของที่ดิน เจ้าของเกาะ และท้ายที่สุดต้องการเป็นเจ้าของโลกนี้ เป็นเจ้าของคนทุกคน เขาจะไม่มองโลกอย่างที่แท้จริง ๆ คือไม่มีใครเป็นเจ้าของอะไรได้ทั้งหมด เขาแยกตัวเองออกจากความเป็นจริง เพราะฉะนั้นแม้แต่สำนึกของตัวเองเขามันก็ไม่เข้าใจตัวมันเอง และสำนึกแบบนี้จะมีอยู่ไม่ได้ สำนึกของผู้กดขี่ก็ต้องเปลี่ยนทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ข้างให้มาเป็นของเขาให้หมด เขาต้องเป็นเจ้าของทุกอย่าง ถ้าเขาไม่มีอะไรเป็นของ ๆ เขา เมื่อนั้นเขาก็ไม่มีสำนึก (หมายความว่า การมีชีวิตอยู่คือการมีโน่นมีนี่เท่านั้น ถ้าไม่มีอะไรแปลว่าไม่มีชีวิต)

ด้วยการมีความต้องการที่จะครอบครองทุกอย่าง อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผู้กดขี่จึงคิดว่าเขาสามารถเปลี่ยนแปลงทุกอย่างได้ ด้วยการใช้จ่ายเงินซื้อมา ดังนั้นสิ่งแรกที่เขาจะครอบครองให้มากที่สุดก็คือ เงิน สิ่งที่มีค่าที่สุดของผู้กดขี่ก็คือมี มีให้มากขึ้น ๆ ถึงแม้คนอื่นจะไม่มีเลยก็ตาม การเป็นมนุษย์ของพวกนี้หมายถึงการมีทุกอย่างที่ “พวกชนชั้นควรมี” ผู้กดขี่จะไม่สามารถมองเห็นการผูกขาดในการมีของตนเพียงคนเดียว เขาไม่รู้ว่าการผูกขาด การมีเสียคนเดียวหมายถึงการทำลายความเป็นมนุษย์ของคนอื่นสำหรับพวกเขาแล้ว เขาคิดว่าเขามีสิทธิอันไม่แปลกอะไรเลยที่จะสะสมอะไร ๆ ให้มากขึ้นถ้าเขามีความสามารถพอ และถ้าคนอื่นไม่สามารถมีได้มากเท่าเขา ก็เพราะคนอื่นเกียจคร้านโง่งเงา และเป็นพวกที่เลวที่สุดที่ไม่รู้สำนึกในบุญคุณ ของพวกเขาที่อุทิศบางอย่างให้เป็นทาน พวกผู้กดขี่จะไม่มีควมไว้วางใจในผู้ถูกกดขี่เลย เพราะเขาคิดว่าพวกผู้ถูกกดขี่เป็นพวกที่ไม่รู้บุญคุณคน และขี้อิจฉาทาร้อน เขาจะต้องระวังตัวตลอดเวลาเพราะถ้าเขาเผลอเมื่อใดพวกผู้ถูกกดขี่จะมาแย่งทุกอย่างของเขาไป

ยิ่งนานวันพวกผู้กดขี่ก็ยิ่งชอบควบคุมคนอื่น ชอบสะสม ชอบเปลี่ยนคนอื่นให้เป็นวัตถุ เขาเองก็ยังขาดความเป็นคน จนกลายมาเป็นวัตถุมากขึ้นเช่นกัน การกระหายอยากได้กลายมาเป็นรูปความรักแบบชอบทำลาย(เพราะถ้าเขาไม่ได้ของนั้นมาเป็นของเขา เขาจะทำลายมันเสียเพื่อคนอื่นก็จะได้ไม่เป็นเจ้าของเช่นกัน) เป็นความรักที่นำไปสู่ความตาย ไม่ใช่ความรักที่สร้างสรรค์ชีวิต ทุกวันนี้ในสังคมของผู้กดขี่พยายามจะใช้พลัง ในการคิด

อย่างริเริ่มสร้างสรรค์ของเขาไปในทางที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะควบคุมมนุษย์ด้วยกันได้ (ตัวอย่างเช่น แนวโน้มของวิชาจิตวิทยาแผนใหม่) ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีปัจจุบัน ได้ถูกเปลี่ยนวัตถุประสงค์ แทนที่จะทำให้มนุษย์ทุกคนมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกัน กลับถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ยิ่งนับวันผู้ถูกคดีก็ถูกเปลี่ยนเป็นวัตถุสิ่งหนึ่งที่ไม่มีความหมายอะไรในชีวิต นอกจากเดินไปตามที่ผู้กวดขี่ชี้ให้ เหมือนหนูเดินไปตามช่องอาหารในห้องปฏิบัติการของนักจิตวิทยา

ในบางครั้งมีผู้กวดขี่บางคนมีความตั้งใจดี เขาต้องการที่จะต่อสู้อุปสรรคเพื่อผู้ถูกคดีอย่างแท้จริง หากแต่ถ้าเมื่อเขาเข้ามาทำงานกับผู้ถูกคดี เขาก็อดไม่ได้ที่จะนำลักษณะบางประการของการกวดขี่เข้ามาด้วยความเคยชิน เช่นลักษณะที่มีอคติต่อผู้ถูกคดีไม่เชื่อว่าผู้ถูกคดีจะคิดเป็น ไม่มีความต้องการที่อยากจะไต่หาความรู้เพิ่มเติม ดังนั้น เขาจึงต้องการช่วยด้วยการแก้ปัญหาทุกอย่างให้ โดยไม่ปล่อยให้ผู้ถูกคดีแก้ปัญหาของตนเอง การทำเช่นนี้ถึงแม้จะทำด้วยความเมตตาอย่างแท้จริงก็ตาม แต่ก็อันตรายอย่างยิ่งต่อการต่อสู้ เพราะผู้กวดขี่ถือว่าเขาเท่านั้นที่จะแก้ปัญหาของตนเองได้ เขาอาจจะพูดถึงวิธีแก้ปัญหากับผู้ถูกคดี แต่เขาจะไม่ยอมมอบความไว้วางใจให้ผู้ถูกคดีเลย การปฏิบัติจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ผู้ร่วมการปฏิบัติจะต้องไว้วางใจในความสามารถของกันและกัน มนุษย์ที่แท้จริงจะต้องไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การที่เราไว้วางใจในผู้อื่นจะเป็นแรงกระตุ้นให้เราอยากต่อสู้อย่าง

แท้จริง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้ถูกกดขี่จะต้องสำรวจตัวเองให้ถี่ถ้วนเสียก่อน ว่าตนเองมีความไว้วางใจในความสามารถของเพื่อนมนุษย์แค่ไหน คนพูดจริงทำจริงนั้นจะต้องรู้จักตนเอง ไม่แสดงพฤติกรรมที่คลุมเครือ นักปฏิวัติจะต้องปฏิวัติร่วมกับผู้อื่น ตนเองจะเป็นเพียงผู้เดียวที่ปฏิวัติเพื่อคนอื่นไม่ได้ ถ้าเรามีความตั้งใจเช่นนั้นแล้วเราจะเข้าถึงประชาชนไม่ได้ การจะเข้าถึงประชาชนได้ จะต้องใช้วิธีเป็นเพื่อนอย่างแท้จริง เราจึงจะสามารถเข้าใจชีวิตและพฤติกรรมของผู้ถูกกดขี่ได้ จากการเข้าใจชีวิตพวกนี้ จะสะท้อนให้เห็นโครงสร้างของการกดขี่ได้อย่างชัดเจน อย่างเช่นลักษณะดังได้กล่าวมาแล้วคือ ผู้ถูกกดขี่จะมีลักษณะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ลักลั่นตลอดเวลา หรือบางทีก็อาจจะพบผู้กดขี่ที่พบว่าตนเองกำลังกดขี่ผู้อื่นอยู่ แต่ไม่รู้ว่าจะหนีจากสภาพการกดขี่ได้อย่างไร เพราะสิ่งนี้ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของเขา ได้กลายเป็นส่วนลึกในใจของเขาที่สลัดมันออกไม่ได้ง่าย ๆ หรือบางกรณีที่พบในชาวนาบางคนที่ยังเชื่อโชคลางอยู่ เมื่อพบว่าตนกำลังถูกกดขี่อยู่ก็หาทางแก้ไขไม่ได้ โดยคิดว่าตนเองเป็นคนจน เป็นคนต่ำต้อย โง่เง่าเต่าตุ่น เป็นชาวนาจะไปแก้ไขอะไรได้ ถ้าเราลองวิเคราะห์หุดูลักษณะการเชื่อถือโชคลางนี้ เราก็อาจแปลความหมายได้ว่า การเชื่อถือโชคลางเป็นลักษณะประจำชาติ เป็นลักษณะว่านอนสอนง่าย ลักษณะนี้เป็นผลมาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานานทั้งทางประวัติศาสตร์ และทางสังคม ลักษณะของการเชื่อถือโชคลางก็คือ เชื่อในอิทธิฤทธิ์

ของพระเจ้า พวกเขาที่มีความเชื่อถือนี้อาจจะหาคำตอบให้
แก่ตนเอง ในกรณีที่ไม่สามารถหาคำตอบให้แก่ตนเองได้ว่าเมื่อ
ถูกกดขี่อยู่ทำไมไม่ต่อสู้ และไม่รู้ว่าจะสู้ด้วยวิธีอย่างไรพวกเขา
จึงใช้คำอธิบายในเรื่องการเชื่อโชคลาง ซึ่งสามารถตอบได้คือ
ความทุกข์ยากเดือดร้อนถูกกดขี่ที่กำลังได้รับอยู่นั้นเป็นไปตาม
พระประสงค์ของพระเป็นเจ้า ไม่ควรแก้ไขเพราะเป็นการขัดพระ
ประสงค์ของพระเป็นเจ้า

ความไม่เข้าใจเรื่องการกดขี่ที่แท้จริง บางครั้งทำให้วิธีการ
แสดงออกของผู้ถูกกดขี่เป็นไปอย่างไม่ถูกทางเช่นเมื่อถูกกดขี่
มากเข้าทำให้เกิดความขัดข้องหมองใจและความคับข้องใจนี้จะ
นำไปสู่ความต้องการ ที่จะก้าวร้าวผู้ถูกกดขี่จะแสดงปฏิกิริยา
โต้ตอบต่อการคับข้องใจ เช่นโดยการแสดงความก้าวร้าวออกมา
แต่การที่ขาดความเข้าใจอย่างแท้จริง ทำให้ผู้ถูกกดขี่หันไป
ระบายความก้าวร้าวกับเพื่อนร่วมงาน ลูกเมีย ญาติพี่น้องเพียง
เพื่อที่จะได้ระบายความก้าวร้าวออกมาถึงแม้จะไม่ตรงตัวบุคคล
ก็ตาม

หรือบางที่เราอาจจะพิจารณาอีกแง่หนึ่งก็คือ การได้เป็นผู้
กดขี่นั้นเป็นสิ่งที่ล่อใจเสียเหลือเกิน ผู้กดขี่มีความสะดวกสบาย
ทุกอย่างในการดำรงชีวิต ดังนั้นความมุ่งหวังอันสูงสุดของผู้ถูก
กดขี่คือได้เป็นอย่างผู้กดขี่บ้าง ผู้ถูกกดขี่พยายามเลียนแบบ
พยายามทำตัวให้เหมือนอาจจะเป็นการแต่งกายหรือวิธีแสดง
พฤติกรรม ก็ได้ ลักษณะนี้จะเห็นได้ชัดในชนชั้นกลางที่ ถูกกดขี่
ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของผู้ถูกกดขี่ก็คือ มองไม่เห็นคุณค่าของตัว

เอง ซึ่งต้นเหตุมาจากความรู้สึกภายในที่บอกกับตัวเองว่า ผู้กอดชี่คอยคุ้มครองเราอยู่ เพราะฉะนั้นเราควบคุมตัวเราเองไม่ได้ เราจะทำอะไรก็ไม่ได้สักอย่างเดียว ที่เป็นดังนั้นก็เพราะว่า ผู้ถูกกอดชี่ได้รับการบอกเล่าซ้ำซากจากผู้กอดชี่ที่ว่า เขาไม่เห็นมีอะไรดีสักอย่างเดียว เขาโง่งงไม่รู้จะอะไรเรียนอะไรก็ไม่ได้ทำอะไรไม่เป็น มีแต่โรคภัยไข้เจ็บ เกียจคร้าน สร้างสรรค์อะไรไม่ได้สักอย่าง บ่อยครั้งที่เขาได้ยินคำบอกเล่าแบบนี้ ในที่สุดเขาก็เป็นจริง ๆ ตามคำบอกเล่า นั้นชาวนาจึงรู้สึกตัวเองว่าต่ำต้อยกว่านายจ้าง ก็เพราะความรู้สึกที่ว่าตัวเองไม่รู้จะอะไรเลย นายจ้างรู้คนเดียวและทำอะไรได้คนเดียว

พวกผู้ถูกกอดชี่มักจะเรียกตนเองว่า “พวกโง่งง” เขาจะเชื่อฟังคนที่เขานับถือว่ารู้มากกว่าเขา เราไม่รู้ตัวว่าความรู้ที่เขามีอยู่กับตัวนั้นแหละจะเป็นความรู้ที่มีประโยชน์ เพราะความรู้เหล่านั้นไม่ใช่ความรู้ที่มาจากห้องเรียนหรือมหาวิทยาลัยใด ๆ แต่เป็นความรู้ในชีวิตจริงที่ได้มาจากมหาวิทยาลัยชีวิต ความรู้เรื่องคนและโลกเป็นยอดของความรู้ทั้งหมด แต่เขาไม่ยอมรับว่าเขาไม่รู้ เพราะเขาไม่ไว้วางใจในความสามารถของตัวเอง มีตัวอย่างบ่อยครั้งที่เดียวที่การจัดโปรแกรมให้แก่ชาวนาในหัวข้อที่เกี่ยวกับชีวิตของเขา เขาจะสามารถอธิบายได้อย่างตรงจุด และเต็มไปด้วยชีวิตชีวา แต่เขาจะหยุดอธิบาย และพูดกับคนที่เขาคิดว่าเขาควรจะหยุดเพื่อ ให้ครูผู้ซึ่งรู้จะอะไรดีกว่าใครทั้งหมดเป็นคนพูดจะดีกว่า บ่อยทีเดียวที่พวกเขาชอบพูดว่า เขาเองไม่ต่างอะไรไปจากวัวควาย แต่วัวควายยังดีกว่าตรงที่มีอิสระมากกว่าเขา ใน

การเริ่มต้นเปลี่ยนความเข้าใจที่ว่าตนเองไร้คุณค่านั้น เราจะต้องเริ่มต้นด้วยการมองมนุษย์ด้วยกันอย่างเชื่อมั่น เราต้องชี้ให้เขาเห็นว่าที่เขาทำอะไร ๆ ไม่ได้นั้น ไม่ใช่เพราะเขาเกียจคร้านหรือโง่เง่า แต่เป็นเพราะเขาถูกเอารัดเอาเปรียบต่างหาก เมื่อเราพูดแบบนี้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ก็คือ ผู้ถูกกดขี่จะเริ่มคลุ้มเคลือ เขาจะรู้สึกสองจิตสองใจ จะปฏิเสธทั้งหมดก็ไม่ใช่ จะยอมรับทั้งหมดก็ไม่เชิง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เขาก็ยังคงหวาดกลัวในอำนาจของผู้กดขี่ ถ้าจะต่อสู้ก็เกิดความรู้สึกผิดว่าทำตัวเป็นคนอกตัญญู เพราะความที่ถูกผู้กดขี่ปลุกฝังความกตัญญูมานานจนฝังเข้าไปในส่วนลึกของจิตใจเขา

ในขั้นเริ่มแรก ผู้ถูกกดขี่ควรจะทำความเข้าใจกับตนเองว่า ทำไมเราจึงเกิดความขัดแย้งระหว่างความอยากต่อสู้กับความไม่อยากต่อสู้ เพราะถ้าไม่พยายามทำความเข้าใจ เราจะตกอยู่ในความกลัวตลอดเวลาและเราจะยอมรับการกดขี่ โดยยกให้เป็นเรื่องของโชคชะตาแทน

การไม่สามารถมองโลกในสภาพที่เป็นจริง จะทำให้ผู้ถูกกดขี่ยอมรับตัวเองว่าเป็นเสมือนวัตถุชิ้นหนึ่งที่ระดับอยู่ในโลกนี้เท่านั้น และการมีชีวิตอยู่ของเขาไม่สามารถดำรงอยู่ได้ตามลำพังจะต้องพึ่งพาคนอื่น ถึงแม้จะไม่ใช้การพึ่งพาทางเศรษฐกิจ แต่ผู้ถูกกดขี่ส่วนมากก็ต้องพึ่งพาทางอารมณ์ เช่นชาวนาไม่สามารถมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ได้เต็มที่ เมื่อแก้ปัญหาไม่ได้ พวกเขามักจะตีแผ่เกล้าให้คลายความทุกข์ หรือคนงานแก้ปัญหาค่าจ้างไม่ได้ ก็หาทางออกด้วยการดูภาพยนตร์หรืออ่านหนังสือนวนิยาย

ประโลมโลกให้ลืมนปัญหา ลักษณะเช่นนี้เป็นการพึ่งพาทาง
อารมณ์แทบทั้งสิ้น

แต่ในการต่อสู้นั้น เราไม่ได้หยุดอยู่ตรงขั้นที่ผู้ถูกกดขี่เข้า
ใจแล้วก็แล้วกัน แต่เราจะต้องลงมือกระทำ ลงมือแก้ไขด้วย
เครื่องมือที่เราจะใช้ลงมือกระทำคือ การเสวนาอย่างวิพากษ์
วิจารณ์และเป็นการเสวนาที่มีจุดมุ่งหมายที่การต่อสู้ และ
ปลดปล่อยการกดขี่ เนื้อเรื่องที่จะใช้เสวนา อาจจะเกี่ยวข้องกับ
สภาพความเป็นจริงของประชาชน และความเป็นจริงที่กำลัง
ดำเนินอยู่ เราจะต้องเปลี่ยนรูปแบบเดิม ๆ ที่เราเคยใช้คำ
โฆษณาชวนเชื่อ การใช้คำแถลงการณ์ เพราะรูปแบบการติดต่อ
แบบนี้ เป็นการพูดทางเดียวจากฝ่ายหนึ่งไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง
เท่านั้น พูดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเกลี้ยกล่อมอีกฝ่ายหนึ่ง

การปฏิวัติที่แท้จริง ไม่ควรเป็นการปฏิวัติที่ผู้นำมานั่ง
วางแผนกันในห้องประชุม วางแผนบนกระดาษ ตรงกันข้าม การ
ปฏิวัติที่แท้จริง ควรจะเป็นขบวนการระหว่างกรไต่รตรงและ
การลงมือปฏิบัติของมวลชน ไม่ใช่แต่เพียงการวางแผนเท่านั้น
แต่ผู้นำการปฏิวัติจะทำได้ก็เมื่อเขามีความเชื่อมั่นและไว้
วางใจในความสามารถของประชาชน ว่าทุกคนรู้จักคิด รู้จัก
หาเหตุผลได้ด้วยตนเอง ผู้นำการปฏิวัติที่ไม่เชื่อในความสามารถ
ของประชาชน ก็ยอมอดไม่ได้ที่จะใช้วิธีเข้าหามวลชนด้วยการพูด
เพียงฝ่ายเดียว และสิ่งหนึ่งที่ผู้นำการปฏิวัติจะต้องหลีกเลี่ยง ไม่
กระทำอย่างเด็ดขาดก็คือการใช้จุดอ่อนของมวลชนมาเป็นเครื่องมือ
ในการต่อสู้ เช่นถ้าเรารู้แล้วว่ามวลชนของเรามีลักษณะชอบ

ฟังพาทางอารมณ์ เราจะถือโอกาสนี้เป็นผู้นำเขา ให้เขาทำ
อย่างไรก็ได้เพื่อให้การต่อสู้ของเราสำเร็จ การทำเช่นนี้ทำให้
ลักษณะการฟังพาของมวลชนมีมากขึ้น ถึงแม้เราจะปลดปล่อย
ได้สำเร็จ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร

การต่อสู้นั้น จะต้องคำนึงถึงเรื่องการฟังพานี้เป็นสำคัญ
ด้วย ต้องพยายามเปลี่ยนลักษณะของการฟังพาคนอื่นมา
เป็นการฟังพาตนเอง เป็นไทเป็นอิสระแก่ตนเอง แต่อิสระภาพ
ไม่ใช่ของขวัญ ที่ผู้นำการปฏิวัติจะมอบให้ประชาชนได้
ประชาชนจะต้องขวนขวายไฝ่หาด้วยตัวเอง ผู้นำบางคนที่มี
ความตั้งใจดีอาจจะทำงานล้มเหลว เพราะความที่ชอบให้มาก
เกินไป เพราะฉะนั้น รูปแบบของการปฏิวัติจึงไม่ใช่รูปแบบของ
การจัดงานมหกรรมโฆษณาการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยการกดขี่ แต่
จะต้องเป็นการปลูกฝังความเชื่อถือในเรื่องเสรีภาพปลูกฝังความ
มั่นใจในความสามารถของตนเอง และวิธีที่ดีที่สุดที่จะใช้ก็คือ
การเสวนา เสรีภาพจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทุกคนได้มีส่วนร่วม ใน
การต่อสู้อย่างจริงจังอิสรภาพไม่ใช่สิ่งที่ใครจะเอาใส่กล่องแล้ว
ขายให้ใครได้ เพราะการเป็นผู้นำจะต้องอยู่ร่วมกับประชาชน อยู่
ให้เห็นสภาพที่แท้จริง อยู่เป็นตัวชักนำให้ประชาชนเกิดความคิด
แบบวิพากษ์วิจารณ์ และเกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงขึ้น
การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมต้องทำร่วมกับประชาชน ไม่ใช่
เพื่อประชาชน ซึ่งหมายความว่าไม่มีใครคนใดคนหนึ่งทำการ
เปลี่ยนแปลงให้ประชาชน แต่ประชาชนต้องร่วมทำการเปลี่ยนแปลง
ด้วย และหน้าที่ที่นักปฏิวัติมักจะทำลงผิดก็คือ ผู้นำการ

ปฏิวัติมักคิดว่า การจัดการศึกษาในแบบอย่างที่ถูกดขี่เคยใช้ ทำให้เกิดการกดขี่ขึ้น เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องเลิกการศึกษาทุกอย่าง และใช้การโฆษณาเพื่อย้ำให้ผู้ถูกกดขี่ลุกฮือขึ้นต่อสู้ วิธีการเช่นนี้จะทำให้ผู้ถูกกดขี่ขาดความรับผิดชอบในการต่อสู้ เพราะผลจากการโฆษณานั้นไม่ได้ทำให้การต่อสู้ยืนนานได้ เท่ากับเขามีจิตสำนึกในการต่อสู้ด้วยตนเอง

การต่อสู้เพื่อความเป็นมนุษย์นั้น ไม่ได้หมายความว่ามีการมีชีวิตอยู่ เพื่อครอบงำให้มีมากขึ้น มีกินมากขึ้น มีใช้มากขึ้น (ซึ่งส่วนมากผู้ถูกกดขี่มักจะมองเห็นอย่างนี้ เพราะได้ถูกปลุกฝังความเข้าใจถึงคุณค่า ของการเป็นมนุษย์ว่าหมายถึงการสะสม) เพราะการมีทุกอย่างมากขึ้น ก็ทำให้มนุษย์เข้าใจเกี่ยวกับการเป็นวัตถุมากขึ้นทุกที และเราจะหวังว่า ขอให้เราใช้วิธีการสะสมให้มากขึ้น เป็นบันไดขั้นต้นของการต่อสู้ไปพลาง ๆ ก่อน เมื่อขั้นแรกนี้สำเร็จ เราจึงค่อยต่อสู้เพื่อความเป็นมนุษย์ต่อไปไม่ได้

การต่อสู้เพื่อความเป็นมนุษย์นั้น หมายถึงการมีชีวิตอยู่อย่างริเริ่มและสร้างสรรค์ กล่าวที่จะตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กล่าวที่จะเสี่ยงในการแสวงหาความจริงอีก ลักษณะหนึ่งที่ต่างไปจากความจริงที่ปรากฏอยู่ทุก ๆ วัน แต่ปัญหาของผู้ต่อสู้ก็คือ ผู้ถูกกดขี่มักจะมีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรงต่อสู้กันเอง (ผู้ถูกกดขี่มักจะลอกเลียนแบบ มาจากผู้กดขี่นั่นเอง) และสิ่งนี้เองจะกลายเป็นเครื่องมือทำลายคุณค่าตัวเอง

ดังได้กล่าวแล้วว่า ปัจจัยสำคัญในการต่อสู้ก็คือการพัฒนา ความสำนึกที่แท้จริง ลักษณะที่แท้จริงของความสำนึก

นั่นเป็นวิธีที่จะออกจากตัวเอง สู่สิ่งภายนอกและสภาพแวดล้อม โดยการคิดถึงสิ่งนั้น โดยใช้ความสามารถที่มนุษย์มีอยู่ คือความสามารถที่มนุษย์รู้จักคิดและเข้าใจ ดังนั้นความสำนึกจึงเป็นกระบวนการสร้างมโนธรรมสำนึก (Conscientization) ความสำนึกครอบคลุมถึงการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความหมายและผลจากการมีสำนึก จะทำให้เราแสดงออกมาในรูปของการกระทำ และยังเป็นผลให้เกิดความตั้งใจมั่นคงที่จะกระทำการนั้น ๆ ด้วย

ผู้นำการปฏิบัติหรือครูจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันถาวรกับผู้ร่วมต่อสู้หรือนักเรียนด้วยการเสวนา และจุดมุ่งหมายของการเสวนานั้น ไม่ใช่การปั้นความคิดของผู้ร่วมต่อสู้ให้เป็นไปตามที่ผู้นำต้องการ แต่เป็นการพัฒนาจิตสำนึกของผู้ร่วมต่อสู้ทุกคน

ผู้นำการปฏิบัติจะต้องเรียนรู้ที่จะอยู่กับประชาชน ลองฝึกหัดที่จะมีการศึกษาอย่างมีเจตน์จำนงร่วมกัน เพื่อร่วมกันตีแผ่สภาพที่เป็นจริง ผู้นำและประชาชนจะต้องมีความรู้วิพากษ์วิจารณ์ต่อสภาพความเป็นจริง พยายามเปลี่ยนแปลงและจรรโลงสภาพที่เป็นจริงนั้นไปในทางที่พึงปรารถนา สำหรับผู้กดขี่แล้วพวกเขาก็มีหน้าที่ที่จะต่อสู้เพื่อความเป็นมนุษย์ของเขาเอง ต้องอุทิศตนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับขบวนการต่อสู้อย่างแท้จริง มิใช่มีส่วนร่วมเพียงจอมปลอมเท่านั้น

การศึกษากับการทำลาย ความเป็นมนุษย์

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ไม่ว่าจะ เป็นนอกหรือในโรงเรียนก็ตาม จะพบลักษณะการสอนแบบ “พรรณนาหรือเล่าเรื่อง” ให้ฟังเสมอ ระบบการสอนแบบนี้จะ ประกอบด้วยครูซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เล่า และนักเรียนที่ทำหน้าที่ เป็นผู้ฟังอย่างอดทน เนื้อหาที่เล่าไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาที่เป็นค่านิยมหรืองานวิจัยอะไรก็ตามก็จะถูกเล่าอย่างซังกะตาย และการศึกษาต้องได้รับความทนทุกข์ทรมานจากโรคชอบเล่านี้เอง ครูจะเล่าถึงความเป็นจริงต่าง ๆ รวากับว่าความเป็นจริงนั้นตายตัว ไม่เคลื่อนไหวต่อไปแล้ว และสามารถทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าได้แน่นอน ถ้าไม่เป็นไปในรูปนี้ก็อาจจะเป็นอีกรูปหนึ่งคือ ครูจะเล่าถึงเรื่องที่ไม่เคยมีอยู่ ในประสบการณ์ของนักเรียนเลยหน้าที่ของคนที่เป็นครูจะมีอย่างเดียวคือ เต็มเนื้อหาทั้งหมดลงไปในสมองของนักเรียน โดยที่เนื้อหานั้นห่างจากความเป็นจริงที่นักเรียนกำลังประสบอยู่ สำหรับนักเรียนแล้วสิ่งที่ครูพูดดูจะเลื่อนลอยไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร

ลักษณะที่เห็นได้ชัดของการศึกษา แบบเล่าพรรณานี้ก็คือ การพรรณานั้นมีลักษณะเป็นเสียงที่ตัวอ่านกระแทกโศดประสาทไปเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการถ่ายทอดพลังความคิดหรืออะไรเลย ครูจะสอนให้นักเรียนพูดว่า “๔ คุณกัน ๔ ครั้งเป็น ๑๖” “เมืองหลวงของประเทศไทยคือกรุงเทพ” หน้าทีของนักเรียนก็คือจดบันทึก ท่องจำ และท่องซ้ำ ๆ ซาก ๆ ประโยคเหล่านี้เอาไว้โดยไม่เคยเข้าใจอย่างถ่องแท้เลยว่า “ถ้า ๔ ครั้งคุณกัน หมายความว่าอย่างไร” “เมืองหลวงหมายความว่าอย่างไร” “ประเทศไทยมีอยู่เพื่ออะไรสำหรับกรุงเทพ” หรือ “กรุงเทพมีอยู่เพื่ออะไรสำหรับประเทศไทย

ระบบการสอนแบบนี้ จะทำให้นักเรียนเป็นผู้ชอบจดจำเนื้อหาต่าง ๆ ที่ครูเล่าให้ฟังโดยอัตโนมัติและภัยยิ่งกว่านั้นก็คือ ครูจะกลายเป็นผู้เติมความรู้ให้แก่นักเรียนที่กลายเป็น “ถังขยะ” รองรับความรู้นั้น ยิ่งครูเติมถังขยะได้มากเท่าไร ก็จะเป็นครูที่ดีมากขึ้นเท่านั้น และในทำนองเดียวกัน ถ้านักเรียนทำหน้าที่เป็นถังขยะที่ดีด้วยการรับขยะทุกอย่างเข้ามาเก็บ ก็จะเป็นนักเรียนที่ดีมากขึ้นเท่านั้น

การศึกษาแบบนี้จะเป็น “ระบบฝากความรู้” โดยครูจะเป็นผู้ฝากความรู้เอาไว้ และนักเรียนเป็นฝ่ายถอนความรู้ออกมาใช้ ในการสอนแทนที่จะมีการติดต่ออย่างเข้าถึงกัน สิ่งที่ครูสอนก็จะกลายเป็นแผลงการณ ที่ครูฝากด้วยการพูดให้นักเรียนนั่งฟังเป็นเวลานาน ๆ อย่างอดทน ฟังแล้วก็จดจำไว้และพยายามท่องย่ำซ้ำทวนอยู่เสมอ ๆ เราเรียกระบบการเรียนแบบนี้ว่า “ระบบ

ฝากธนาคาร” ความรู้ของนักเรียนจะมีได้ก็เท่ากับที่ได้มาจากครูเท่านั้น หน้าที่ของนักเรียนก็คือ เอาความรู้ที่ได้เหล่านั้นมาเข้าแฟ้ม สมองและเก็บสะสมไว้ ดูจากอย่างนี้หน้าที่ของนักเรียนก็คือ นักสะสมความรู้ไว้ในสมองเท่านั้น ถ้าเขาเป็นเพียงเท่านั้นสิ่งที่เขาจะขาดก็คือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ขาดการถ่ายทอด เขาจะไม่รู้จักถาม การไม่รู้จักรักคิดรู้จักถามก็จะทำให้เขาเป็นคนที่ไม่สมบูรณ์ ความรู้ที่เขาได้รับไม่น่าจะเรียกว่า “ความรู้ที่แท้จริง” เพราะเป็นความรู้ที่ไม่ได้รับการดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงอะไรเลย ความรู้ที่แท้จริงจะต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากการกลั่นกรอง ดัดแปลงครั้งแล้วครั้งเล่าโดยคนที่มีชีวิตจิตใจ ช่างซักช่างถาม และมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ความรู้นั้นก้าวทันโลกและทันกับผู้อื่น

ในระบบการศึกษาแบบฝากธนาคารนี้ ความรู้จะกลายเป็นของขวัญที่ผู้ที่คิดว่าตนเองรู้หมดทุกอย่าง มอบให้แก่ผู้ที่ถูกพิจารณาว่าไม่รู้อะไรเลยทั้งสิ้น ลักษณะการกดขี่ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนที่มองเห็นได้ชัดก็คือ ทั้งสองฝ่ายต่างก็ทอดทิ้งละเลยและไม่สนใจซึ่งกันและกัน ครูอยู่ในห้องแบบผู้ที่เป็นฝ่ายที่เกิดมาเพื่อเป็นฝ่ายตรงข้ามกับนักเรียน เขาจะคิดว่าสิ่งที่เขาสอนนั้นดีที่สุดในแล้ว (นักเรียนจึงเถียงไม่ได้) ส่วนนักเรียนก็เหมือนกับคนแปลกหน้าที่นั่งอยู่ในห้องเรียนเสมือนทาส ยอมรับว่าสิ่งที่ครูสอนนั้นดีที่สุดในแล้ว แต่นักเรียนต่างจากทาสตรงที่ว่า เขาไม่เคยค้นพบเลยว่าในขณะที่ครูกำลังให้บทเรียนอะไรแก่เขาอยู่นั้น เขาเองก็กำลังให้บทเรียนบางอย่างแก่ครูเหมือนกัน

การเปิดการศึกษาแบบเสรี จะมุ่งความสนใจประการแรก ไปในเรื่อง ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน วิธีที่จะแก้ไขได้ก็คือทั้งสองฝ่ายจะต้องผลัดกันเป็นครูและศิษย์ซึ่งกันและกัน แต่การแก้ปัญหานี้จะทำได้เลย ถ้ายังคงใช้การศึกษาแบบฝากธนาคารอยู่ เพราะในระบบการศึกษาเองก็เป็นรูปจำลองของระบบสังคมใหญ่ที่มีการกดขี่กันอยู่ ถ้าเราลองวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในห้องเรียนระบบฝากธนาคาร ซึ่งจะมีอยู่เสมอในสังคมที่มีลักษณะกดขี่ เราก็จะพบสภาพดังนี้คือ

๑. ครูเป็นผู้สอน : นักเรียนถูกสอน
๒. ครูเป็นผู้รู้ทุกอย่าง : นักเรียนเป็นผู้ไม่รู้อะไรเลย
๓. ครูเป็นผู้คิด : นักเรียนเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งที่ครูใช้ประกอบการคิด
๔. ครูเป็นผู้พูด : นักเรียนเป็นผู้ฟังอย่างเดียว
๕. ครูเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ : นักเรียนถูกกำหนดให้เดินตามกฎเกณฑ์
๖. ครูเป็นผู้เลือกและยึดเยียดสิ่งที่เลือก : นักเรียนมีหน้าที่รับสิ่งที่ครูเลือกแล้ว
๗. ครูเป็นผู้แสดงกิจกรรมทุกอย่าง : นักเรียนเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงของครู
๘. ครูเป็นผู้วางเนื้อหาหลักสูตร : นักเรียนต้องยอมรับเนื้อหาหลักสูตรนั้นและเรียนไปตามเนื้อหา
๙. ครูเป็นผู้บอกเนื้อหาทุกอย่างให้แก่ นักเรียนและบังคับ

ให้นักเรียนเชื่อตามเนื้อหาและความรู้นั้นโดยอาศัยอำนาจของ
 ความเป็นครู : นักเรียนถูกบังคับให้เชื่อตามเนื้อหาทุกสิ่งทุกอย่าง
 ในฐานะที่เป็นนักเรียน

๑๐. ครูเป็นผู้กระทำในขบวนการเรียนรู้ทั้งหมด

(Subjective) : นักเรียนเป็นเพียงผู้ถูกกระทำเหมือนวัตถุธาตุ

(Objective)

ย่อมแน่นอนว่าในห้องเรียนแบบฟลาธนาคารนี้ จะมองเห็นนักเรียน
 ว่าเป็นสัตว์โลกประเภทที่ปรับตัวให้เข้ากับปัญหา
 สังคมได้ และสามารถควบคุมได้ ยิ่งถ้านักเรียนมุ่งหน้าแต่จะเก็บ
 สะสมความรู้ที่ครูให้เอาไว้ให้มากที่สุด เขาก็จะยิ่งขาดความ
 สำนึกที่จะรู้จักคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นเท่านั้น เขาจะ
 เรียนแต่สิ่งที่ห่างไกลออกจากโลกและความเป็นจริง ยิ่งเขา
 ยอมรับบทบาทที่ถูกบังคับให้เป็นอะไรก็ได้ง่ายเท่าไร เขาก็จะยิ่งเป็น
 สัตว์โลกที่ปรับตัวเก่งมากขึ้นเท่านั้น เขาจะขาดการมองโลกในแง่
 ที่เป็นจริงมากยิ่งขึ้น

การศึกษาแบบฟลาธนาคาร ที่ทำให้ความคิดริเริ่ม
 สร้างสรรค์ของนักเรียนหดหายไปทีละน้อย ๆ หรือหมดไปเลย
 และส่งเสริมลักษณะหุบเขาที่เอ่อไร่ง่าย ๆ นี้ ย่อมเป็นที่ถูกใจของ
 ผู้กดขี่ เพราะคนพวกนี้ไม่ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงโลก ไม่
 ต้องการให้ใครมองเห็นโลกตามสภาพที่เป็นจริง ในบางครั้งผู้กดขี่
 พยายามให้กฎเกณฑ์เพื่อส่งเสริมมนุษยชาติ กับสภาพการณ์
 ตามที่เขาเห็นว่าสมควรเท่านั้น ไม่ได้ทำอย่างจริงจังเพราะเขาจะ

กีดกันต่อต้านกับการจัดการศึกษาทุกแบบ ที่จะส่งเสริมความคิด
สร้างสรรค์ของนักเรียน หรือการศึกษาในรูปแบบที่ไม่มุ่งมอง
ปัญหาทั้งหมดเพื่อให้เห็นปัญหา อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง
กันก็จะถูกขัดขวางด้วย

อันที่จริงผู้ถูกคดีสนใจที่จะทำการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของ
ผู้ถูกคดี เพราะยิ่งถ้าผู้ถูกคดียอมปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์
ได้อย่างง่าย ๆ ก็ยิ่งง่ายสำหรับผู้ถูกคดีที่จะควบคุม การจะทำการ
นี้ให้สำเร็จ ผู้ถูกคดีจะใช้การศึกษาระบบฝากธนาคารเป็นเครื่องมือ
สำคัญ โดยใช้ควบคู่กับเครื่องมืออันอื่น ๆ ในสังคม เช่นความ
เมตตาแบบพอกับลูกหรือการจัดสวัสดิการบางอย่างให้ในกรณีที่มี
นักเรียนบางคนไม่ยอมทำตามสังคม เช่นพวกนักศึกษาค้าว
รุนแรง ผู้ถูกคดีก็จะให้ความสนใจพวกนี้เป็นรายละเอียดกรณีพิเศษ
ผู้ถูกคดีจะมองว่า พวกที่ต่อต้านสังคมนี้นั้นเป็นโรคร้ายต่อสังคม และ
จะหาสาเหตุว่า พวกนี้หาทางออกด้วยการต่อต้านสังคม ก็เพราะ
เป็นพวกเด็กที่มีปัญหาครอบครัว เป็นคนที่ได้รับความผิดหวัง
อย่างแรง พวกนี้ไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน ไร้ความ
สามารถหรือเกียจคร้าน และจะคิดต่อไปว่า พวกนี้ต้องได้รับ
ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ ให้เป็นคนที่สามารถเข้ามาอยู่ร่วมกับผู้
อื่นได้อย่างมีความสุข

แต่ความจริงก็คือ พวกต่อต้านนี้ไม่ใช่พวกที่ผิดแปลกไป
จากคนอื่น ๆ ในสังคม เขาไม่ใช่คนนอกสังคม เขาอยู่ในสังคม
อยู่ตรงใจกลางโครงสร้างของสังคมทีเดียว เพราะเขาอยู่เพื่อคน
อื่น การแก้ปัญหาไม่ใช่ทำการเปลี่ยนเขาเพื่อเขาจะได้มาร่วม

ในสังคมที่กดขี่ หากแต่ต้องเป็นการเปลี่ยนสังคมเพื่อให้ทุกคนมีอยู่เพื่อตนเอง ไม่ใช่มีอยู่เพื่อคนอื่น และแน่นอนว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการศึกษาเช่นนี้ย่อมขัดขวางวัตถุประสงค์ของผู้กดขี่ เพราะว่าพวกผู้กดขี่ได้ใช้การศึกษาแบบฟากธนาคาร เป็นเครื่องมือกีดกันจิตสำนึกของนักเรียน จะเปลี่ยนนักเรียนให้เป็นเครื่องจักร ไม่ว่าจะใส่อะไรเข้าไปก็จะได้สิ่งนั้นออกมา

สำหรับผู้ที่กำลังใช้ระบบการศึกษา แบบฟากธนาคาร หมายความว่าเขาจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม (ครูบางคนมีความตั้งใจที่จะสอนนักเรียนให้ดีที่สุด แต่หารู้ไม่ว่าตนเองกำลังทำลายความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น) จะไม่สามารถรับรู้ได้เลยว่า สิ่งที่เขา กำลังทำอยู่นั้นมันขัดกับความเป็นจริงอย่างเหลือเกิน ซึ่งอาจจะเร็วหรือช้า นักเรียนที่เคยนั่งเฉยกับหุ่นยนต์ก็อาจจะลุกขึ้นมาต่อต้านระบบที่ครูใช้ และพยายามที่จะหันเข้ามาหาความเป็นจริง และเมื่อนั้นก็อาจจะมีการบางคนเริ่มรับรู้ ว่า สิ่งที่เป็นความจริงสูงสุดก็คือความเป็นจริงนั้นเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แต่การศึกษาระบบเดิม ที่เขาใช้อยู่นั้นมันขัดแย้งกับข้อเท็จจริง ดังนั้นเราจึงต้องต่อสู้เพื่อการปลดปล่อย

แต่ครูที่มีจิตใจเป็นนักปฏิวัติ และเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง จะไม่นอนรอให้โอกาสเกิดขึ้นมาเอง แต่เขาจะเริ่มลงมือกระทำ โดยร่วมมือกับนักเรียน ในการปลุกฝังความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสร้างความสัมพันธ์แบบเพื่อนมนุษย์ ความพยายามนี้จะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อครูต้องมีความวางใจในเพื่อนมนุษย์อย่างล้าลึกและเชื่อว่ามนุษย์มีพลังที่จะรู้จักคิด และประการสำคัญ ครูจะต้องยืน

หยัดเคียดข้างกับนักเรียนในการทำการปลดปล่อย และครูที่มีความพยายามเช่นนี้ ย่อมขัดขวางต่อการศึกษาระบบฝาก
ธนาคาร

จุดมุ่งหมายที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังการศึกษาระบบฝากธนาคารก็คือ การที่จะแยกคนกับโลกออกจากกัน คนเพียงแต่มีชีวิตอยู่ใน โลก ไม่ได้มีชีวิตอยู่ กับ โลกหรืออยู่ กับ คนอื่น คนเป็นเพียงผู้มองดูโลก ไม่ใช่ผู้สร้างโลก คนไม่ใช่สัตว์ที่มีสำนึก แต่เป็นหุ่นที่พร้อมจะเปิดรับทุกอย่างจากโลกภายนอก เมื่อคนต้องรับรู้โลกด้วยการบอกทุกอย่าง การศึกษาก็จะยิ่งช่วยให้เขากลายเป็นวัตถุยิ่งขึ้น เพราะศึกษาแบบนี้จะช่วยให้เขาปรับตัวให้เข้ากับโลก คนที่ได้รับการศึกษาก็คือคนที่รู้จักปรับตัว เพราะเขาเหมาะมากที่จะมีชีวิตอยู่ในโลก โลกที่ว่ำนี่ก็คือโลกของผู้กดขี่ซึ่งแน่นอนว่าผู้กดขี่ ย่อมอยากให้ผู้ถูกกดขี่ปรับตัวให้เข้ากับโลกที่เขาสร้างขึ้นมา

ยิ่งคนกลุ่มใหญ่ปรับตัวให้เป็นไปตาม ข้อกำหนดที่คนกลุ่มน้อยสร้างขึ้นมามากเท่าไร ก็แน่นอนว่า คนกลุ่มน้อยย่อมสามารถควบคุมคนกลุ่มใหญ่ได้ง่ายขึ้นเท่านั้น ไม่ว่าจะผ่านทางทฤษฎีหรือภาคปฏิบัติของระบบศึกษาแบบฝากธนาคาร ก็จะช่วยเป็นเครื่องมือของคนกลุ่มน้อยได้เป็นอย่างดี ทุกอย่างที่ประกอบกันขึ้นเป็นการศึกษา เช่นบทเรียนที่มีแต่ภาษา การกำหนดหนังสือให้อ่าน วิธีการวัดความรู้ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ครูสอนให้คนอื่นเท่ากับสิ่งที่ครูทำเอง หรือเกณฑ์ในการเลื่อนขั้น ทุกอย่างที่กำลังกล่าวมานี้ ล้วนเป็นวิธีการที่สกัดกั้นความคิด

ของผู้เรียนทั้งนั้น

นักการศึกษา ที่ทำตัวเหมือนเสมียนธนาคารในระบบการศึกษาแบบฝากธนาคารนั้น จะไม่มีความมั่นใจในบทบาทของตัวเองอย่างแท้จริง เขาจะไม่เข้าใจว่าไม่มีใครควบคุมได้ คนเราต้องอยู่ร่วมกับการอยู่ร่วมกันต้องให้การเข้าถึงกันด้วยการสื่อสาร การสื่อสารซึ่งกันและกันนี้เอง ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความหมายมากขึ้น ความคิดของครูเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อมันต้องเป็นจริงได้ในความคิดของนักเรียนด้วย ครูจะมาคิดแทนนักเรียนไม่ได้ หรือสอนความคิดของตนเองลงไปบนความคิดของนักเรียนก็ไม่ได้ การคิดอย่างแท้จริงคือการคิดถึงสภาพความเป็นจริง ไม่ใช่คิดแบบวิมานในอากาศ และความคิดที่มีความหมายก็คือความคิดที่นำมาทำจริง ๆ ได้ด้วย

การศึกษาแบบฝากธนาคารนั้น เกิดขึ้นด้วยความเข้าใจผิดที่ว่า คนเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่ง เป็นการคิดที่เปลี่ยนอินทรีย์สารให้เป็นอนินทรีย์สาร เปลี่ยนคนให้เป็นเครื่องจักร บังคับให้คนจำสิ่งที่คนอื่นบอกมากกว่า จะให้คนได้มีประสบการณ์กับสิ่งนั้นด้วยตนเอง ให้คน มี ส่วนในสิ่งนี้มากกว่าจะให้ เป็น สิ่งนั้น สิ่งนี้ คนที่อยู่ในที่นี้ จะรักแต่การเข้าครอบครองเป็นเจ้าของ ชอบที่จะควบคุมคนอื่น กระบวนการทั้งหลายนี้เป็นการฆ่า “ความมีชีวิต”

การกดขี่ในการศึกษาก็คือ การที่จัดการศึกษาในรูปของวัตถุ สอนราวกับว่าทุกอย่างตายตัว ทุกอย่างอยู่นิ่ง ทุกอย่างเป็นกลาง โดยเฉพาะมีลักษณะที่เด่นชัดคือทำลายจิตสำนึกของผู้เรียน ส่งเสริมให้คนปรับตัวให้เข้ากับโลกเท่านั้น และพยายาม

กีดกันมิให้พลังแห่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้แสดงออกมา ผู้กดขี่เองมักจะพบความจริงที่ว่า คนไม่ใช่สิ่งที่จะยอมให้กดขี่อยู่ได้ตลอดไป และเมื่อผู้ถูกกดขี่ลุกขึ้นต่อต้าน พวกนี้จะไม่ได้ออกไป พวกนี้จึงหาทางออกด้วยการนำเอาวิธีการเดิม ๆ ผู้ที่นำคนก่อนเคยใช้มาใช้ เช่น ต้องต่อสู้เพื่อเสรีภาพ เพื่อความเป็นระเบียบ และเพื่อความสงบสุขของสังคม เขาจะเอาข้ออ้างเหล่านี้มาใช้เป็นเครื่องมือในการทำลาย ตัวอย่างเช่น เวลาคนงานนัดหยุดงานและทำการรุนแรง พวกนี้จะใช้มาตรการรุนแรงจัดการกับคนงานเช่นกัน

การศึกษาเป็นแบบฝึกหัด ของการกดขี่ที่ถูกใช้เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความเชื่ออย่างงมงายมากขึ้น คำสอนในเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับโลก จะมีอยู่ในทุกระดับการศึกษา เพราะฉะนั้นสังคมใดที่ต้องการปฏิวัติ จะนำเอาการศึกษาระบบฝากธนาคารอย่างนี้มาใช้ไม่ได้เลย

บางทีก็เป็นที่น่าเสียดายว่า ผู้นำที่ทำการปฏิวัติเองก็ดันไม่หลุดไปจากการศึกษาแบบฝากธนาคาร เพราะตัวเขาเกิดมาได้รับการศึกษาแบบนี้โดยตลอด เพราะฉะนั้นบางทีเขาก็ไม่ออกว่า การปฏิวัติที่เขาจะทำก็เป็นวิธีการทำลายมนุษย์แบบใหม่อีกวิธีหนึ่ง ที่อาจจะแตกต่างไปจากวิธีของผู้กดขี่คนเดิม แต่ก็ไม่ใช่วิธีปลดปล่อยที่แท้จริง บางทีพวกนี้ก็ใช้วิธียุยงให้เกิดการแตกแยกกัน เพราะคิดว่าเมื่อเกิดความแตกความสามัคคีกันจะนำไปสู่ การปลดปล่อย แต่การปลดปล่อยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะใครจะเป็นผู้ปลดปล่อยให้ใคร แต่การปลดปล่อยจะ

ต้องเกิดจากการไตร่ตรองและลงมือทำเพราะฉะนั้น การ
โฆษณาชวนเชื่อ การให้ความช่วยเหลือ ที่ผู้ให้พูดว่าจะเป็นทาง
นำไปสู่การปลดปล่อยนั้นเป็นสิ่งหลอกหลวงและจอมปลอม

การจะเปลี่ยนแปลงการศึกษา ระบบฝากธนาคารก็ต้อง
เริ่มตั้งแต่เปลี่ยนวัตถุประสงค์ว่า การศึกษาไม่ได้มุ่งที่จะให้
นักเรียนได้รับขยะความรู้เท่านั้น แต่ต้องเน้นวัตถุประสงค์ที่มุ่ง
การแก้ปัญหาของมวลมนุษยชนนอกจากนั้น ก็ต้องเปลี่ยนลักษณะ
การเรียนที่มุ่งจะให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งไม่ใช่เป็นตู้
เก็บเอกสาร ในการเรียนรู้ทั้งครูและศิษย์จะเรียนไปด้วยกัน จะ
ไม่มีการปาฐกถาจากครูไปสู่ศิษย์ แต่จะเป็นขบวนการเสวนา
แทน การเสวนาจะเกิดขึ้นได้เมื่อครูไม่ใช่ฝ่ายที่มีอำนาจเหนือ
ศิษย์อย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน ครูซึ่งถึงแม้จะเป็นผู้สอนในบาง
คราวก็จะเป็นผู้เรียนด้วย ทั้งสองฝ่ายจะร่วมกันรับผิดชอบใน
ขบวนการ ที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายเติบโตขึ้นมา ในการนี้อิสรภาพ
เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะการเสวนาจะเกิดขึ้นได้ในบรรยากาศที่
เต็มไปด้วยความเท่าเทียมกัน การแบ่งแยกคนในห้องออกเป็น ๒
ฝ่ายอย่างตายตัวจะหายไป ทุกคนจะสามารถเคลื่อนไหว และ
เปลี่ยนแปลงบทบาทของตัวเองได้

ในระบบการศึกษาแบบฝากธนาคาร จะแบ่ง ทุก ๆ อย่าง
ออกเป็น ๒ ฝ่ายเสมอ เช่น ในห้องเรียนก็จะมีฝ่ายหนึ่งที่เป็นครู
ที่ทำหน้าที่เฉพาะครูเท่านั้นเช่นสอนพูด แสดงกิจกรรม มีอำนาจ
และอื่น ๆ และอีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นศิษย์ซึ่งทำหน้าที่เฉพาะของศิษย์
เช่น ฟัง เรียน นั่งเฉย ๆ อดทน และอื่น ๆ การศึกษาแบบนี้ผู้

ให้การศึกษาระบบแบ่งการทำงานออกเป็น ๒ ชั้น ชั้นแรก ครูจะทำความเข้าใจกับบทเรียนที่จะสอนเสียก่อน เขาจะเตรียมบทเรียน และในชั้นที่ ๒ เขาจะทำให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนที่เขาวางไว้ หน้าที่ของนักเรียนไม่จำเป็นต้องเกิดความเข้าใจด้วยตนเอง เพียงแต่พยายามทำความเข้าใจที่ครูทำเอาไว้แล้วให้ได้ ส่วนนักเรียนจะเข้าใจอย่างไรนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ต้องพูดถึงเพราะเขาไม่ใช่ผู้มีหน้าที่ที่จะต้องคิดและเข้าใจบทเรียนเลย

แต่ในการศึกษาระบบใหม่ที่เน้นการแก้ปัญหาบทบาทของครูจะเปลี่ยนไป ครูไม่ต้องเตรียมตัวทำความเข้าใจบทเรียน และไม่ต้องเตรียมโครงการเสวนากับนักเรียน ครูจะไม่อยู่ในฐานะวัตถุหรือเครื่องยนต์ที่มีความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ บรรจุกว้างในหัวสมองเต็มไปหมด และความเข้าใจที่มีอยู่ในหัวสมองก็ไม่ใช่อุณหภูมิของเขาคอนกรีต แต่เขาจะเป็นตัวสะท้อนตัวเองและนักเรียน นักเรียนก็ไม่ใช่นั่งฟังอย่างเงียบสงบ แต่จะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมคนหนึ่งในการค้นหาข้อเท็จจริงร่วมกับคนอื่น ๆ ด้วยการเสวนา ครูจะทำการเสนอปัญหาให้แก่นักเรียนเพื่อให้เขาได้พิจารณาและวิเคราะห์ และจะได้ตรวจสอบความคิดเป็นออกมาว่าความเข้าใจเบื้องต้นของเขาถูกต้องหรือเปล่า บทบาทของครูที่เน้นเรื่องการแก้ปัญหา จะมีหน้าที่สร้างสรรค์สภาพการณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยการก้าวไปพร้อม ๆ กับนักเรียน เพราะฉะนั้น จุดมุ่งหมายการศึกษาแบบฝากธนาคารจะผูกขาดความสามารถในการคิดของนักเรียนและทำลายสำนึกการศึกษาแบบใหม่นี้ จะกระตุ้นให้ความสามารถในการคิดได้

แสดงออกมา และสร้างสรรค์จิตสำนึกของเด็กมากยิ่งขึ้น

ปัญหาที่เลือกมาให้แก่นักเรียนนั้น จะต้องเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียน ปัญหาที่เป็นปัญหาในทางทฤษฎีเท่านั้นไม่เพียงพอ และการที่ครูพยายามกระตุ้นให้นักเรียนแก้ปัญหา นั้นเป็นการท้าทายความสามารถของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง ทำให้นักเรียนเกิดความกระหายที่จะแก้ปัญหา และรู้ว่าหน้าที่ของเขาจะต้องทำอะไรบ้างในการเรียน ต้องมีการกระตุ้นให้เห็นว่าปัญหาหลาย ๆ ปัญหานั้น เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร ผลจากการวิเคราะห์และเข้าใจปัญหาจะทำให้ผู้เรียนเพิ่มความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากขึ้น และเกิดทักษะในการแก้ปัญหาได้ถูกจุด เกาถูกที่คันได้มากขึ้นบ่อย ๆ เมื่อแก้ปัญหาได้อันหนึ่งก็จะเป็นแรงกระตุ้นใจให้อยากแก้ปัญหาอื่น ๆ ต่อไปเหมือนการก้าวออกเดินก้าวที่สองอย่างตามมาเมื่อได้เดินก้าวแรกแล้วนักเรียนจะรู้ว่าการแก้ปัญหาเป็นความจำเป็นของเขา

การศึกษาต้องใช้เป็นที่พักอิสรภาพ ไม่ใช่ฝึกการกดขี่ จะต้องมีการไตร่ตรองว่าทั้งคนและโลกเป็นของคู่กัน ทั้ง ๒ สิ่งจะดำเนินควบคู่กันไป ไม่มีใครเดินล้ำหน้าใครและไม่มีใครเดินล้ำหลังใคร ตัวอย่างที่จับใจอันหนึ่งก็คือ การอภิปรายร่วมกันของชาวนาได้มีชาวนาคนหนึ่งบังเกิดความรู้แจ้งโดยตลอด และเกิดสำนึกได้พูดว่า “เดี๋ยวนี้ฉันรู้แล้วว่า ถ้าไม่มีคนก็ไม่มีโลก” เมื่อคนที่เป็นครูได้ถามว่า “ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเล่า ก็ถ้าคนทั้งหมดโลกหายไป โลกก็ยังคงมีต้นไม้ มีนก มีแม่น้ำลำธารเหลืออยู่ และนั่นไม่ใช่โลกได้อย่างไร” ชาวนั้นผู้นั้นได้ตอบว่า “ไม่ใช่หรอกนั่นไม่ใช่

โลก เพราะเมื่อไม่มีคนหลงเหลืออยู่ เพื่อพูดว่า นี่คือโลก โลกนั้นก็ไม่ใช่โลกอีกต่อไป”

สิ่งที่ชาวнауผู้ นั้นพูดได้สะท้อนให้เห็นว่า สิ่ง ๒ สิ่งนี้ต้องขึ้นอยู่กับกัน จะไม่มีสีขาวและถ้าไม่มีสีดำจะไม่มี “ตัวกู” เลย ถ้าไม่มี “ไม่ใช่ตัวกู” รวมอยู่ด้วย และเมื่อคนได้คำนึงถึงข้อเท็จจริงนี้แล้ว เขาก็เริ่มต้นสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งหนึ่งกับสิ่งอื่น ๆ เช่นถ้าเรามองกระดาษ กระดาษไม่เคยที่จะอยู่ตามลำพังตัวมันอันเดียว มันจะเป็นกระดาษได้ก็ต่อเมื่อต้องวางอยู่บนโต๊ะ (ต้องมีโต๊ะ) หรือวางอยู่ข้างหนังสือ (ต้องมีหนังสือ) ทุกสิ่งทุกอย่างต้องเป็นสนามประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อมร่วมอยู่ด้วยเสมอ คือต้องมีทั้งภาพและพื้น นั่นคือจะมีกระดาษได้ก็ต่อเมื่อมีกระดาษและสิ่งอื่นที่ “ไม่ใช่กระดาษ” อยู่ด้วยกัน

ในการศึกษาแบบเน้นที่ปัญหานี้ คนจะสามารถพัฒนาความสามารถในการรับรู้โลกอย่างวิเคราะห์ได้และคนจะไม่มองโลกว่าเป็นสิ่งที่หยุดนิ่งอีกต่อไป แต่จะมองว่าโลกนี้อยู่ในขบวนการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาการแยกทุกอย่างในห้องเรียนออกเป็น ๒ ฝ่ายก็จะหายไป เพราะครูและนักเรียนจะผลัดกันแก้ปัญหาพร้อมกันเสมอ และจะสร้างรูปแบบความคิดและการกระทำที่แท้จริง

ถ้าลองวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างการศึกษาาระบบเดิมคือระบบฝากธนาคาร กับการศึกษาาระบบใหม่ที่เน้นการแก้ปัญหา ก็จะพบความแตกต่างกันหลายด้านเช่น การศึกษาาระบบเดิมพยายามที่จะสร้างเรื่องปรัมปรา สร้างความเชื่อถือที่มงาย

เพื่อขัดขวางข้อเท็จจริงที่จะอธิบายว่ามนุษย์มีอยู่ในโลก ส่วนการศึกษาแบบใหม่จะทำลายความเชื่อถือที่มลายเสีย การศึกษาแบบเดิมจะต่อต้านการเสวนา ในขณะที่การศึกษาแบบใหม่จะขาดไม่ได้เลยซึ่งกระบวนการเสวนา การศึกษาแบบเดิมจะมองนักเรียนว่าเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ แต่แบบใหม่จะมองว่านักเรียนเป็นผู้คิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ การศึกษาแบบเดิมจะลิดรอนความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักเรียน และพยายามอบรมให้นักเรียนเชื่อ แต่การศึกษาแบบใหม่จะสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และกระตุ้นให้เกิดการไตร่ตรองรวมทั้งลงมือกระทำไปตามสภาพที่เป็นจริงทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติการศึกษาแบบเดิมจะตายตัวอยู่หนึ่งกับที่ ไม่มองมนุษย์ว่ามีประสบการณ์อยู่เบื้องหลัง แต่การศึกษาแบบใหม่ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจะมองเห็นว่ามนุษย์ทุกคนต่างก็มีประวัติศาสตร์ของตัวเองเสมอ

การศึกษาแบบเน้นปัญหาจะมองมนุษย์ว่า เป็นสิ่งที่อยู่ในขบวนการเปลี่ยนแปลงเสมอ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งที่ยังไม่เสร็จสิ้นในตัวเอง เป็นสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์เหมือนสภาพความเป็นจริงอื่น ๆ เช่นสัตว์ แต่มนุษย์ต่างจากสัตว์ตรงที่รู้ซึ่งถึงความไม่สมบูรณ์ของตัวเอง และความรู้ว่ายังไม่สมบูรณ์นี้เองเป็นรากฐานของการศึกษา ทำให้มนุษย์ยังต้องเรียนรู้ต่อไป

การศึกษาแบบใหม่มีลักษณะเป็นการปฏิบัติตลอดเวลา มันจะมีลักษณะทำนายและเติมไปด้วยความหวัง และสอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ การศึกษานี้จะช่วยให้นักเรียนเคลื่อนที่ไปข้างหน้า และแบบใหม่มองไกลออกไปและมองไปสู่

อดีต เพื่อทำความเข้าใจเพื่อจะได้ก้าวไปสู่อนาคตอย่างมั่นคง แต่การเคลื่อนไหวนี้จะต้องเป็นการเดินของทั้งคนและโลก คนจะต้องมองสภาพการณ์ที่เขาเองกำลังเป็นอยู่ขณะนี้และเข้าใจว่าการเคลื่อนไหวนั้นเกิดขึ้นได้ไม่ใช่ เพราะความบังเอิญหรือโชคชะตา แต่เกิดขึ้นเพราะได้ถูกกำหนดให้เกิดขึ้น และท้าทายให้เราต่อสู้

การศึกษาแบบฝากธนาคาร จะส่งเสริมการเชื่อถือโชคเคราะห์ มองสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากดวงชะตาราศี แต่การศึกษาระบบใหม่จะส่งเสริมการมองสภาพการณ์แบบมองให้ออกกว่าเป็นปัญหา เหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่หาสาเหตุที่เป็นปัญหาด้วยการใช้การคิดวิเคราะห์และทำความเข้าใจ

การสร้างความสำเร็จอย่างลึกซึ้งต้องจัดสภาพการณ์ให้เกิดขึ้น เป็นการทำให้คนเข้าใจสถานการณ์นั้นดีขึ้นและสามารถที่จะเปลี่ยนแปลง สิ่งใดก็ตามที่ทำให้คนขาดความอยากที่จะเปลี่ยนแปลงและซ้ถาม (สืบสวน) สิ่งนั้นจะควบคุมคน ถ้ามนุษย์คนใดก็ตามก้าวหน้าไป โดยไม่ก้าวไปพร้อมกับเพื่อนมนุษย์คนอื่น ๆ มนุษย์นั้นก็จะทำลายความเป็นมนุษย์ สภาพการณ์ใด ๆ ที่ป้องกันคนไม่ให้เข้ามาร่วมในกระบวนการคิด สืบสวน สภาพการณ์นั้นจะเป็นภัยอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะใช้วิธีการใดก็ตาม การแยกคนให้ออกจากการตัดสินใจของตนเองนั้น จะทำให้คนไม่สามารถตัดสินใจ

การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่

การเสวนาเป็นการเผชิญหน้าทางความคิด ระหว่างบุคคล โดยมีโลกเป็นสื่อกลาง และมีขึ้นเพื่อจะพูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโลกเท่านั้น การเสวนาจะเกิดขึ้นไม่ได้กับคนที่ไม่อยากจะพูดเลย คนที่ถูกตัดสิทธิไม่ให้พูดจะต้องทำการเรียกร้องสิทธิในการพูดของตนกลับคืนมาโดยด่วน และต้องป้องกันการรุกรานเพื่อทำลายความเป็นมนุษย์ของตนเองด้วย

ในการเสวนานั้น ผู้เสวนาจะต้องมองผู้ร่วมเสวนาคนอื่น ๆ ในฐานะที่เป็นคนเท่าเทียมกัน การเสวนาก็มีการรวมเอาลักษณะการไตร่ตรองและการลงมือทำของเสวนาเข้าไว้ ดังนั้นการเสวนาจึงเป็นการเปลี่ยนโลกด้วย ในทำนองเดียวกัน ถ้ามีการกระทำโดยปราศจากการไตร่ตรองก็จะเกิด “ลัทธิบ้าทำ” ขึ้น พวกนี้จะกัมหน้ำกัมตาทำไปฝ่ายเดียว ไม่มีการไตร่ตรองไม่มีการเสวนา เพราะฉะนั้น จึงต้องระมัดระวังว่าบางครั้ง เราอาจจะมองเห็นการแบ่งแยกได้ชัดเจน แต่บางครั้งอาจจะมาในรูปแบบที่แฝงเร้นก็ได้

การมีอยู่ของมนุษย์จะสร้างขึ้นไม่ได้ในความเงียบหรือมีอยู่ในคำพูดที่ผิด ๆ ไม่ได้เช่นกัน แต่มนุษย์จะมีอยู่ได้ก็ด้วยคำพูดที่แท้จริง คนไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากความเงียบ แต่สร้างขึ้นด้วย

คำพูด ด้วยงานและการกระทำ

คำพูดที่แท้จริง ไม่ได้เป็นอภิสิทธิ์สำหรับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่จะพูดเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ทุกคนมีสิทธิที่จะพูด และไม่มีใครจะพูดคำพูดที่แท้จริงได้ตามลำพัง หรือพูดแทนคนอื่นได้ ซึ่งถ้าเขาทำอย่างนั้น ก็บอกได้เลยว่า เขาได้ขโมยเอาคำพูดของคนอื่นมาพูดการเสวนาเป็นการเผชิญหน้าทางความคิด ระบายบุคคล โดยมีโลกเป็นสื่อกลาง และมีขึ้นเพื่อจะพูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโลกเท่านั้น การเสวนาจะเกิดขึ้นไม่ได้กับคนที่อยากจะพูดฝ่ายเดียว หรือกับคนที่ไม่อยากจะพูดเลย คนที่ถูกตัดสิทธิไม่ให้พูด จะต้องทำการเรียกร้องสิทธิ ในการพูดของตนกลับคืนมาโดยด่วน และต้องป้องกันการรุกรานเพื่อทำลายความเป็นมนุษย์ของตนเองด้วย

ในการเสวนานั้น ผู้เสวนาจะต้องมองผู้ร่วมเสวนาอื่น ๆ ในฐานะที่เป็นคนเท่าเทียมกัน การเสวนาก็มีการรวมเอาลักษณะการไตร่ตรองและการลงมือทำของผู้เสวนาเข้าไว้ ดังนั้นการเสวนาจึงเป็นการเปลี่ยนโลกด้วย การเสวนาจะพัฒนามาเป็นการกระทำไม่ได้เลย ถ้าผู้เข้าเสวนาบางคนได้นำเอาระบบปากธนาคารมาใช้ในการพูด หรือผู้ร่วมเสวนาบางคนมุ่งแต่จะคอยฟังว่าคนอื่นพูดว่าอะไร จะได้นำไปใช้ การเสวนาไม่ใช่การทุ่มเถียงกันอย่างชนิดที่เห็นอีกฝ่ายหนึ่งเป็นศัตรู การเสวนาไม่ใช่การถกเถียงกันโดยที่ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะแสวงหาความจริงอะไร นอกจากจะเป็นการหว่านล้อมชักแม่น้ำทั้งห้า มาทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นดีเห็นงามไปด้วย การเสวนาไม่ใช่วิถีทางแห่งการ

ครอบงำกดขี่กัน แต่เป็นวิถีทางแห่งการปลดปล่อย

สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในการเสวนาก็คือ การมีความรักที่ลึกลับต่อโลก และต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกความรักเป็นพื้นฐานของการเสวนา เพราะการเสวนาเป็นการสร้างสรรค์ และจะสร้างต่อไปเรื่อย ๆ ความรักความต้องการที่จะรับผิดชอบของผู้ร่วมเสวนานี้ จะเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับการกดขี่ ดังนั้นในการเสวนาจึงต้องไม่มีการกดขี่ การกดขี่เป็นโรคที่ทำลายความรัก มี ๒ ลักษณะคือ โรคที่ทำให้คนอื่นเจ็บปวดทรมาน และโรคที่ชอบให้คนอื่นนำภัยให้ตัวเราเองเจ็บปวดทรมาน ซึ่งผู้กดขี่จะเป็นผู้ทำร้าย ความรักที่แท้จริงเป็นการแสดงออกของความรักกล้าหาญ ไม่ใช่ความกลัวเช่นความกลัวที่จะสูญเสียของรัก คนที่จะทำการปลดปล่อยได้จะต้องมีความรักเสมอ ความรักไม่จำเป็นต้องเป็นการแสดงออกทางอารมณ์อย่างดุเดือด ต้องนั่งจ้องตากัน ต้องพบปะกันเสมอ แต่ควรจะเป็นการแสดงออกซึ่งความต้องการอิสรภาพ ความรักที่แท้จริงไม่ใช่ความรักที่พยายามควบคุมอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเอาสาเหตุแห่งความรักมาอ้าง เช่นพ่อแม่ที่บังคับควบคุมลูกทุกอย่าง โดยอ้างว่าที่ทำไปทุกอย่างก็เพราะความรัก การแสดงออกซึ่งความรักไม่ได้หมายความว่า การเอาความรักมาอ้าง เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งทำตามที่ตนต้องการ แต่ความรักเป็นการให้อิสรภาพ ถ้านอกเหนือจากนี้แล้วไม่ถือว่าเป็นความรักที่แท้จริง การทำลายสภาพการกดขี่เท่านั้น จึงจะเป็นการเรียกว่าเอาความรักกลับคืนมาได้ สรุปความสัมพันธ์ระหว่างความรักกับการเสวนาก็คงจะได้ความว่า “ถ้าฉันไม่รักโลก ถ้าฉันไม่รักชีวิต ถ้า

ฉันไม่รักเพื่อนมนุษย์ ฉันจะเข้าสู่ขบวนการเสวนาไม่ได้”

การเสวนานั้น ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการอ่อนน้อม ถ่อมตน การพูดถึงเรื่องราวของโลกนั้นถ้าต่างฝ่ายที่เข้าร่วม เสวนาต่างก็แสดงความหยิ่งและอวดดีเข้าหากัน การเสวนาก็ ย่อมดำเนินไปไม่ได้ เพราะการเสวนานั้นต้องการให้ผู้ร่วมเสวนา เกิดการเรียนรู้และลงมือกระทำ ถ้าเรายังคงหยิ่งและอวดดีว่าเรารู้ทุกอย่างแล้ว เราก็ย่อมไม่อาจเรียนรู้อะไรเพิ่มเติมได้เลย เราจะ ร่วมเสวนาได้อย่างไรถ้าเราไม่สนใจในความรู้ความสามารถของผู้ อื่น และในเวลาเดียวกันเราก็ไม่ยอมรับว่าเราเองรู้อะไรจริงแค้ ไหน ถ้าเราคิดว่าตัวเองเป็นผู้รู้สารพัด เราก็ย่อมหยุดการเรียนรู้ ถ้าเราเริ่มต้นด้วยความคิดว่าการแก้ปัญหาของโลกนี้เป็นเรื่อง ของชนชั้นผู้นำ เราจะร่วมเสวนาได้อย่างไร คนที่คิดว่าตนเอง สมบูรณ์ในตัวทุกอย่างแล้ว ไม่มีสิ่งขาดตกบกพร่อง เป็นคนที่ไม่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน หรือเคยมีภัยไปหมดแล้วเช่นนี้ จะเข้า มาร่วมเป็นสมาชิกเสวนาไม่ได้ ในการเผชิญหน้ากันทางความคิด นั้น เราจะต้องไม่เป็นคนที่คิดว่าตัวเองไม่มีอะไรดีเลย หรือคิดว่า ตัวเองวิเศษเสียทุกอย่าง จะมีแต่คนที่พยายามร่วมกันเพื่อจะ เรียนรู้ให้มากขึ้นกว่าที่กำลังรู้อยู่

การเสวนาต้องการความไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ต้องไว้วางใจในพลังสร้างสรรค์ที่ไม่มีขีดจำกัดของมนุษย์ ผู้ร่วม เสวนาต้องเชื่อมั่นมนุษย์ว่า มนุษย์จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้ (ไม่ได้หมายถึงมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น) ผู้ที่จะเข้าร่วมเสวนาทุก คนต้องเชื่อมั่นในมนุษย์คนอื่นก่อน ที่จะสามารถเผชิญหน้ากัน

ทางความคิดได้ แต่ความเชื่อมั่นในมนุษย์นี้ไม่ใช่ “การเชื่อมั่นอย่างเขลา ๆ เชื้ออย่างไม่รู้ประสีประสา” หากแต่ต้องเป็นความเชื่อมั่นที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์และรู้ว่า ปัญหาทุกอย่างไม่เคยเหนือไปจากพลังของมวลมนุษย์ได้ และสิ่งที่ทำลายพลังนี้ก็คือ การกีดกัน ไม่ให้ทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดอย่างเต็มที่ สิ่งที่จะแสดงออกมามีความเชื่อมั่นในมนุษย์ก็คือ การทำลายความสามารถในการร่วมกันแก้ปัญหา ถึงแม้จะพบกับอุปสรรคขวางหน้าสักเพียงไร ก็ตามก็ยอมไม่เกินกว่าความสามารถของมวลมนุษย์ได้ และปัญหาที่มนุษย์กำลังถูกกดขี่กันอยู่นั้นไม่ใช่ปัญหาที่หมดหวัง เรายังมีการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อย ซึ่งเปรียบเสมือนการตายจากสภาพเดิม แต่เราก็จะมาเกิดในสภาพใหม่เรา จะเกิดใหม่เช่นนี้เรื่อยไป อุปสรรคที่มาขวางหน้าบ้างครั้งก็ช่วยให้การแก้ปัญหานั้นมีชีวิตชีวามากขึ้น แต่ถ้าปราศจากความเชื่อมั่นในเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้วการเสวนาก็จะกลายเป็นเรื่องตลก ซึ่งอาจแปรรูปไปเป็นการเสแสร้งแสดงความเมตตาออกมา

พื้นฐานทั้ง ๓ อย่างคือ ความรัก ความถ่อมตัวถ่อมใจ และความเชื่อมั่นในเพื่อนมนุษย์ จำเป็นที่จะต้องมีอยู่ในการเสวนา และต้องมืออย่างครบครันด้วย การเสวนาก็จะดำเนินไปด้วยบรรยากาศแห่งความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้ามถ้าพื้นฐานทั้ง ๓ อย่าง ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นเพียงสิ่งจอมปลอม เช่นความรักเป็นความรักอันจอมปลอม ความไว้วางใจซึ่งกันและกันก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ตัวอย่างที่เห็นกันอยู่บ่อย ๆ คือการพูดอย่างหนึ่งแต่ทำอีกอย่างหนึ่ง หรือพูดแทนคนอื่นเสียหมด

เช่นพูดว่าให้ทุกคนเป็นประชาธิปไตย แต่ก็สั่งให้ทุกคนปิดปาก
เงียบไม่ให้พูดอะไร อย่างนี้ก็คือเป็นเรื่องตลกมาก หรือการที่บอก
ใครสักคนว่าอยากคุยกับเขา แต่เวลาที่คุยกับเขาแล้วก็ไม่เคยเชื่อ
มันในคำพูดเขาเลย อย่างนี้เป็นกรโกหกตัวเองและผู้อื่น

สิ่งสุดท้ายซึ่งจำเป็นในการเสวนาก็คือ ความหวัง มนุษย์
ต้องมีความหวังก็เพราะมนุษย์เรารู้ตัวว่า เรายังเป็นสิ่งไม่สมบูรณ์
เรายังต้องการเติบโตต่อไป ถ้าเราหมดหวังเราก็ไม่อาจเติบโต
ไปได้ การมีความหวังทำให้ชนชวาย ทำให้มีกำลังใจในการที่จะ
ค้นหาต่อไป การหมดหวังอาจแสดงออกมาในรูปของการเงียบ
การไม่ยอมรับโลกและการวิงหนีโลก แต่ชบวนกรกอบกู้
ต้องการให้ทุกคนมีความหวังที่จะแก้ไขความ อยุติธรรมการกดขี่
ซึ่งกำลังได้รับอยู่ แต่การมีหวังในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าถึงการนั่ง
งอมืองอเท้า หรือนั่งสวดอ้อนวอนเพื่อให้เกิดอภินิหารต่าง ๆ ขึ้น
มา ในการมีความหวังนั้นเราต้องทำอะไรด้วย เราต้องถือคติ
ประจำใจว่า “ถ้าฉันสู้ ฉันจะก้าวต่อไปด้วยความหวัง และถ้าฉัน
ได้ต่อสู้ด้วยความหวังแล้ว ฉันจึงจะอดทนรอคอยผลที่จะเกิดขึ้น
ได้” ในการเสวนานั้น บรรยากาศแห่งการร่วมเสวนาต้องเต็มไปด้วย
ด้วยความหวังว่าจะแก้ปัญหาได้ ถ้าผู้ร่วมเสวนาทุกคนมาร่วม
เสวนากันอย่างหมดหวัง หรือมาร่วมเพราะไม่รู้ว่าจะไปทำอะไรดี
การเผชิญกันในครั้งนี้เท่ากับเป็นการเผชิญหน้าที่ว่างเปล่า นำ
เป้าหมายและไฉไลใด ๆ ทั้งสิ้น

อีกสิ่งหนึ่งที่มีการเสวนาจะขาดไม่ได้คือ การคิดอย่าง
วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นลักษณะการคิดที่มองปัญหาระหว่างคน

กับโลก ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เราจะพิจารณาคนใดคนหนึ่งโดยไม่พิจารณาคนอื่น ๆ เลย หรือในทางตรงกันข้ามพิจารณาแต่คนอื่น ๆ ไม่พิจารณาคนหนึ่งย่อมไม่ได้ การคิดแบบวิพากษ์วิจารณ์ เป็นการคิดที่มีลักษณะการมองโลกที่ว่าความเป็นจริงของโลกมีการเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงได้ ข้อเท็จจริงที่ได้มีคนค้นพบแล้ว ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ตายตัวหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ และเป็นการคิดที่จะนำเอาไปปฏิบัติจริง ๆ ได้ และการนำไปปฏิบัตินั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความกล้าที่จะเสี่ยงคิดและเสี่ยงทำ กล้าเปลี่ยนแปลงแม้แต่ความคิดของตนเอง และจะต้องคิดว่าการคิดหรือการกระทำใด ๆ นั้น เป็นเพียงวิธีคิดหรือวิธีปฏิบัติที่อาจจะใช้ได้ผลเพียงชั่วคราว ไม่จำเป็นต้องใช้วิธีคิดแบบนี้ หรือการกระทำแบบนี้เสมอไปจนกว่าโลกจะแตกสลาย พุดง่าย ๆ ก็คือ ต้องรู้จักเปลี่ยนแปลงความคิดและวิธีทำได้เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม การคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์จะมีลักษณะตรงข้ามกับความคิดแบบไม่ประสีประสา เพราะการคิดแบบไม่ประสีประสานี้จะพยายามคิดเพื่อให้เหมือนคนอื่น ๆ การคิดนั้นเมื่อนำไปปฏิบัติแล้วทุกคน จะมองเห็นว่าเป็นการกระทำที่เหมาะสม (ซึ่งถ้าคิดอย่างนี้ก็ต้องคิดตามแบบพวกผู้กดขี่ เพราะความจริงถ้าเราคิดอะไรที่ไม่ขัดขวางผลประโยชน์ของพวกผู้กดขี่ เขาก็จะได้ชมเชยว่าเป็นความคิดที่เหมาะสมแล้ว) พวกนักคิดแบบนี้จะวางเป้าหมายเอาไว้ และปรับการกระทำทุกอย่างให้เข้ากับเป้าหมายเสมอ โดยถือว่าเป้าหมายทุกอย่างให้เข้ากับเป้าหมายเสมอ โดยถือว่าเป้าหมายทุกอย่างเป็นสิ่งแน่นอนถาวรแล้วจะเปลี่ยนแปลง

เสียมิได้ การเสวนา ไม่ใช่เพียงแต่ต้องการผู้ร่วมเสวนาที่มีความ
คิดวิพากษ์วิจารณ์เท่านั้น แต่การเสวนาเองก็จะสร้างสรรคิให้ผู้
ร่วมเสวนาเกิดความคิด ในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น
เพราะการเสวนานั้นจะมีการสื่อสารอย่างเข้าถึงกัน และการ
สื่อสารอย่างเข้าถึงกัน จะก่อให้เกิดการศึกษาอย่างแท้จริงขึ้น
การศึกษาที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ เมื่อฝ่ายครูและศิษย์ต่างก็เข้าใจ
ในเรื่องที่เขากำลังใช้อยู่ และสามารถเข้าถึงกันได้เพราะฉะนั้น
การศึกษาที่แท้จริง จึงเป็นการฝึกหัดของการแสดงออกซึ่ง
เสรีภาพ การศึกษาที่แท้จริง จะไม่เกิดขึ้นอย่างในสภาพโรงเรียน
ระบบบ้านเรา คือถือครูเป็นผู้สอนและเทศนาศิษย์ฝ่ายเดียว แต่
การศึกษาที่แท้จริงจะเกิดขึ้นเมื่อครูได้เริ่มต้นถามตัวเองว่า เรา
กำลังจะเสวนากับนักเรียนของเราในเรื่องเกี่ยวกับอะไร และสิ่งที่
ได้ร่วมกันเสวนานี้แหละ คือเนื้อหาบทเรียนของการศึกษา

สำหรับการศึกษาที่จัดในรูปแบบที่ต่อต้านการเสวนา ครูที่จัด
บทเรียนจะคิดถึงแต่ในแง่ ที่ว่าเราจะจัดเนื้อหาอะไรให้นักเรียนดี
เสร็จแล้วครูจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะให้เรียนบทเรียนไหน แล้วก็
จัดโปรแกรมการเรียนให้ แต่การศึกษาที่แท้จริงนั้น บทเรียนจะมี
แตกต่างกันดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เนื้อหาบทเรียนจะขึ้นอยู่กับ
การตัดสินใจร่วมกัน ของทั้งฝ่ายครูและศิษย์เพราะฉะนั้น บท
เรียนก็จะไม่ใช่ทั้งรางวัลหรือยาขมสำหรับนักเรียน หากแต่เป็นสิ่งที่
ทั้งสองฝ่ายคิดว่าสมควรที่จะเรียนรู้ให้มากขึ้น

การศึกษาในรูปแบบที่แท้จริงนั้น จะไม่มีปรากฏการณ์เลย
ว่า นายแดงจัดการศึกษาให้นายดำหรือนายดำจัดการศึกษาให้

นายแดง แต่จะเป็นทั้งนายดำและนายแดงศึกษาร่วมกัน ในเรื่อง ที่เกี่ยวกับความเป็นไปของโลกและสังคม โลกซึ่งเป็นของเราและ ทำทนายให้เราปรับปรุงให้ดีขึ้น สร้างคนให้ดีขึ้น การเป็น “คนดี” อย่างที่สังคม “ชื้อ ๆ” บางสังคมได้วาดภาพการเป็นคนดีเอาไว้ ให้ปฏิบัติตาม โดยมอง

ข้ามสภาพการณ์ที่เป็นจริงของคนธรรมดาสามัญ การเป็น คนที่แท้จริงนั้น หมายถึงการมีสำนึกถึงความเป็นคนอย่างถ่องแท้ และเราไม่สามารถจะทำให้ชาวนากรรมกร กลายเป็นคนดีที่แท้จริงได้เลย ถ้าเราใช้ระบบการศึกษาแบบฝากธนาคารในการ ให้การศึกษาแก่พวกเขา การวางแผนทางการเมืองและการศึกษา หลายแผนต้องล้มเหลวลงก็เพราะสาเหตุนี้ สาเหตุที่ผู้จัดการ ศึกษานั้นได้วางแผนการศึกษาไว้ตามที่เขาคิดว่าควรจะเป็น โดย ไม่เคยลงไปสัมผัสกับความต้องการของชาวนา และกรรมกรเลย ดังนั้นเขาจึงจัดการศึกษาไม่ตรงกับความต้องการของมวลชน

จะมีก็แต่นักศึกษา ที่มีความเป็นมนุษย์และมีจิตใจเป็นนัก ปฏิวัติที่แท้จริงเท่านั้นที่ทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ ถ้าเป็นผู้กดขี่แล้ว เขาจะทำงานเหนือคนอื่นเขาจะอบรมสั่งสอนคนอื่น ๆ เพื่อปรับ คนให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงซึ่งเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ใครจะไป แต่ต้องข้อเท็จจริงของพวกเขาไม่ได้ บางครั้งผู้นำการปฏิวัติมี ความตั้งใจดีก็ทำงานล้มเหลว เพราะการวางแผนงานเอง ไม่ได้ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เขาลืมนวัตกรรมประสงค์ของการ ทำงาน ว่าเขาจะต้องทำงานต่อสู้ไปร่วมเคียงข้างประชาชน เพื่อ คุ้มครองความเป็นมนุษย์ที่ประชาชนถูกขโมยไป ไม่ใช่ไปเอาชนะหรือ

ทำตัวเหนือประชาชน เพราะหน้าที่อย่างนั้นเป็นแบบของผู้กตัญญู ไม่ใช่หน้าที่ของผู้นำการปฏิวัติ

ในด้านสำนักทางการเมืองก็เช่นกัน ชนชั้นนำที่กตัญญูจะพยายามให้ความคิดแบบเผด็จการ ในการส่งเสริมให้ประชาชนขาดสำนึก และขาดความสนใจต่อการเมือง ด้วยความไม่สนใจและไม่รับผิดชอบทางการเมืองของประชาชนนี้เอง ที่ทำให้ชนชั้นสูงถือโอกาสเล่นการเมืองอยู่พวกเดียว และพยายามส่งเสริมให้ประชาชนกลัวการเป็นอิสระ จากชนชั้นสูงมากขึ้นวิธีการที่ชนชั้นสูงใช้ก็ได้แก่การใช้คำขวัญต่าง ๆ ซึ่งในการปฏิบัติ จริง ๆ แล้ว เพียงแต่การใช้คำขวัญเท่านั้นไม่ได้เป็นการปลดปล่อยที่แท้จริงเลย แต่การกอบกู้ การปลดปล่อย ไม่ได้หมายถึงการหาคำขวัญอันใหม่มาต่อต้านคำขวัญของผู้กตัญญู เพราะถ้าอย่างนั้นชาวบ้านไม่อาจจะตัดสินใจได้ เขาได้ยินคำขวัญอันแล้วอันเล่า จนไม่รู้จะเชื่ออันไหนดี แต่งานของนักกอบกู้ความเป็นมนุษย์นั้นจะต้องช่วยให้ชาวบ้านเกิดสำนึกถึงสิ่งที่เขากำลังได้รับอยู่

ในการลงมือทำจริง ๆ นั้น ผู้นำการปฏิวัติจะต้องไม่ไปหาประชาชนด้วยการนำเรื่องที่ว่า”เขากำลังถูกกตัญญูหรือเป็นทาสใครอยู่” เพื่อยุยงให้พวกนี้เกิดความโกรธ หากแต่ต้องไปหาประชาชนด้วยการเสวนาในบรรยากาศที่เป็นจริง กระตุ้นให้เกิดสำนึกต่อสภาพการณ์ที่เป็นจริง แต่แน่นอนประชาชนก็ย่อมจะมีหลายระดับ ดังนั้นในการทำงานนี้จึงไม่อาจจะคาดหวังได้ว่าจะได้ผลเต็มที่ แต่ถ้าเราไม่คำนึงถึงวิธีการมองโลกของชาวบ้าน เราก็ไม่อาจกระตุ้นให้เกิดการเสวนาได้ หมายความว่าเราจะเอาแต่

พูดในสิ่งที่ไม่เคยอยู่ในความสนใจของชาวบ้านเลย ถ้าเราพยายามทำก็จะเป็นการยึดเหนี่ยวกันทางความคิด ซึ่งเป็นการบุกเบิกทางวัฒนธรรม ถึงแม้จะมีความตั้งใจดีก็อาจจะไร้ผล

จุดเริ่มต้นของการจัดรายการทางการศึกษา หรือทางการเมืองก็ตามจะต้องมีลักษณะต่อไปนี่ คือต้องมีการลงมือทำอย่างแท้จริง รายการนั้นทำได้อยู่ในแบบของรูปธรรม (ไม่ใช่การวางแผนในกระดาษ) และเป็นแผนงานที่สะท้อนให้เห็นระดับความคาดหวังของประชาชน ทำทนายและกระตุ้นให้ประชาชนตอบสนองออกมา การตอบสนองนั้นไม่จำเป็นต้องทำออกมาในรูปการแสดงความคิดเห็น อย่างเจ็ลลียวฉลาดก็ได้แต่ขอให้ตอบสนองออกมาในรูปของการกระทำก็แล้วกัน

การเสวนา ไม่เพียงแต่เราจะต้องพูดสนทนากับประชาชนในสภาพการณ์ที่กำลังเป็นอยู่จริงในปัจจุบัน หรือเพียงแค่จัดโปรแกรม ที่ทำให้ประชาชนเกิดความกลัวเรื่องความไร้สำนึกของเขาเท่านั้น แต่ในการเสวนานั้น เราจะต้องพูดกับประชาชน กระตุ้นให้เขาแสดงความคิดเห็น เพื่อจะเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าเขามองสภาพการณ์ที่กำลังเป็นอยู่อย่างไร

ปัญหาในการปฏิบัติของผู้นำหรือแม้แต่ นักการศึกษา ก็คือการที่นักการศึกษาและนักการเมืองมักจะพูด แต่ชาวบ้านไม่เคยเข้าใจเลย เพราะภาษาที่พวกเราใช้เป็นภาษาของชนชั้นสูง เป็นภาษาที่สวยหรูเป็นนามธรรม ชาวบ้านมักจะเกิดความรู้สึกที่ว่าสิ่งที่นักวิชาการและนักการเมืองพูดนั้นมันฟังดูแปลก ๆ ไม่คุ้น ไม่รู้เรื่อง วกไปเวียนมาและพูดเหมือนเล่นลิ้นในการใช้ภาษา ไม่ว่าจะ

จะเป็นภาษาของชาวบ้านหรือของนักการเมืองก็ตาม ก็จะมีลักษณะเหมือนกันคือต้องเป็นภาษาที่มีความคิด ภาษาหรือความคิดใดก็ตามถ้าไม่มีโครงสร้างที่ใช้อ้างอิง ก็ไม่มีอยู่จริง เพราะฉะนั้นในการสื่อสาร กับชาวบ้านให้ได้ผลดีนั้นนักการศึกษาและนักการเมืองจะต้องเข้าใจโครงสร้างทางภาษาและความคิดที่ชาวบ้านได้เคยคิดกันในท้องถิ่นด้วย

ในการจัดการศึกษาให้แก่มวลชนนั้น งานแรกที่ต้องทำก็คือหาคำที่มีความหมายเป็นสากล คือคำที่ทั้งชาวบ้าน และนักการศึกษาต่างก็เข้าใจตรงกัน และต่อจากนั้นก็จะเป็นการหาหัวข้อและเค้าโครงเรื่องที่จะพูดถึง ซึ่งวิธีการที่จะใช้ก็เหมือนกับการเสวนาคือ เปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้หาเค้าโครงเรื่องและกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวต่อ เค้าโครงเรื่องที่เราได้คิดได้หามันขึ้นมา เค้าโครงเรื่องที่จะคิดขึ้นมาจะไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ดีขึ้นขึ้นมาใหม่ทั้งหมด อาจจะเป็นสมมุติฐานสิ่งที่ต้องการพิสูจน์ว่า จริงหรือไม่จริง แต่ต้องพิสูจน์ว่ามีอยู่ หรือไม่มีอยู่ ก่อนที่จะทำความเข้าใจ กับข้อดีข้อเสียของเค้าโครงเรื่องที่จะใช้เป็นเนื้อหาในการเสวนาเราต้องดูว่า เค้าโครงเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่มีอยู่ในสภาพการณ์จริง ๆ หรือไม่ ซึ่งเราจะรู้ได้เมื่อดูเค้าโครงเรื่องนั้นแล้ว เราต้องถามตัวเองว่าเข้าใจหรือไม่ และไม่ใช่ว่าเพียงเราคนเดียว ทุกคนที่เข้าร่วมเสวนาเห็นด้วยกับเค้าโครงเรื่องที่วางไว้ และได้มองลึกลงไปถึงเค้าโครงเรื่องที่จะใช้ในการเสวนานี้ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลกหรือไม่เพียงใด

สิ่งหนึ่งซึ่งไม่ควรจะมองข้ามไปก็คือ มนุษย์ซึ่งถึงแม้จะเป็นสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ก็ตาม แต่ก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากสัตว์อยู่อย่างหนึ่งคือ นอกจากจะลงมือกระทำได้เหมือนสัตว์ ทั่ว ๆ ไปแล้ว มนุษย์ยังสามารถที่จะย้อนกลับมาวิเคราะห์ดูการกระทำซึ่งตัวเองได้กระทำลงไปแล้วได้ด้วย ซึ่งข้อนี้เองที่ทำให้มนุษย์ต่างไปจากสัตว์ สัตว์ไม่สามารถวางเป้าหมายในการทำงาน และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโลกได้ ประการสำคัญการตัดสินใจจะทำอะไรของสัตว์นั้น มันไม่ได้ตัดสินใจด้วยตัวของตัวเอง แต่มันจะตัดสินใจตามเผ่าพันธุ์หรือพุดงาย ๆ ก็คือตัดสินใจทำไปตามสัญชาตญาณของมัน ความที่ไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตัวเองไม่สามารถวางเป้าหมายในการทำงาน ทำให้สัตว์ทำงานอย่างไม่มีจุดหมาย ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต (เป้าหมาย) สัตว์จึงเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่มีประวัติศาสตร์ การเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีประวัติศาสตร์นี้ ทำให้การมีชีวิตอยู่ไร้ความหมาย เพราะไม่รู้ตัวว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของเรา จะเป็นตัวเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ ดังนั้นสัตว์จึงไม่มีความสำนึกในความเป็น “เรา” เป็น “เขา” เมื่อเวลาพบปัญหา สัตว์จะไม่รู้สึกตัวว่ามันกำลังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาที่ต้องเลือก ที่ต้องเสี่ยงตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อพบปัญหาสัตว์จะรู้สึกว่าคุณกระตุ้นให้โต้ตอบเท่านั้น สรุปแล้ว สัตว์ขาดลักษณะสำคัญไปจากมนุษย์ คือขาดการตัดสินใจ

อีกประการหนึ่งคือ สัตว์ไม่กำหนดชาติของตนเอง เนื่องจากเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่มีประวัติศาสตร์ มันจึงไม่รู้ว่ามันยืนอยู่

บนจุดหนึ่งของประวัติศาสตร์ ไม่รู้ว่าตัวเองสร้างประวัติศาสตร์ตั้ง
นั้นสัตว์จึงรับรู้โลกอย่างไม่มีความหมาย ผลจากการนี้ก็คือ สัตว์
ไม่มีการทำลายล้างความเป็นสัตว์หรือกอบกู้ความเป็นสัตว์ขึ้นมา
สัตว์ไม่ว่าจะอยู่ในป่าหรือในบ้านเมือง ในสวนสัตว์ก็มีลักษณะ
เหมือนกัน

มนุษย์เรามีความแตกต่างไปจากลักษณะของสัตว์ที่กล่าว
มาแล้วทุกประการ แต่มนุษย์ไม่ได้เพียงแต่มีชีวิตอยู่ในโลกไปวัน
หนึ่ง ๆ เท่านั้น มนุษย์มีความสำนึกถึงความมีอยู่ของคน สำนึก
ว่าตนกำลังยืนอยู่บนจุดหนึ่งของประวัติศาสตร์ สัตว์มีชีวิตอยู่ใน
โลกอย่างเหมือน ๆ กันไม่ว่าจะในยุคสมัยไหน แต่มนุษย์มีชีวิต
อยู่อย่างเปลี่ยนแปลงโลกตลอดเวลา สำหรับสัตว์คำว่า “ที่นี่”
หมายความว่าถึงสถานที่ที่มันอยู่เท่านั้น แต่สำหรับมนุษย์คำว่า “ที่
นี้” ไม่ได้หมายความว่าถึงสถานที่อยู่เท่านั้น แต่หมายถึงสถานที่ใน
ประวัติศาสตร์ด้วย คำว่า “ที่นี่” “พຽ່งนี้” “เมื่อวานนี้” สำหรับ
สัตว์แล้วไม่แตกต่างกัน แต่สำหรับมนุษย์แล้วมีความหมาย
อย่างยิ่ง

เนื่องจากคนสำนึกถึงความมีอยู่ ของตนเองอยู่ตลอดเวลา
เขาจึงสำนึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อจำกัดในชีวิตกับอิสรภาพ
ในสภาพความเป็นจริงแล้วมนุษย์ก็ต้องพบกับสภาพการณ์ทาง
ธรรมชาติที่จำกัด แต่มนุษย์ก็มีได้ยอมรับข้อจำกัดนั้นอย่างสิ้น
หวัง

มนุษย์รู้ว่ามึ่ทางเลือกอีกทางหนึ่งที่อยู่ คือทางไปสู่
อิสรภาพ

แต่การจะไปสู่ทางนี้ได้โดยนั่งรอเขาอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ จะต้องลงมือทำอย่างใดอย่างหนึ่ง สิ่งที่ทำนั้นต้องมีการลงมือให้เห็น เป็นจริงเป็นจัง ไม่ใช่เพียงนั่งคิดนอนคิดวาดภาพในอากาศ มนุษย์ไม่เคยหมดหวังเพราะสภาพการณ์ที่จำกัด บีบบังคับให้ ยอมจำนนต่อสภาพการณ์นั้น ๆ แต่ถ้ามนุษย์จะหมดหวัง ก็คงจะ เนื่องมาจากเพราะเขาคิดว่าการกระทำของเขาเองต่างหากที่มีอยู่ จำกัด คือความคิดที่ว่าตนเองจะเอาชนะสภาพการณ์ไม่ได้ นี่แหละคือสิ่งที่ทำให้มนุษย์หมดหวัง

ในทางตรงกันข้ามกับมนุษย์ สัตว์จะไม่สามารถแยกตัวเองออกจากโลกได้ จะมองไม่เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ต่างไปจากสิ่งอื่น ๆ บทบาทของสัตว์อย่างเดียวกับที่มีต่อโลกคือ ปรับตัวให้เข้ากับโลก ไม่มีการปรับโลกให้เข้ากับตัว อะไรที่สัตว์สร้างขึ้นมา ซึ่งอาจเป็นรังที่อยู่ก็ดี สัตว์ไม่ได้สร้างขึ้นมาเพราะการถูกกระตุ้น

จากธรรมชาติเท่านั้น คือ สร้างเพราะความจำเป็นในการดำรงชีวิต ไม่ใช่สร้างเพราะอยากที่จะสร้างผลิตผลที่ได้มาจากการกระทำของมนุษย์ ไม่ใช่ผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายเท่านั้น แต่เป็นผลผลิตที่ตอบสนองความต้องการทางจิตใจอย่างมีความหมายด้วย สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของโลก ดังนั้นมนุษย์จึงจะแยกตัวเองออกจากโลกไม่ได้ จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของโลกตลอดเวลา

ความแตกต่างระหว่างมนุษย์และสัตว์อีกประการหนึ่งก็คือ สัตว์สร้างผลิตผลอะไรขึ้นมาไม่ใช่เพราะสภาพการณ์อันจำกัดดังกล่าวแล้ว ดังนั้น สัตว์จึงไม่สามารถแยกผลิตผลที่ตัวเอง

สร้างขึ้นมาให้ออกจากตัวเองได้ แต่มนุษย์สามารถทำได้ในเรื่องนี้ ทำให้มนุษย์สามารถประเมินผลงานที่ทำลงไปแล้วว่าดีหรือไม่ เมื่อได้ตรวจสอบการกระทำแล้วก็จะนำมาปรับปรุงใหม่ ความรู้และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ก็มีการเริ่มต้นเกิดมา เพราะสาเหตุนี้ ดังนั้น มนุษย์จึงสามารถสร้างอาณาจักรแห่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ได้อย่างน่าอัศจรรย์

สิ่งที่มนุษย์สร้างไม่ใช่เพียงแต่วัตถุเท่านั้น แต่มีสถาบันทางสังคม แนวคิด และความคิดรวบยอดจากการไตร่ตรองและลงมือปฏิบัตินี้เอง ทำให้มนุษย์สร้างสังคมและประวัติศาสตร์กลายเป็นสัตว์สังคมและประวัติศาสตร์ มนุษย์สามารถแบ่งเวลาออกเป็น ๓ สมัยด้วยกัน คือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต มนุษย์เป็นผู้กำหนดมิติของเวลาและแบ่งเวลาออกเป็นยุคเป็นสมัย ยุคหนึ่ง ๆ ถูกกำหนดโดยความคิด ความหวัง ค่านิยม และการทำทนายของสังคม ซึ่งมีทั้งความขัดแย้งในรูปแบบต่าง ๆ แต่เวลาเหล่านี้ไม่ได้ถูกปิดตายตัวเสียทีเดียวประวัติศาสตร์ไม่ได้หมดสิ้นในตัวของมันเอง แต่สามารถต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและอนาคตได้

แนวคิด ค่านิยมต่าง ๆ จะถูกถ่ายทอดออกไปในลักษณะรูปธรรมที่มองเห็นได้จับต้องได้ สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นความหวังและอุปสรรคที่ขัดขวางมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย ทำให้เรามองเห็นว่าสมัยใดมนุษย์มีความหวังแบบไหน และมีอุปสรรคที่ต้องเผชิญแบบใด มนุษย์ในแต่ละกาลเวลาต้องทำงานอะไรบ้าง และทุกหนทุกแห่งถึงแม้ว่าจะมีประวัติศาสตร์ที่ต่างกันบ้าง แต่ก็มีบางส่วนที่มีเค้าโครงสากลร่วมกัน

จากการพิจารณาดู “เค้าโครงสากล” เราจะทราบว่างานบางอย่างที่มนุษย์ทำ ก็เพื่อรักษาสิ่งซึ่งคนรุ่นก่อนได้สร้างเอาไว้ แต่งานบางอย่างก็เพื่อเปลี่ยนแปลง ดังนั้นในขบวนเค้าโครงเรื่องทั้งหลายก็มีความขัดแย้งกันเอง การวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปถึงความขัดแย้ง จะทำให้เราเข้าใจความเป็นจริง เช่น การวิเคราะห์เรื่องอำนาจลึกลับต่าง ๆ เราวิเคราะห์ดูจะเข้าใจความจำเป็นที่ต้องการมีการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และจากการวิเคราะห์เนื้อหาของอำนาจลึกลับและคำอธิบายที่ไร้เหตุผลนี้ ก็จะกลายมาเป็นข้อเท็จจริงอันใหม่ เป็นงานชิ้นใหม่ที่มวลมนุษย์ผู้ซึ่งได้ค้นพบแล้วจะต้องถ่ายทอดไปสู่มนุษย์อื่น ๆ การพิจารณาเค้าโครงเรื่อง ของแต่ละยุคสมัยจะแสดงให้เห็นอย่างหนึ่งคือ ทำให้มองเห็น “สภาพการณ์อันจำกัด” ที่มนุษย์ในยุคนั้น ๆ ต้องเผชิญมนุษย์ในยุคนั้น ๆ ได้แสดง “การกระทำอันจำกัด” อะไรออกมาบ้าง และสิ่งที่มนุษย์ในยุคนั้นได้แสดงออกมาได้ต่อกับสถานการณ์ ก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องถูกต้องเสมอไป เพราะมนุษย์ในสมัยก่อนอาจจะไม่สามารถปลีกรตัวออกมาจากสภาพการณ์อันจำกัด เพื่อมาดูว่ามีอะไรที่อยู่นอกเหนือสภาพการณ์นั้น

จากประวัติศาสตร์ เราจะรู้ว่ามีมนุษย์แต่ละสมัยไม่ได้มีความคิดเหมือนกันหมด ในขณะที่มนุษย์บางพวกยอมรับสภาพการณ์อันจำกัดนั้น ก็จะมีมนุษย์บางพวกที่ไม่ยอมรับ และพวกแรกนี้แหละที่พยายามมองไปให้นอกเหนือจากสภาพการณ์ที่ทุกคนยอมรับว่ามันมีอยู่จำกัด ส่วนพวกหลังก็จะเป็นพวกที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กล้าที่จะทดลองและพิสูจน์ พวกนี้จะไม่

ยอมรับสภาพการณ์อันจำกัด คือปรับตัวไปตามสภาพการณ์ ทำตัวเหมือนวัตถุชิ้นหนึ่งในโลก หรือทำตัวเพื่อรักษาสภาพการณ์เดิมเอาไว้ แต่ตรงกันข้ามพวกนี้จะทำการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อย พวกเขาจะต้องสร้างเค้าโครงเรื่องขึ้นมาใหม่ และพวกเขาก็จำเป็นที่จะต้องพิจารณาเค้าโครงเรื่องให้ถูกต้องด้วย งานของพวกเขาก็คือ หาเค้าโครงเรื่องใหม่หรือคำอธิบายใหม่ ที่มีความหมายกว่าอันเดิม

ลักษณะของเค้าโครงเรื่องใหม่ที่สร้างขึ้น จะสร้างจากลักษณะทั่ว ๆ ไปไปสู่ลักษณะที่เฉพาะ เราอาจจะคิดเอาไว้เป็นเรื่องราวที่ครอบคลุมไปทั่วโลกเสร็จแล้วก็ซอยย่อยออกมา เช่น เป็นระดับภาคพื้นทวีป ระดับประเทศ ระดับท้องถิ่น และต่อ ๆ ไป โดยที่ทุกแห่งจะมีเค้าโครงสากลร่วมกัน ตามความเห็นของผู้เขียนเอง เค้าโครงเรื่องที่จะควรจะใช้เป็นสากลในยุคนี้ก็คือ “การกดขี่” ซึ่งเป็นเค้าโครงเรื่องที่คนส่วนมากมีอยู่และกำลังทำ ส่วนเค้าโครงเรื่องที่จะต่อต้านก็คือ “การปลดปล่อย” ซึ่งทั้งสองนี้จะต้องต่อสู้กันให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่าขึ้นมา ภายในวงจรแบบนี้เราจะพบว่า ลักษณะเค้าโครงและสภาพการณ์จำกัดนั้น เป็นคุณสมบัติของแต่ละสังคมที่มีประวัติศาสตร์คล้าย ๆ กัน เช่นในโลกที่สาม ก็ยังมีสภาพการณ์อันจำกัด คือไม่สามารถมองว่า การเป็นประเทศที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นนั้นให้ผลอย่างไรในสังคมเช่นนี้สิ่งที่ต้องทำก็คือ เอาชนะความขัดแย้งระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง หรือสังคมที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นให้ได้

ถ้าเราพิจารณาสังคมแบบกว้าง ๆ จะพบว่ามีส่วนร่วมกัน

อยู่ และถ้าจะพิจารณาลงไปในวงแคบจะพบว่า แต่ละสังคมก็มี
เค้าโครงของตัวเอง มีสภาพการณ์อันจำกัดของตัวเอง และมีความ
ขัดแย้งของตัวเองด้วย แต่ภายในหน่วยเล็ก ๆ เช่นในแต่ละสังคม
นี้ เค้าโครงของแต่ละชนิดอาจมองเห็นหรือไม่เห็นได้เด่นชัด
ก็ได้ แต่ที่จะไม่มีเค้าโครงเลยนั้นเป็นไปได้ คนแต่ละคนใน
สังคม อาจจะไม่สามารถรับรู้เค้าโครงเรื่องใหญ่ ๆ ที่จะสร้างขึ้น
มา หรือรับรู้ที่รับรู้แบบบิดเบือน หรือบางคนอาจจะถูกสภาพ
การณ์อันจำกัดที่ฝายกดที่สร้างขึ้นมาจากไม่สามารถรับรู้เค้าโครง
เรื่องใหม่ได้

โดยทั่วไปคนที่อยู่ใน สภาพการณ์อันจำกัดเป็นเวลายาวนาน ๆ จะมีจิตสำนึกที่ถูกกดที่ตลอดเวลา พวกนี้จะกลัวการ
เปลี่ยนแปลงอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น พวกเขาจะไม่คิดเค้าโครง
ใหม่ ๆ ขึ้นมาแทนเค้าโครงเดิมได้เลย ทั้งนี้ เพราะขาดความ
เข้าใจ ขาดการวิพากษ์ วิจาร์ณ เขาจะมองดูเค้าโครงต่าง ๆ โดย
แยกออกเป็นส่วน ๆ เขาไม่สามารถมองเห็นว่าส่วนย่อย ๆ แต่ละ
ส่วนนั้นมันสัมพันธ์กันอย่างไร และเมื่อมองทั้งหมดของมันแล้ว
เป็นอย่างไร (เช่นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหา
วัฒนธรรม ซึ่งมองดูรวม ๆ กันแล้วจะออกมาในรูปอะไร) ดังนั้น
ถ้าจะมีการเปลี่ยนแปลงอะไรกัน ก็ต้องเริ่มต้นกันที่จุดนี้ คือจุด
การรับรู้และการมองโลก

การจัดการศึกษาแบบที่เน้นการแก้ปัญหา และวิธีการ
สืบสวนหาเค้าโครงเรื่อง จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้รู้จักวิธีการมอง
ปัญหาแบบทั้งหมด ผู้ศึกษาจะสามารถเข้าใจว่า ส่วนย่อยแต่ละ

ส่วนนั้นมันมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และเมื่อได้ศึกษาไปลึก ๆ แล้ว ก็จะสามารถหลุดออกมาจากสภาพการณ์อันจำกัดได้ ยิ่งประกอบกับการใช้กระบวนการสร้างมโนธรรมสำนึก และค่อย ๆ ขยายสภาพการณ์ของคน ๆ นั้นออกไป จนสามารถเข้าใจถึงเค้าโครงเรื่องของสากลได้

อย่างไรก็ตาม อาจจะมีปัญหาเกี่ยวกับการรับรู้ข้อเท็จจริงของโลก โดยคนที่เริ่มจะต่อสู้อะไรในโลกนี้เป็นโลกปิดไม่มีทางแหวกวงล้อมออกไปได้ การจะแก้ปัญหามองโลกอย่างนี้จะต้องอิงใช้ ขบวนการนำไปสู่นามธรรม แต่วิธีนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าสอนให้ทุกคน เปลี่ยนโลกนี้จากรูปธรรมไปสู่นามธรรมทั้งหมด แต่หมายถึงการให้คงลักษณะทั้งสองเอาไว้ในลักษณะของการ ไตร่ตรอง (นามธรรม) และการลงมือทำ (รูปธรรม) ซึ่งจะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาสภาพการณ์รอบ ๆ ตัวซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรม แล้วเปลี่ยนสภาพการณ์นี้ให้เป็นรหัส เวลาที่เราต้องการจะใช้ไตร่ตรองหรือลงมือปฏิบัติ ก็ถอดรหัสมาในรูปของการกระทำอีกทีหนึ่งด้วยวิธีนี้ จะช่วยให้เรารับรู้สภาพการณ์อันจำกัดรอบ ๆ ตัว ซึ่งแยกออกเป็นส่วนย่อย ๆ เมื่อรับรู้แล้วก็เปลี่ยนให้เป็นการคิดถึงสภาพการณ์ร่วมทั้งหมด และเวลาจะแก้ไข เปลี่ยนแปลงสภาพการณ์นั้น ก็คิดออกมาว่า จะต้องแก้ไขอะไร และจะแก้ไขได้อย่างไรในสภาพการณ์ย่อย

เมื่อเวลาค้นพบกับสภาพการณ์ที่เป็นรหัส เรามักมีแนวโน้มที่จะแบ่งแยกสภาพการณ์ต่าง ๆ ออกเป็นส่วนย่อย ๆ และในตอนถอดรหัสจะเป็น ตอนที่เรามองเห็นความสัมพันธ์ของส่วน

ย่อย ๆ ที่รวมกันเป็นส่วนรวมทั้งหมด ส่วนรวมซึ่งแต่ก่อนที่เราจะวิเคราะห์หรือออกมาจะมีลักษณะยุ่งยากซับซ้อน แต่เมื่อเราได้วิเคราะห์แล้วเราก็จะเข้าใจได้อย่างดี

ในทุก ๆ ระยะเวลาของการถอดรหัส มนุษย์จะสามารถมองเห็นสภาพการณ์ที่เป็นจริงของโลก และในตอนนี้เองที่จะดูว่าเค้าโครงเรื่องใหม่ที่คนคิดขึ้นมามีลักษณะอย่างไร เชื้อถือโซคลางอยู่กับที่ หรือเปลี่ยนแปลงได้ สำหรับบางคนที่ไม่ยอมแสดงความคิดเห็นออกมาหมายความว่าเขาไม่ได้คิดเค้าโครงเรื่องอะไร หรืออาจจะคิดแบบเพื่อฝันที่เรียกว่าเค้าโครงเรื่องเงียบ เค้าโครงเรื่องเงียบอาจจะสะท้อนให้เห็นว่าคนต้องตกอยู่ในสภาพการณ์อันจำกัด ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เค้าโครงเรื่องจะมีอยู่ได้ก็ต่อเมื่อเค้าโครงนั้นได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของคนและโลก จะขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ การพิจารณาดูเค้าโครงเรื่องที่คนแสดงออกมาจะทำให้ทราบถึงความคิดของเขาที่มีต่อโลก ซึ่งให้เห็นสิ่งที่เขาจะกระทำมากยิ่งขึ้น และเกิดความคิดวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นด้วย ยิ่งแสดงเค้าโครงเรื่องออกมาเท่าไร ก็ยิ่งแสดงว่าเขาได้กระทำการโดยคิดถึงความเป็นจริงมากขึ้นเท่านั้น

บางคนอาจจะเห็นว่า เราเองจะค้นหาเค้าโครงเรื่องของเราได้อย่างไรกัน ในเมื่อเค้าโครงเรื่องนั้นมันมีอยู่ในตัวเราเอง แต่เค้าโครงเรื่องนั้นต่างจาก วัตถุที่จำเป็นต้องอยู่นอกกายมนุษย์ เค้าโครงเรื่องของตัวเองนั้น มันอยู่ภายในตัวเรา มันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเรากับโลก

เค้าโครงเรื่องที่มีความหมายนั้น โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์

จะแสดงออกมา และจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาถ้าตนได้เปลี่ยนวิธีการมองโลก ถ้าเราต้องการจะสืบสวนความคิดของผู้ที่แสดงออกมา เราดูที่จุดเริ่มต้นว่าเขาคิดอย่างไร และหาว่าอะไรทำให้เขาเปลี่ยนความคิดเช่นนี้ไปเสีย และในระหว่างนั้นได้มีอะไรเกิดขึ้นกับเขาบ้าง

ก่อนอื่นเราต้องรู้ว่าระดับความคาดหวัง แรงจูงใจ และเป้าหมายที่มีอยู่ในเค้าโครงเรื่องจะมีความหมายได้ ต้องเป็นความคาดหวัง แรงจูงใจ และเป้าหมายที่มีอยู่ในตัวมนุษย์เอง ไม่ใช่เพราะเขาถูกล่อใจจากสิ่งภายนอกให้มีแรงจูงใจ และเป้าหมายของมนุษย์ มาจากสิ่งเร้าภายนอก เราจะไม่ถือว่าเป็นเค้าโครงเรื่องที่แท้จริง ในการให้การศึกษาหรือการปลดปล่อยทางวัฒนธรรมจะเริ่มจากการสืบสวนหาเค้าโครงเรื่องนี้ก่อนข้อผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในการสืบสวนก็คือ สิ่งที่เราต้องการคือเค้าโครงเรื่องที่ไม่ใช่ตัวบุคคล ดังนั้นจึงไม่ควรเน้นที่ตัวบุคคล มิฉะนั้นเราจะไปถือเอาคล้าย ๆ กันว่าเรากำลังสืบสวนคนอยู่ ซึ่งจุดมุ่งหมายที่แท้จริงเราดูที่เค้าโครงเรื่อง ไม่ใช่ดูที่ตัวบุคคลผลจากการสืบสวนเค้าโครงเรื่องนี้ จะนำไปใช้ได้มากในการศึกษาโดยคำนึงถึงความสนใจ ร่วมกันระหว่างครูกับศิษย์

การสืบสวนหาเค้าโครงเรื่องที่มีความหมายจะทำได้ดีที่สุดเมื่อผู้สืบสวนไม่พยายามจะจำกัดลงไปทีข้อเท็จจริงอันใดอันหนึ่งเท่านั้น แต่ควรพิจารณาเค้าโครงอันอื่น ๆ ประกอบด้วย เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างเค้าโครงเหล่านี้ โดยให้คิดเสมือนว่าเค้าโครงพวกนี้เหมือนปัญหาอย่างหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องมีเนื้อหา

ทางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

ในฐานะนักการศึกษา ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงจะต้องไม่ทำการแยกแยะรายละเอียดรายการที่จะสอนให้กับผู้เรียน หรือเริ่มต้นจากจุดที่เขาได้สืบสวนหรือค้นพบแล้ว แต่นักการศึกษาหรือนักค้นคว้า จะต้องวางรูปแบบการศึกษาไว้สำหรับการติดต่อกันอย่างเข้าถึงกัน และใช้ประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ธรรมชาติมาเสนอให้

ส่วนนักค้นคว้าผู้ซึ่งแฝงตัวมา โดยแอบอ้างว่าทำไปตาม ขบวนการทางวิทยาศาสตร์ โดยชอบเปลี่ยนสิ่งที่มีชีวิต ไปสู่สิ่งที่ไม่มีชีวิต เปลี่ยนความมีชีวิตไปสู่ความตาย พวกนี้จะไม่สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงได้เลย เพราะพวกเขาจะกลัวการเปลี่ยนแปลงเขา จึงต้องการที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงนี้ เพื่อที่จะหยุดมัน ไม่ใช่เพื่อจะศึกษาลงไปให้ลึกซึ้ง เขาศึกษาคนเพื่อจะทำลายคน ให้มีลักษณะเป็นวัตถุก้อนหนึ่งพวกนี้เป็นพวกทำลายชีวิต

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การคิดเค้าโครงเรื่องนั้น จะต้องทำการค้นคว้าความคิดของประชาชน ความคิดจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้อยู่ท่ามกลางประชาชน และร่วมกันคิด ไม่มีใครสามารถคิดได้โดยปราศจากผู้อื่นหรือคิดเพื่อผู้อื่นได้ หรือให้คนอื่นคิดเพื่อตัวเราได้ถึงแม้เราจะเห็นว่า ความคิดของชาวบ้านเป็นสิ่งไร้ค่า เพราะเชื่อแต่สิ่งเหลว

ไหล คิดสิ่งที่ไร้สาระแต่เขาก็สามารถจะเปลี่ยนแบบการคิดได้ เขาสามารถที่จะคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ และลงมือทำได้จริง ๆ

โดยไม่ใช้คิดตามผู้อื่น

มนุษย์เราเป็นมนุษย์ได้ก็เพราะสภาพการณ์ ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่ชั่วขณะหนึ่ง ภายในสถานที่หนึ่งเท่านั้น สภาพการณ์นี้มีเงื่อนไขที่กำหนดไว้ และเราสามารถวิเคราะห์ได้ว่าสภาพการณ์นั้นมันประกอบด้วยอะไรบ้าง เมื่อวิเคราะห์แล้ว เราก็จะสามารถวิจารณ์มันได้ และขั้นต่อไป คือเปลี่ยนแปลงได้

การที่เราวิเคราะห์สภาพการณ์ โดยการนำเอามาไตร่ตรองนั้น จะช่วยทำให้เราเห็นสภาพที่เป็นปัญหาจริง ๆ (ไม่ใช่เป็นปัญหาที่เราคิดว่าควรจะเป็น) และด้วยกระบวนการสร้างมโนธรรมสำนึกอย่างลึกซึ้งซึ่งจะทำให้เราเกิดสำนึกในเรื่องที่มีอยู่ได้ กล่าวมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า การศึกษาแบบเน้นเรื่องปัญหานั้นจะช่วยในการสร้างสำนึก ยิ่งนักการศึกษาได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการค้นหาแนวคิดของชาวบ้าน ก็ยิ่งช่วยให้ชาวบ้านมีการตื่นตัวที่จะคิดมากยิ่งขึ้น ยิ่งเน้นเรื่องการค้นหาเค้าโครงเรื่องของชาวบ้าน ก็ยิ่งทำให้ได้เค้าโครงใหม่ ๆ มากยิ่งขึ้น (หมายถึงวิธีการแก้ปัญหา) และผลพลอยได้ก็คือเมื่อเราได้ค้นหาเค้าโครงเรื่องของชาวบ้าน จะช่วยให้เรารู้ว่าชาวบ้านใช้คำพูดกันอย่างไร เพราะคำพูดเป็นเครื่องแสดงความคิด ดังนั้นในระยะแรก ๆ ของการค้นหาเราอาจจะได้ “คำใหม่” ที่เราจะใช้กับชาวบ้านและในระยะต่อมาเราจะได้ “เค้าโครงเรื่องใหม่” ที่จะใช้แก้ปัญหา

งานที่ผู้ค้นหาจะต้องทำจริง ๆ ก็คือ ในลำดับแรกผู้ค้นหาจะต้องเลือกบริเวณที่เขาตั้งใจจะค้นหา เค้าโครงเรื่องที่มีความหมาย และจะต้องค้นหารายละเอียดเกี่ยวกับบริเวณนั้น โดยใช้

แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ตัวอย่างเช่น ถ้าเลือกหมู่บ้านหนึ่ง ก็จะต้องศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ซึ่งอาจจะได้จากการอ่านหนังสือหรือสอบถามชาวบ้านใกล้เคียง และต่อจากนั้นก็เข้าไปในหมู่บ้าน ตอนนี่เองที่เราจะพบกับอุปสรรคมากมาย เช่น ความสัมพันธ์กับชาวบ้าน ความเข้าใจที่ชาวบ้านมีต่อตัวเรา สิ่งต่อไปผู้ค้นหาจะต้องเลือกคนสักกลุ่มหนึ่ง ที่จะเต็มใจพบปะพูดคุยกันโดยไม่มีพิธีรีตองอะไร และเรื่องที่พูดถึงเป็นเรื่องของความอยู่รอดของหมู่บ้านเอง ในการพูดคุยนี้อันผู้ค้นหาจะต้องอธิบายถึงเหตุผลที่จะทำการค้นหาเค้าโครงเรื่อง อธิบายว่ามันจะเป็นไปในรูปใด จะทำอย่างไรและจะเอาผลที่ได้มาใช้อย่างไร นอกจากนี้ยังต้องชี้ให้เห็นว่าการค้นหานี้จะทำได้หรือไม่ได้เลย ถ้าขาดความร่วมมือร่วมใจกันจากทั้งสองฝ่าย ที่สำคัญคือจะต้องมีความเข้าใจและไว้วางใจซึ่งกันและกัน และถ้าชาวบ้านที่มาร่วม เข้ามาด้วยความเต็มใจที่จะมาทำงานด้วย ก็จัดให้เป็นผู้ช่วย หน้าที่ของผู้ช่วยก็คือ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งอาสาสมัครพวกนี้แหละที่จะมีบทบาทมาก

ในขณะที่กำลังดำเนินงานอยู่นี้ สิ่งหนึ่งที่ผู้ค้นหาต้องระมัดระวังอย่างยิ่งก็คือ ในการค้นหานั้นบางทีเราก็พบว่าชาวบ้านมีความเชื่ออะไรบางอย่างมากในสายตาของเรา แต่อย่าดูถูกชาวบ้านเป็นอันขาด การดำเนินงานของเรา จะต้องเต็มไปด้วยความเข้าใจและความเห็นใจว่า สภาพการณ์ที่หล่อหลอมพวกเขาทำให้มีความคิดเช่นนั้น และอย่าพยายามที่จะยึดยึดแนวคิดของเราซึ่งเห็นว่าดีแล้วแก่ชาวบ้าน เพราะถ้าเราทำเช่นนั้น

เราจะช่วยให้ชาวบ้านดีขึ้นมาได้ก็เพียงชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น ชาวบ้านมีแนวคิดที่ถูกต้องตามเราได้ แต่ชาวบ้านจะคิดไม่เป็น เพราะเขาไม่ได้คิดเอง ความคิดที่วิพากษ์วิจารณ์เป็นสิ่งที่เราจะยึดเยียดให้กันไม่ได้ แต่จะต้องเกิดขึ้นด้วยการให้การศึกษาย่างแท้จริง

ในระหว่างทำการเยี่ยมเยียนชาวบ้าน ผู้ค้นหาจะต้องตั้งเป้าหมายของตนเองไว้ในรูปของรหัส โดยการมองบริบทที่จะศึกษาทั้งหมดในรูปของส่วนรวม และเมื่อได้เยี่ยมเยียนชาวบ้านหลาย ๆ ครั้งเข้า ก็ต้องวิเคราะห์ส่วนรวมทั้งหมดออกเป็นส่วนย่อย ๆ ให้ชาวบ้านเห็นและเกิดความเข้าใจ ด้วยวิธีเช่นนี้จะช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของส่วนย่อยทั้งหมดและสามารถเห็นส่วนรวมได้ด้วย

ในระยะแห่งการถอดรหัสนั้น ผู้ค้นคว้าจะต้องสังเกตทุกขณะของการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน บางครั้งอาจจะใช้วิธีสังเกตโดยตรง บางครั้งอาจจะได้จากการพูดคุยซักถาม ผู้ค้นคว้าจะต้องจดบันทึกทุกอย่างไว้ แม้จะดูเหมือนว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญก็ตาม เช่น วิธีที่ชาวบ้านพูดกัน วิธีการดำเนินชีวิต เวลาอยู่ที่บ้านทำตัวอย่างไร เวลาไปออกสังคมเช่นไปวัดทำตัวอย่างไร ต้องบันทึกทั้งหมดแม้อาจจะเป็นส่วนวนที่ซ้ำพูด คำศัพท์ต่าง ๆ การเน้นเสียงสูงต่ำเบาค่อย เวลาพูด และอื่น ๆ

เวลาสังเกตก็ต้องดูหลาย ๆ สภาพการณ์ เช่นดูชารณา เวลาอยู่ในนา เวลาไปประชุมที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเวลาไปอำเภอ (ควรจดเวลาพูดกับข้าราชการด้วย) ผู้หญิงและเด็กมีบทบาท

อย่างไร มีการใช้เวลาว่างในแบบไหน การละเล่นพื้นเมืองที่นิยม คำพูดที่ใช้เวลาอยู่กับบ้านใช้อย่างไร (พูดกันภายในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก) ผู้คนคิดว่าจะต้องบันทึกให้ละเอียดสมควรให้กิจกรรม ไดรอดสายตาไปได้

ในการออกไปเยี่ยมเยียน ชาวบ้านแต่ละครั้งควรจะทำสรุปย่อสั้น ๆ เอาไว้ เพื่อเป็นการประเมินผลสำหรับตนเองและผู้ช่วยระดับท้องถิ่น (ซึ่งได้เลือกเอาไว้แล้ว) และเพื่อความสะดวก ควรจะจัดสรุปประเมินผลในหมู่บ้านนั้นเลย

ในขั้นที่สอง คือขั้นถอดรหัส จะจัดเป็นการประชุมเพื่อ ประเมินผล ในแต่ละบุคคลจะเสนอถึงเรื่องการรับรู้ หรือความรู้สึกที่มีอยู่ต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ โดยร่วมแสดงความรู้สึกกับผู้ ถอดรหัสคนอื่น ๆ ตามที่ตัวเองมีความรู้สึก ทุกคนจะพิจารณา ข้อมูลที่มาจากและเล่าสู่ผู้อื่นฟัง เพื่อให้ผู้อื่นได้พิจารณาซ้ำ และหลังจากนั้นเราก็จะพิจารณาความคิดเห็นของเราเองที่คนอื่น พิจารณาแล้วซ้ำอีกทีหนึ่ง ด้วยวิธีเสวนาและพิจารณาข้อเท็จจริง ย้อนไปมาจะทำให้ได้การพิจารณาที่รัดกุมยิ่งขึ้น ในการนี้ผู้ คำนคว้าและผู้ช่วยระดับท้องถิ่นจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด

การที่กลุ่มผู้ค้นคว้า ได้ทำการแบ่งแยกส่วนย่อยเสร็จแล้ว ก็เอามาโยกรวมกันใหม่ในอีกรูปหนึ่งที่ง่ายต่อการเข้าใจ จะทำให้ ได้เข้าใจลึกกับจุดที่เกิดความขัดแย้งมากขึ้นทุกที และจนกระทั่งได้ ตีตรงจุดที่ตรงกับความขัดแย้งที่เดียว จุดนี้เองที่ผู้ค้นคว้าจะ สามารถเสนอโปรแกรมการศึกษาเข้าไป เพื่อแก้ไขข้อขัดแย้ง นั้น ๆ และถ้าเนื้อหาการศึกษาเรื่องใดตรงกับความขัดแย้งนั้น

พอดี ก็เป็นอันว่าเนื้อหานั้นเป็นเค้าโครงเรื่องหรือวิธีแก้ปัญหาที่ตรงจุดอย่างยิ่ง เราต้องยอมรับว่าวิธีการที่จะให้ได้วิธีการที่จะให้ได้วิธีแก้ปัญหาที่ตรงเป้าหมายเช่นนี้ จะต้องมาจากการสังเกตจากคนหลาย ๆ คน ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจให้แก้ปัญหาด้วยวิธีนั้นวิธีนี้ลงมาจากเบื้องบน ตัวผู้ค้นคว้าเองก็ต้องพยายามที่จะไม่ยึดยึดวิธีแก้ปัญหาของตนให้กับกลุ่ม พื้นฐานของการที่จะทำให้หาจุดขัดแย้งให้ตรงพอดีนั้น ก็คือความตื่นตัวหรือสำนึกของคนในท้องถิ่นนั่นเอง

ในการแก้ปัญหานี้ ผู้ร่วมศึกษาทุกคนจะต้องสามารถแยกตัวเองออกจากสภาพการณ์อันจำกัดให้ได้ เพราะได้กล่าวมาแล้วว่า ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะเราอยู่ในสภาพการณ์อันจำกัด เราต้องทำงานต่าง ๆ ไปตามที่ตั้งแวดล้อมบังคับ เพราะฉะนั้นเริ่มแรกทีเดียว เราเองก็ต้องเกิดความสำนึกก่อนว่า เรากำลังตกอยู่ในสภาพการณ์เช่นไร

มีข้อเท็จจริงประการหนึ่งคือ ถึงแม้จะตกอยู่ในสภาพการณ์อันจำกัดแบบเดียวกัน แต่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นก็มีเค้าโครงเรื่องและวิธีการแสดงออกมาต่าง ๆ กัน เพราะฉะนั้นผู้ค้นคว้าจะต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงอันนี้เข้าไว้ด้วย และผู้ศึกษาเองก็เช่นกัน เวลาที่เรารับรู้สภาพการณ์อันจำกัดนั้น เราไม่มีสิทธิที่จะจัดโปรแกรมที่เราจัดนั้น เราจัดตามที่เราได้รับรู้ไม่ใช่ตามที่ชาวบ้านรับรู้

ในขั้นที่สองของการค้นคว้า เมื่อได้เข้าใจถึงจุดที่ทำให้เกิดความขัดแย้งแล้ว ผู้ศึกษาซึ่งต้องทำงานร่วมกับผู้ช่วยเสมอ ก็

เลือกเค้าโครงเรื่องมาเพื่อคิดเป็นรหัส ในการคิดนี้ จะต้องพิจารณาหลาย ๆ มุม เวลาที่นำไปใช้ปฏิบัติหรือถอดรหัสจะได้มีวิธีการหลาย ๆ วิธี

ในขั้นที่จะคิดหรือใส่รหัสนั้น ต้องคำนึงถึงว่าจะต้องคิดในสิ่งที่ไม่แปลกมากเกินไปนักจากผู้ร่วมศึกษาทั้งหมด ถ้าผู้ร่วมค้นคว้าเสนอความคิดอะไรที่ชาวบ้านตามไม่ทัน มันก็ย่อมจะล้มเหลว เพราะชาวบ้านไม่สามารถรับรู้สิ่งที่ดูแล้วไม่เกิดความหมายอะไรกับเขา

สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงประการต่อไปคือ การคิดหรือรหัสนั้นไม่ควรจะโจ่งแจ้งเกินไป หรือคลุมเครือซับซ้อนเกินไปนัก เพราะถ้ามันโจ่งแจ้งเกินไปก็จะได้ดูคล้าย ๆ กับเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ และขณะเดียวกันถ้าซับซ้อนยุ่งยากไปชาวบ้านก็จะไม่เข้าใจลักษณะของรหัสหรือแบบการคิดที่ดีจะต้องไม่มาในรูปของคำขวัญต่าง ๆ ที่เมื่อฟังดูแล้วราวกับเป็นการล้างสมองแต่ควรจะเป็นวิธีการง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากมาก ทุกคนสามารถเข้าใจได้ และมีลักษณะทำให้คนที่ได้ฟังหรือเห็นแล้ว อยากที่จะนำกลับมาไตร่ตรองดู และลักษณะการคิดในแบบนี้เวลานำไปปฏิบัติ (ถอดรหัส) จะสามารถพลิกแพลงไปได้หลายแบบ

ในตอนที่น่าไปปฏิบัติหรือถอดรหัสนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าเรากำลังทำอะไรอย่างไร เราจะต้องประเมินผลสิ่งที่เราทำไปแล้ว เพื่อจะได้มองเห็นข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในหลายลักษณะไม่ใช่กำหนดตัวเองว่า “ฉันตัดสินใจว่าทำอย่างนี้ดีแล้วและเมื่อฉันทำไปแล้ว ฉันไม่ต้องประเมินผลอีกเพราะฉัน

แน่ใจว่าดีแน่ ๆ”

ด้วยการพิจารณาสิ่งที่พิจารณาไปแล้ว หากความรู้จากสิ่ง
รู้ไปแล้ว จะทำให้การปฏิบัติได้แนวคิดใหม่ ๆ ได้รับความใหม่ ๆ
ขึ้นเรื่อย ๆ ความรู้ใหม่และการรับรู้ใหม่นั้น จะกลายเป็นเนื้อหา
ของการศึกษาอีกต่อไปทำให้สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ยังคงคลุมเครือ
ไม่สามารถทดสอบได้ เปลี่ยนมาเป็นสภาพการณ์ซึ่งทดสอบได้

ในการวางแผนหรือขั้นในสี่ขั้นนั้น เราควรที่จะวางแผนใน
ทางตรงกันข้ามไว้เสมอ เช่นถ้าเราเชื่อว่าวิธีการอย่างนั้นทำได้
เราต้องหาวิธีอื่นวิธีหนึ่งซึ่งตรงกันข้ามกับวิธีนี้เอาไว้ด้วย เช่นใน
การฝึกชานาให้ร่วมอภิปราย ผู้ฝึกได้ทดลองใช้เนื้อหาที่เป็นส่วน
สำคัญตรงตามความต้องการ และเนื้อหาที่เป็นเพียงส่วน
ประกอบ พบว่าได้ผลดียิ่งขึ้น

ในขั้นที่สามของการค้นคว้า คือขั้นที่กลับมาร่วมประชุม
กันถึงผลงานที่ได้ลงมือปฏิบัติไปแล้ว งานในขั้นนี้ ต้องการผู้
มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชา ต่าง ๆ เช่น จิตวิทยา
สังคมวิทยา ที่จะมาเข้าร่วมประชุมด้วย งานที่ต้องทำตอนนี้ก็คือ
จัดบันทึกปฏิกริยาจากผู้ถอดรหัส (ผู้ปฏิบัติการ)

ในระหว่างประชุมผลการปฏิบัติงาน ผู้ประสานงานไม่ควร
แต่จะพยายามรายงานเท่านั้น แต่ควรจะทำทนายให้ผู้อื่นได้เกิด
ความคิด อันอาจจะสร้างปัญหาหรือซักถามเพื่อให้ผู้รายงานตอบ
มาก็ได้ เพื่อผู้รายงานจะได้แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นของ
เขาที่มีต่อความคิดเดิมของเขาต่อโลก และต่อคนอื่น ๆ ออกมา
ซึ่งบางที่เขาอาจจะไม่กล้าหรือไม่ยอมที่จะแสดงออกมาในโอกาส

อื่น ๆ

ตัวอย่างที่ดีอันหนึ่งของการหาเค้าโครงเรื่องก็คือ เรื่องชาวนาในซานติเอโก กลุ่มผู้ศึกษาได้อภิปรายกันถึงการได้เห็นภาพของชายเมาเหล้าผู้หนึ่ง ซึ่งเขากำลังเดินอยู่บนถนน และมีหนุ่มวัยรุ่น ๓ คนยืนคุยกันอยู่ข้างถนน ผู้อภิปรายในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นว่า “คนที่เราจะจัดว่าเป็นกำลังของสังคมและเป็นประโยชน์ต่อชาติ จะต้องเป็นคนที่กลับบ้านหลังจากทำงานมาแล้วทั้งวัน ต้องเป็นคนห่วงครอบครัว และเป็นเพียงคนงานธรรมดา ๆ อย่างพวกเรา”

ผู้ค้นคว้าตั้งใจจะศึกษาลักษณะของคนติดเหล้าถ้าเขาศึกษาด้วยการส่งแบบสอบถาม เขาอาจจะไม่ได้รับคำตอบ เพราะคงไม่มีใครยอมตอบคำถามแน่ ๆ แต่ด้วยวิธีการดังกล่าวข้างต้นนี้ เราก็จะสามารถล่วงรู้ถึงความเข้าใจของคนที่มีต่อสภาพการณ์ได้เป็นอย่างดี ดีกว่าแบบสอบถาม

สิ่งที่ชาวนาได้แสดงออกมาสามารถมองเห็นได้เป็น ๒ ลักษณะคือ เขาพูดถึงการได้ค่าจ้างที่ต่ำมากการถูกกดขี่ และการกินเหล้า เป็นเพียงการหนีปัญหา หนีจากสภาพความเป็นจริง เป็นการพยายามข่มความคับข้องใจที่มีอยู่ และเป็นวิธีแก้ปัญหากำลางตัวเอง อีกลักษณะหนึ่งก็คือ เขาแสดงความคิดเห็นว่าตนงานที่ดื่มเหล้ามีคุณค่าอยู่บ้างเหมือนกัน เพราะถึงอย่างไร เขาก็มีงานทำดีกว่าคนที่อยู่เฉย ๆ และหลังจากที่เขาได้ชมเชยในคุณค่าของคนงานนั้นแล้ว เขาก็พูดว่าเขาเองก็เป็นคล้าย ๆ กับคนงานนั้นเหมือนกัน

ลองวาดภาพดูซิว่า ถ้านักการศึกษาจะจัดบทเรียนเรื่องการสอนศีลธรรมเกี่ยวกับเรื่องอบายมุขเพื่อให้คนงานเลิกดื่มเหล้า เขาอาจจะจัดบทเรียนที่มีการเทศนาเกี่ยวกับความดีงามของคนที่ไม่ดื่มเหล้า แต่บทเรียนนั้นคงจะไม่ซึมซาบเข้าไปในความคิดของคนงานเลย

ในตอนสุดท้ายของระยะถดถอยนี้ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญในแขนงต่าง ๆ เพื่อทำการวิเคราะห์ในหลาย ๆ ลักษณะ ผลสรุปที่ออกมาจะไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเพียงแขนงวิชาใดวิชาหนึ่งเท่านั้น และเมื่อได้หัวใจของเค้าโครงเรื่องแล้ว ก็ถึงขั้นที่ขจัดหัวใจของปัญหาแห่งความยุ่งยากนั้น ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชาอาจจะเขียนเป็นบทสรุปสั้น ๆ เกี่ยวกับวิธีที่จะแก้ปัญหาตามแนวของเขา และจะใช้บทสรุปนี้เป็นเครื่องมือสำหรับการฝึกหัดของครูที่จะลงไปปฏิบัติงานอีกทีหนึ่ง

ในการพยายามที่จะหาวิธีจัดปัญหานั้น ผู้ศึกษาจะต้องนึกถึงความต้องการของชาวบ้านเสมอ เค้าโครงเรื่องเดิมหรือข้อเสนอนั้นที่ชาวบ้านได้เสนอเอาไว้ ถึงแม้จะยังหาวิธีแก้ปัญหาไม่ได้ในระดับนั้นก็ตาม ก็ต้องนำมาพิจารณาประกอบด้วย เพราะการศึกษานั้นจะต้องเป็นไปในรูปของชาวบ้าน ทำแบบลูกทุ่งที่เหมาะสมกับชาวบ้าน และบางที่ข้อเสนอแนะของชาวบ้านนี้แหละที่จะกลายมาเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้ศึกษาได้เห็นวิธีการที่จะแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้น

แนวคิดทางด้านมนุษยวิทยา สามารถจะใช้เป็นสิ่งที่

กระตุ้นใจได้ เพราะเรื่องราวของมนุษย์วิทยาจะกล่าวถึงบทบาทของคนที่ใช้ชีวิตอยู่ในโลกอยู่กับโลกมากกว่าจะมีชีวิตอยู่เพียงเพื่อปรับตัวให้เข้ากับโลกเท่านั้น

เมื่อหาวิธีแก้ปัญหาคสำเร็จ ขึ้นต่อไปก็คือเลือกวิธีที่จะติดต่อกับชาวบ้านในรูปแบบไหนจึงจะดีที่สุด วิธีการที่จะใช้นั้นอาจจะง่าย ๆ หรือยุ่งยาก ขึ้นอยู่กับหลาย ๆ อย่างเช่น ขึ้นอยู่กับเครื่องมือที่เรามี ขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องที่จะต้องให้ และขึ้นอยู่กับคนที่เราจะต้องติดต่อด้วย เช่นถ้าเขาอ่านหนังสือไม่ได้ ก็อาจจะใช้รูปภาพแทนหนังสือ

ตัวอย่างอันหนึ่งซึ่งกลุ่มผู้ดำเนินงาน ได้ไปติดต่อกับนักเศรษฐศาสตร์ ๒-๓ คน และเล่าให้เขาฟังว่าจะทำอะไรกันบ้าง และจะทำอย่างไร พร้อมทั้งเชิญเขามาร่วมรายการด้วย โดยเชิญให้เขามาร่วมสัมภาษณ์ เกี่ยวกับทางเศรษฐศาสตร์ด้วยภาษาที่ง่าย ๆ ชาวบ้านฟังเข้าใจได้ ในขณะที่เขาให้สัมภาษณ์ก็ถ่ายรูปและอัดเทปเอาไว้ เสร็จแล้วนำภาพและคำให้สัมภาษณ์มาให้ชาวบ้านดู โดยบอกให้ชาวบ้านรู้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนเป็นใคร ทำงานอะไรบ้างแล้วปัจจุบันกำลังทำอะไรอยู่ และก็ฉายภาพให้เขาดูบนจอ ถ้าสมมุติว่าในการแนะนำผู้ให้สัมภาษณ์นั้นเป็นใคร เราก็อาจจะบอกว่า เป็นอาจารย์สอนหนังสืออยู่ในมหาวิทยาลัย ในการอภิปรายก็จะมีคำถามว่า ผู้เข้าร่วมอภิปรายคิดว่ามหาวิทยาลัยนั้นคืออะไร และพวกเขาคาดหวังอะไรบ้างจากมหาวิทยาลัย กลุ่มศึกษาจะจัดบันทึกการอภิปรายไว้และนำรายงานที่เป็นปฏิกริยา ของผู้เข้าร่วมอภิปรายนี้มาเสนอต่อผู้

เชี่ยวชาญ เทคนิคนี้เป็นการเชื่อมระหว่างปัญญาชนซึ่งมีความตั้งใจจริงที่จะช่วยเหลือชาวบ้าน แต่ถ้าไม่เข้าใจสภาพที่แท้จริงของชาวบ้าน ให้เข้ากับชาวบ้านได้ และเทคนิคนี้จะช่วยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น วิชาทฤษฎีวิจารณ์ความคิด เป็นของปัญญาชนบ้าง

อีกวิธีหนึ่งที่อาจจะใช้ได้ คือการอภิปรายถึงเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้เป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์จะเป็นหนังสือพิมพ์รายวันหรือรายสัปดาห์ก็ตาม และวิธีการก็อาจจะใช้วิธีเดียวกับการสัมภาษณ์ที่กล่าวมาแล้ว ที่เห็นว่าหนังสือพิมพ์จะช่วยได้มากก็เพราะ ตามธรรมดาชาวบ้านจะอ่านหนังสือพิมพ์ และมักจะเชื่อคำโฆษณาชวนเชื่อนั้น แต่จากการฝึกหัดให้รู้จักวิชาทฤษฎีวิจารณ์ จะช่วยให้ชาวบ้านมีความคิดอ่านที่ดีมากขึ้น

หลังจากชาวบ้านได้เสนอเค้าโครงเรื่องมาแล้วกลุ่มนักศึกษาก็จะนำมาจัดระบบใหม่ให้ดีขึ้น ทำการขยายความให้ชัดเจน แล้วเสนอให้ชาวบ้านรับทราบอีกทีหนึ่ง

ภารกิจอันแรกของครูก็คือ จะต้องเริ่มรณรงค์ในเรื่องโปรแกรมการศึกษาอันใหม่ จะต้องให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกว่าการโปรแกรมนั้นไม่ใช่สิ่งใหม่แปลกสำหรับเขา แต่เป็นสิ่งที่เขาเองก็มีส่วนร่วมสร้างสรรค์ขึ้นมา

ในกรณีที่ไม่สามารถหาหัวใจหลักเพื่อการเสวนาได้ เราสามารถที่จะเลือกพื้นฐานที่เป็นปัญหาร่วมกันของมนุษย์ทุกคน เช่นเรื่องเกี่ยวกับลักษณะวัฒนธรรม ซึ่งไม่ว่าจะเป็นชาวนา ชาวบ้าน ชาวกองหรือลูกทุ่ง ก็เรียนรู้ร่วมกันได้ทั้งนั้น โดยในขณะที่

ร่วมอภิปรายนั้น ผู้เรียนก็จะได้แสดงเค้าโครงเรื่องที่แอบแฝงอยู่ในใจออกมาเอง

จากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เขียนเอง หลังจากที่ได้เสวนาไปได้ไม่นานนัก ผู้สอนก็จะสามารถถามผู้เรียนได้เลยว่า เขาอยากเรียนเรื่องชาตินิยม ผู้สอนตอบว่า “ดี” แล้วก็จดเอาไว้และถามว่า “ลัทธิชาตินิยมหมายความว่าอย่างไร” “ทำไมเราจึงควรอภิปรายถึงหัวข้อนี้” และเหตุการณ์มักจะเป็นเช่นนี้เสมอคือเมื่ออภิปรายกันไปได้เรื่องหนึ่ง ก็จะได้เค้าโครงเรื่องใหม่มาอภิปรายกันอีก

สิ่งสำคัญสำหรับการศึกษา เพื่อการปลดปล่อยก็คือ จะต้องทำให้ผู้ที่มาร่วมเรียนเกิดความรู้สึกว่า เขาเองเป็นเจ้าของความคิด เพราะเขาสามารถอภิปรายขบคิดปัญหาและมองโลกได้ด้วยตนเอง และนอกจากนั้นยังสามารถเสนอแนะปัญหาเหล่านี้ให้เพื่อน ๆ ที่ร่วมอภิปรายได้รับรู้ด้วย แต่การที่นักศึกษาจะทำเช่นนี้ได้เขาจะต้องไม่กำหนดขอบเขตการศึกษาลงมาจากเบื้องบน หากแต่จะต้องเสาะแสวงหาจากประชาชนเอง จึงจะเกิดการศึกษที่สมบูรณ์และบรรลุเป้าหมาย

การศึกษาเพื่อการปฏิบัติวัฒนธรรม

ในบทนี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์ การดำเนินงานทางวัฒนธรรม ซึ่งกล่าวถึงวิธีการเสวนา และการต่อต้านการเสวนา เราได้เคยถึงมาบ้างแล้วในบทก่อน แต่ในบทนี้จะขยายความให้มองเห็นชัดเจนนยิ่งขึ้นตามที่กล่าวมาแล้วว่ามนุษย์ต่างไปจากสัตว์ เพราะสัตว์เพียงแต่ดำรงชีวิตอยู่ไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ซึ่งมนุษย์เราหาเป็นเช่นนั้นไม่ มนุษย์รู้จักเปลี่ยนแปลงโลกด้วยการลงมือทำงาน กิจกรรมหรืองานที่มนุษย์ทำนั้น เป็นการกระทำที่ได้ไตร่ตรองแล้ว กิจกรรมของมนุษย์มีทั้งภาพทฤษฎี (การไตร่ตรอง) และภาคปฏิบัติ (ลงมือทำ) ท่านเลนิน ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าไม่มีทฤษฎี การปฏิบัติก็ไม่มี การลงมือปฏิบัติ” ซึ่งหมายความว่า การปฏิบัติจะขาดจะสำเร็จไม่ได้เช่นกัน ถ้าผู้นำคิดเพียงคนเดียวแล้วให้ชาวบ้านทำ ซึ่งเท่ากับผู้นำคิดได้ยึดยึดความคิดให้แก่ชาวบ้าน ดังนั้น เป้าหมายและวิธีการของผู้นำก็จะไปด้วยกันไม่ได้ ถ้าเขาอยากให้คนอื่นทั้งคิดทั้งทำ ตัวเขาเองก็ต้องทำเช่นกันก่อนเพื่อเป็นแบบอย่าง

การจำกัดความคิด การใช้คำขวัญ การโฆษณาชวนเชื่อ นั้น จะนำมาเป็นเครื่องมือของการปฏิบัติไม่ได้ เพราะมันเป็นเครื่องมือของการกดขี่ สำหรับผู้กดขี่ยอมเป็นที่แน่นอนว่าเขาจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะขัดขวางการปลดปล่อย เพราะถ้าผู้ถูกกดขี่ได้รับการปลดปล่อยสำเร็จ ชาวบ้านรู้จักคิดเองทำเองนั้น

ก็หมายความว่า ผู้ถูกคดีจะต้องสูญเสียอำนาจของตนเองไป และในทางกลับกัน ถ้าผู้นำการปฏิบัติไม่ใช้การเสวนากับชาวบ้าน ก็หมายถึงว่าผู้นำการปฏิบัติ และผู้ถูกคดีไม่ต่างอะไรกันนัก ถึงแม้ว่าเขาจะสะสมอำนาจไว้ได้ แต่ก็ไม่ได้ถือเขาได้ปลดปล่อยอะไร

ผู้ถูกคดีที่เข้าร่วม ในขบวนการปลดปล่อยจะเพิ่มความสำนึกว่า ตัวเองเป็นสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงโลกได้ที่ละเล็กละน้อย แต่ถ้าเขาใช้ขบวนการปลดปล่อยที่ไม่แท้จริง บางสิ่งบางอย่างที่ผู้ถูกคดีได้ปลุกฝังเอาไว้ในตัวเขาก็จะแสดงออกมา นั่นคือลักษณะการกบฏเมื่อเขาได้อำนาจแล้ว เขาก็จะเริ่มใช้กับผู้อื่น สังคมที่อาจจะเกิดขึ้นภายหลังการปลดปล่อยที่แท้จริงก็คือ “สังคมศักดินา” (สังคมที่มีการแบ่งชนชั้น) ดังนั้นถ้าผู้เข้าร่วมในขบวนการปลดปล่อยไม่แน่ใจในบทบาทของตนเอง ว่าเรากำลังทำอะไรกันอยู่แน่ ก็อาจจะกลายเป็นว่าเราเข้าร่วมขบวนการเพราะความอยากรจะใช้การปฏิบัติเป็นบันไดนำความยิ่งใหญ่มาสู่ตนเอง

สำหรับผู้นำการปฏิบัติ ถ้าเขาพยายามจะต่อสู้เพื่อประชาชน ไม่ใช่ร่วมกับประชาชน เวลาที่เกิดปัญหาเขาจะพบความลำบากมากที่สุด เพราะเขาต่อสู้ตามลำพัง ปราศจากความร่วมมือของประชาชน ส่วนประชาชนก็จะมีอะไรดีขึ้น ทุกอย่างยังคงเหมือนกับเมื่ออยู่กับผู้ถูกคดี

การเสวนาเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการปฏิบัติ มันทำให้การปฏิบัติของประชาชนแตกต่างไป จากการปฏิบัติของทหาร ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ใช้อำนาจอย่างเดียว มีคนตัดสินใจในระดับผู้นำ

ไม่กี่คนเพราะฉะนั้น ผู้นำการปฏิบัติจะต้องเริ่มเสวนากับประชาชน ไม่ว่าจะพบกับความลำบากหรือปัญหามากมายอย่างไรก็ตาม

ใน “คำจริง” ซึ่งประกอบด้วยการไตร่ตรองและการลงมือทำนั้น ขบวนการทั้งสองไม่ได้แบ่งแยกกันชัดเจน ทั้งนี้เพราะขบวนการทั้งสองเกิดขึ้นเกือบจะเป็นเวลาเดียวกัน ในขณะที่เขาคิดเขาก็ทำ หรือเราคิดเราก็ทำอย่างนี้เสมอ

เราอาจจะเปรียบเทียบขบวนการการศึกษา กับขบวนการปฏิบัติได้ดังนี้ ในขบวนการศึกษาแบบฟากธนาคารนั้นก็เหมือนกับกรกดขี่ ส่วนการกอบกู้นั้นก็เหมือนระบบแบบถือปัญหาเป็นใหญ่ สิ่งที่สำคัญในขบวนการศึกษาทั้งสองนี้ก็คือ การติดต่ออย่างเข้าถึงกัน เหมือนกับครูต้องใช้การสื่อสารที่เข้าถึงผู้นำการปฏิบัติก็ต้องใช้การสื่อสารที่เข้าถึงประชาชนด้วย

การปฏิบัติที่แท้จริง ต้องมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่กำลังทำลายความเป็นมนุษย์ ถ้าผู้นำการปฏิบัติคนใดพยายามทำการปฏิบัติแต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามที่กล่าวมาแล้วนี้ ก็ถือว่าผู้นำคนนั้นหาเป็นผู้นำที่จริงไม่ สำหรับประชาชนบางคนยังติดอยู่กับวัตถุมากเกินไป ทำให้เขามองไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงได้ก็โดย อาศัยเครื่องยนต์กลไกต่าง ๆ ความคิดเช่นนี้ผิดมากเพราะไม่เคยมียุคใดในประวัติศาสตร์ที่ปราศจากมนุษย์ มนุษย์จะต้องมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์เสมอ เพราะมนุษย์เป็นผู้เปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ทั้งหมด

ผู้นำการปฏิบัติจะต้องมีวิธีแตกต่างไปจากผู้กดขี่ เช่นใน

การทำความรู้จักกับประชาชน ผู้กตขี้จะทำความรู้จักเพื่อควบคุม แต่ผู้นำจะทำความรู้จักเพื่อปกป้อง ผู้กตขี้จะคิดถึงประชาชนแต่ในการที่จะเป็นเจ้านาย แต่ผู้นำจะคิดถึงประชาชนอย่างเพื่อน

ในขบวนการกตขี้^{นั้น}จะมีคนเพียงสองพวกเท่านั้น คือผู้กตขี้และผู้ถูกกตขี้ ผู้กตขี้จะพยายามยึดเหนี่ยวการตายทั้งเป็น หรืออยู่อย่างไม่มีชีวิตแก่ผู้ถูกกตขี้ เพราะฉะนั้นผู้ถูกกตขี้ที่จะต้องตายไปจากสภาพเช่นนี้ก่อน เพื่อจะเกิดใหม่อย่างมีอิสระเต็มที่ สภาพการณ์การกตขี้^{นั้น} เราสามารถพูดได้ว่าใครบางคนกตขี้ใครบางคนถูกกตขี้ แต่ในการปลดปล่อยเราไม่สามารถพูดได้ว่าใครปลดปล่อยให้ใคร เพราะทุกคนจะร่วมมือกันปลดปล่อย ร่วมมือกันต่อสู้จึงจะได้รับผลสำเร็จ การพูดเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าบทบาทของผู้นำจะไม่มีความหมาย ในทางตรงกันข้ามจะทำให้บทบาทของผู้นำมีความหมายยิ่งขึ้น เพราะผู้นำได้ขจัดการกตขี้^{ซึ่ง}เป็นการขจัดความชั่วร้ายทั้งปวงของโลก

สิ่งหนึ่งที่ผู้นำการปฏิวัติ ไม่ควรทำอย่างยั้งก็คือการใช้ความเมตตา ปราณีอย่างจอมปลอม อย่างที่ผู้กตขี้ได้มอบให้กับประชาชน ดังได้กล่าวมาแล้ว สิ่งที่ผู้นำการปฏิวัติทำได้ก็เพียงการเข้าถึงประชาชนเท่านั้น

วิธีการที่ผู้กตขี้และผู้นำการปฏิวัติจะใช้นั้น ก็ต้องเป็นขบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่มีลำดับขั้นและระบบ แต่ต่างกันที่จุดหมาย ผู้กตขี้จะใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ควบคุมคนเหมือนเป็นวัตถุ แต่ผู้นำการ

ปฏิวัติจะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ทำให้คน เป็นมนุษย์

มากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันนี้ผู้กดขี่จำนวนมากกำลังใช้วิทยาการใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์มาควบคุมเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยถือโอกาสที่ผู้อื่นไม่มีความรู้เท่าทัน

มีผู้นำการปฏิวัติบางคน ที่ยังมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการเสวนา โดยเขาคิดว่าประชาชนไม่อาจร่วมเสวนาได้ เขาควรจะยึดอำนาจทั้งหมดเสียก่อนแล้วจึงเริ่มงานเสวนา แต่การคิดเช่นนี้ทำไม่ได้ เพราะการเสวนาต้องการความมั่นใจในความสามารถของกันและกัน ถึงแม้ว่าในตอนแรกประชาชนยังไม่คุ้นเคยกับการเสวนา ไม่คุ้นเคยกับการใช้อำนาจ แต่สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ผู้นำการปฏิวัติและประชาชนควรจะเรียนรู้ร่วมกัน เพราะการปฏิวัติไม่จบสิ้นในตัวของมันเอง หากแต่เป็นขบวนการต่อเนื่องที่จะดำเนินต่อไปไม่จบสิ้น

ที่จะกล่าวต่อไปนี่จะเป็นข้อเปรียบเทียบแสดงให้เห็นว่าความแตกต่างระหว่างระบบที่มีการเสวนาและการต่อต้านการเสวนานั้นเป็นอย่างไร

ใน ๔ ลักษณะแรกจะเป็นการกระทำที่มีลักษณะเป็นการต่อต้านการเสวนา ส่วน ๔ ลักษณะหลังจะมีลักษณะเป็นการกระทำของการเสวนา

๑. การเอาชนะกัน ลักษณะสำคัญของการกระทำอันเป็นการต่อต้านการเสวนาคือ ต้องการที่จะเอาชนะกัน คนที่อยู่ในระบบนี้ต้องพยายามเอาชนะคนอื่น พยายามควบคุมคนอื่นอยู่ตลอดเวลา เขาจะพยายามใช้ทุกวิถีทาง ตั้งแต่ที่หยาบกระด้าง ไปจนถึงวิธีที่นุ่มนวลที่สุด เมื่อมีผู้มาควบคุมก็ต้องมีผู้ถูกควบคุม

ซึ่งผู้ควบคุมก็หมายถึงผู้ชนะและผู้ถูกควบคุมคือผู้แพ้ ผู้แพ้จะถูกยึดเยียดให้ยอมรับทุกสิ่งทุกอย่างที่ผู้ชนะจะนำมาให้ จนไม่มีอะไรที่เป็นของตนเอง ซึ่งดู ๆ ก็คล้าย ๆ กับตนเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งเท่านั้น

คนที่เป็นผู้กดขี่ก็จะเป็นผู้ต่อต้าน การเสวนาในเวลาเดียวกันด้วย การต่อต้านการเสวนาจะถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อขยายการกดขี่ เริ่มจากด้านเศรษฐกิจจนกระทั่งถึงด้านวัฒนธรรม

ความต้องการที่จะเอาชนะตลอดกาลนี้ ทำให้ฝ่ายผู้กดขี่สร้างความเชื่อบางอย่างขึ้นมา เพื่อควบคุมประชาชนให้อยู่ในสภาพที่พวกเขาต้องการตลอดไปเช่นความเชื่อที่ว่า งานเป็นสิ่งที่ยาก ถ้าลาออกไปจะอดตาย เนื่องจากไม่มีงานทำซึ่งก็จะมีเงินใช้หรือพยายามให้คนรักชาติเสี่ยง ไม่กล้าทำอะไรเป็นที่น่าอัปยศ สิ่งที่ไม่ยอมรับ ทั้งๆ ที่สิ่งซึ่งสังคมยอมรับนั้นก็เป็นที่ผิดอย่างรุนแรง ความเชื่อที่ว่าการศึกษาเป็นของทุกคน แม้แต่ลูกชานาก็ยังเป็นนายกรัฐมนตรีได้ หรือสร้างภาพของวีรบุรุษที่เป็นชนชั้นผู้นำ ความเชื่อเรื่องความมีใจเมตตากรุณาของชนชั้นสูง เพราะฉะนั้นชนชั้นต่ำกว่าก็ควรทำตัวให้เป็นคนดีทำตามคำสั่งความต้องการเพื่อตอบแทนบุญคุณ หรือแม้แต่ความเชื่อที่ว่า “การกบฏนั้นเป็นบาปต่อพระเจ้า” ความเชื่อที่ว่าคนจนนั้นเกียจคร้านและขี้โกง ความเชื่อถูกถ่ายทอดโดยทางสังคมการโฆษณาชวนเชื่อ และสื่อมวลชนของพวกนายทุน

๒. การแบ่งแยกและการเข้าปกครอง เป็นทฤษฎีพื้นฐาน

อันหนึ่งสำหรับการกดขี่ คือชนกลุ่มน้อยที่กดขี่ชนกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อให้สะดวกต่อการรวมตัวกัน กลัวการจัดระบบชุมชน กลัวการรวมหัวต่อต้าน พวกเขาจะพยายามทุกวิถีทางที่จะขัดขวางรวมตัวกัน เพราะจะเป็นเป้าหมายเบื้องต้นของขบวนการปลดปล่อย

วิธีการที่น่าสนใจอันหนึ่งที่ผู้กดขี่ใช้ก็คือ พยายามแบ่งแยกมวลชน พยายามสร้างความร้าวฉานให้เกิดขึ้นในหมู่มวลชน เช่นรัฐบาลของพวกเจ้าขุนมูลนายจะสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาอย่างหนึ่งคือ พยายามทำให้ประชาชนรู้สึกว่ พวกตนเองกำลังได้รับความช่วยเหลืออยู่

อีกวิธีหนึ่งที่ได้ผลก็คือ การแก้ปัญหาเป็นจุด ๆ ไม่พิจารณาว่าปัญหาทั้งหมดเป็นปัญหาร่วม ทั้งนี้เพื่อให้ปัญหาทั้งหมดขาดความสัมพันธ์กัน และยากต่อการแก้ไขให้หมดไปได้ ขบวนการอันหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ก็คือ การจัดอบรมเพื่อฝึกฝนความเป็นผู้นำโดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า ผู้นำเพียงคนเดียวสามารถยกระดับชุมชนทั้งหมดได้ คนใดก็ตามในหมู่บ้านที่ดูทำที่ว่าจะมีลักษณะเป็นผู้นำ ก็จะถูกคัดเลือกให้เข้ามารับการอบรมเพื่อฝึกฝนการเป็นผู้นำ และหลังจากที่จบหลักสูตรการอบรมแล้วพวกเขาเหล่านี้ก็จะถูกส่งกลับหมู่บ้านซึ่งเขาไม่เคยอยู่มาก่อน และพยายามใช้ความรู้ที่ได้มาควบคุมเพื่อนบ้าน ซึ่งเขาจะกลายเป็นคนแปลกหน้าสำหรับหมู่บ้าน เพราะเขาไม่ใช่เพื่อนบ้านที่แท้จริงของชาวบ้าน เมื่อสถานการณ์ของผู้ไม่มั่นคงเพราะชาวบ้านไม่เชื่อถือ เขาก็จะเอายุทธวิธี

ต่าง ๆ ในการควบคุมหมู่บ้าน ซึ่งเคยได้รับอบบรมออกมาใช้

ปัญหาเรื่องความแตกแยกระหว่างชนชั้นนี้เป็นปัญหาที่ผู้
กตที่ไม่พอใจ เพราะเขาไม่ต้องการให้ใคร ๆ รู้สึกตัวว่าพวกเขา
เป็นชนชั้นผู้กตซี เพราะฉะนั้นเขาจึงพยายามหาทางที่จะทำให้
ชนชั้นต่างๆ เข้ากันได้ เช่น พยายามประนีประนอมข้อพิพาทต่าง
ๆ เช่นระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง แต่การหาทางให้คนชั้นต่าง ๆ
เข้ากันได้นั้นเป็นการทำเพียงเปลือกนอกเท่านั้น และทำเพื่อผล
ประโยชน์ของตนเองฝ่ายเดียว ในการปลดปล่อยก็ต้องการการ
เข้ากันได้ของผู้ถูกกตซีเช่นกัน มีบางครั้งที่มีความจำเป็นเร่งด่วน
ที่ทำให้สองชนชั้นต้องมารวมกัน แต่หลังจากความจำเป็นนั้น
หมดไปแล้วแต่ละชนชั้นก็จะแยกจากกัน ความเป็นชนชั้นที่มีอยู่
ก่อนก็จะกลับเข้ามาอีกเช่นเดิม

คนเราจะเห็นสิ่งที่ต้องการ ทำให้ตัวเองสมบูรณ์ตั้งแต่วัน
แรกที่เขาเกิดมา แต่งานที่เขาทำลงไปใช้ช่วยทำให้เขาสมบูรณ์ขึ้น
มาได้เลย ถ้างานนั้นทำให้เขาเกิดความรู้สึกต้องพึ่งพา ไม่มั่นคง
ถูกขู่อยู่ตลอดเวลา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่งานของเขา

เมื่อได้วิเคราะห์ลงไปถึงความมีเมตตาอย่างจอมปลอม
แล้วในเชิงจิตวิเคราะห์อาจจะมองได้ว่าการกระทำอันนั้น
เป็นการขดเชยความรู้สึกสำนึกผิดของผู้กตซี และในเวลา
เดียวกัน ความมีใจเมตตาอันจอมปลอมนี้ก็ซื้อความสงบสุขให้แก่
พวกตนเองด้วย แต่ความสงบสุขไม่ใช่สิ่งที่จะซื้อหามาได้
นอกจากจะต้องล้มผีตนเอง

๓. การสร้างสถานการณ์ และจำกัดความคิดของผู้อื่นเพื่อ

ให้เป็นทาส เหมือน ๆ กับทฤษฎีของการแบ่งแยกแล้วเข้ายึดครอง การสร้างสถานการณ์และจำกัดความคิดของผู้ที่นี้จะช่วยให้ชนชั้นสูงสามารถทำให้มวลชนทำตามเป้าหมายที่พวกเขาวางไว้อย่างง่ายดาย ยิ่งประชาชนมีวุฒิภาวะทางการเมืองน้อยเท่าใดพวกเขาก็ยิ่งจำกัดความคิดของประชาชนได้ง่ายขึ้นเท่านั้น

วิธีการจำกัดความคิดของประชาชนก็เช่น การสร้างความเชื่อบางอย่างให้เกิดขึ้น ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ถ้าประชาชนมีความเชื่อตามนั้น เขาก็จะเชื่อฟังคำพูดของชนชั้นกลางทุกอย่าง

ในบางครั้งที่ประชาชนตื่นตัวขึ้นมา บรรดาชนชั้นสูงก็จะเริ่มมีการตั้งกลุ่มร่วมกัน ระหว่างชนชั้นบางที่ก็มีการเสวนา แต่มิใช่การเสวนาที่แท้จริงเพราะกลุ่มที่ตั้งขึ้นมา หรือการเสวนาที่ถูกจัดให้มีขึ้นนั้น ยังคงมีเป้าหมายของผู้กดขี่แอบแฝงอยู่เบื้องหลังชนชั้นกลางระดับชาติที่ถูกตั้งขึ้นมา ก็จะทำหน้าที่ป้องกันระบบทุนนิยมเอาไว้ตลอดเวลา ไม่ว่าเขาจะทำท่าว่ามีการเสวนาสักเพียงไร การรวมตัวกันเพื่อสร้างองค์การประชาชนที่แท้จริงไม่อาจจะเกิดขึ้นได้เลย ในบรรยากาศที่ผู้กดขี่จัดสร้างขึ้น เพราะนั้นชนชั้นที่จะทำการปลดปล่อยจึงมีทางเลือกเพียง ๒ ทางคือ จะรวมตัวกันอย่างแท้จริงเพื่อการปลดปล่อย หรือจะยอมถูกจำกัดความคิดจากชนชั้นผู้นำ การรวมตัวอย่างแท้จริงจะไม่เกิดการกระตุ่นโดยผู้กดขี่และผู้นำการปฏิวัติ

วิธีสร้างสถานการณ์ และจำกัดความคิดผู้อื่นที่ได้ผลอันหนึ่งก็คือ การสร้างผู้นำที่เป็นที่นิยมขึ้นมาโดยหนุ่มสาวเป็นผู้สร้าง ผู้นำนี้จะกลายมาเป็นกั้นชนระหว่างประชาชนกับชนชั้นสูง

ผู้นำที่เป็นที่นิยมนี้จะอยู่ในสภาพ “ถูกครึ่ง” ตลอดเวลา เขาจะเป็นคนของทั้งสองกลุ่ม ความรู้สึกที่สับสนนี้ ทำให้เขาไม่สามารถจะต่อสู้เพื่อประชาชนได้อย่างแท้จริง

๔. การรุกรานทางวัฒนธรรม การรุกรานทางวัฒนธรรมนั้นจะทำให้เกิดบุคคล ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายที่ถูกกลืนรอนความเป็นตัวของตัวเอง จะถูกกระทำเหมือนเป็นวัตถุชิ้นหนึ่งที่ใครจะปั่นอย่างไรก็ได้ ผู้รุกรานจะเป็นผู้เลือกทุกอย่าง และผู้ถูกรุกรานก็จะมีหน้าที่เพียงทำตามเท่านั้น

การรุกรานนี้อาจจะมาได้หลายรูป เช่นในรูปของการช่วยเหลือการรุกรานทางเศรษฐกิจ หรือทางวัฒนธรรมก็ได้ การรุกรานอาจจะเกิดจากสังคมเมืองหลวงรุกรานสังคมชนบท หรือชนชั้นหนึ่งรุกรานอีกชั้นหนึ่งก็ได้

การรุกรานทางวัฒนธรรม ทำให้ผู้ถูกรุกรานเกิดความรู้สึกว่า วัฒนธรรมของตนเป็นสิ่งที่ด้อยต่ำต้งนั้น เขาจึงเริ่มปฏิเสธวัฒนธรรมของเขาเองและหันไปยึดเอาค่านิยม มาตรฐาน และเป้าหมายของผู้รุกราน ด้วยวิธีนี้ผู้กดขี่จะสามารถหลอหลอมความคิดและวิถีชีวิตของผู้ถูกกดขี่ และสามารถควบคุมผู้ถูกกดขี่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ถูกกดขี่จะมองโลกนี้ไม่ใช่ของตัวเอง แต่มองด้วยความคิดของผู้กดขี่ยิ่งผู้ถูกกดขี่เลียนแบบผู้กดขี่มากเท่าไร ผู้กดขี่ก็ยิ่งสามารถควบคุมผู้ถูกกดขี่ได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น และสถานภาพของขบวนการกดขี่ก็ยิ่งมั่นคงขึ้นมาด้วย

การรุกรานทางวัฒนธรรมจะได้ผลดี ถ้าผู้รุกรานได้ย้าถึงความด้อยต่ำที่เก็บกดอยู่ภายในของผู้ถูกรุกราน เพราะถ้า ผู้ถูก

รุกรานคิดถึงความด้อยต่ำของตนเองมากเท่าไร เขาก็ยิ่งมองเห็น ความสูงส่งของฝ่ายตรงข้าม และจะพยายามรับเอาความสูงส่ง นั้นมาเป็นของตัวเองบ้าง แต่ยิ่งเขาเอาความสูงส่งนั้นมาไว้กับตัว มาก ๆ เขาก็จะยิ่งห่างจากตัวเอง ห่างจากวัฒนธรรมของตัวเอง มากเช่นกัน เขาจะกลายเป็นคนแปลกหน้าสำหรับตัวเอง

สังคมของผู้ถูกรุกรานทุกกลุ่มจะเหมือนกันทั้งนั้น คือ โครงสร้างทางสังคม และเศรษฐกิจจะถูกรุกรานควบคู่กันไปเสมอ และผู้ถูกรุกรานก็จะเกิดสภาพลัทธิ ดั่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สภาพลัทธิทำให้ผู้ถูกรุกรานจะไม่สามารถเป็นตัวของตัวเองได้ หากแต่จะต้อง ติดอยู่ กับสังคมผู้รุกรานตลอดเวลาขบวนการ ต่อสู้จะต้องเริ่มด้วยการตัดการ ติดอยู่ เสียก่อน เพื่อให้ผู้ถูกรุกรานได้มองโลกด้วยทัศนะของเขาเอง เขาจะได้สามารถคิดด้วยตนเอง คิดในสิ่งที่ตรงข้ามกับผู้กดขี่ การรับรู้โลกอย่างทีกล่าวมานี้ จะทำได้ด้วยการใช้ “คำจริง”

การรุกรานทางวัฒนธรรมนั้น เขาจะมองในแง่หนึ่งว่าได้ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกดขี่ เพราะผลจากการรุกรานทาง วัฒนธรรมนี้ จะทำให้สังคมที่ถูกกดขี่ต้องยอมใช้วัฒนธรรมใหม่ โดยที่ต้องละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตน เช่น ถ้าลองพิจารณา สถาบันหรือโครงสร้างบางกลุ่ม เช่นระบบการอบรมเลี้ยงดูเด็ก หรือระบบการศึกษาของสังคมที่ถูกรุกรานก็จะเห็นว่า สถาบัน พวกนี้ได้เป็นตัวแทนในการที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรม ที่รุกรานนั้น เป็นอย่างดี บ้านและโรงเรียนได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนถ่ายทอด วัฒนธรรมใหม่ ให้เยาวชนรับมรดกต่อไปในอนาคต

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก สะท้อนให้เห็นบรรยากาศของสังคมได้อย่างดี การเลี้ยงดูลูกอย่างจำกัดสิทธิควบคุม เข้มงวด ก็เป็นการส่งเสริมบรรยากาศที่กดขี่ เมื่อเด็กเหล่านี้เรียนรู้และเติบโตมาในบ้านที่กดขี่ เขาจะรับภาพพจน์เหล่านี้ไว้ในใจ และเมื่อเขาเติบโตพร้อมที่จะกดขี่ได้ เขาก็เริ่มที่จะเป็นผู้กดขี่คนใหม่ต่อไป ในการที่จะคอยกดขี่ลูกหลานหรือคนอื่น ๆ

เด็กที่อยู่ในบ้านที่ปราศจากความรักจากผู้อื่น และถูกกดขี่ จะเกิดความคับข้องใจ ไม่สามารถใช้ช่วงเวลาวัยหนุ่มสาวทำการเปลี่ยนแปลงอะไรได้ ซึ่งแต่ละคนก็มีปฏิกิริยาต่อต้านอำนาจกดขี่ของผู้ใหญ่ต่างกันบางคนอาจจะทำตัวแบบทองไม่รู้ร้อน ต่อสิ่งต่าง ๆ บางคนอาจจะกลายเป็นคนแปลกหน้าจากสภาพความเป็นจริง ถ้าเขายอมรับจากการถูกบั่นจากพ่อแม่เขา หรือบางทีเขาอาจจะทำลายสิ่งเดิม ๆ ทุกอย่างก็ได้จากบ้านมาสู่โรงเรียน และที่โรงเรียนนี้เองเด็กจะพบว่า วิธีที่เขาจะได้รางวัลก็คือพยายามทำอะไรก็ได้ให้ถูกใจบรรดาผู้อยู่เบื้องบนทั้งหลาย และวิธีการที่จะถูกใจเบื้องบนที่สุดก็คือ “อย่าคิด”

อำนาจทางโรงเรียน จะยังฝังเข้าไปในจิตใจเด็กมากขึ้น เด็กจะยิ่งเรียนรู้และเพิ่มความชำนาญในการกระทำซ้ำ ๆ อย่างที่คนรุ่นเก่าได้เคยทำมาก่อนถึงแม้สิ่งนั้นจะผิดก็ตาม บรรยากาศแบบนี้จะเพิ่มความแบ่งแยกตัวเองออกจากมวลชน ไม่ว่าเขาจะไปในกลุ่มชนใดก็ตาม เขารู้สึกแต่เพียงว่าเขาเป็นผู้ที่รู้อะไรดีกว่าชาวบ้าน เขาเป็นนักศึกษา เขามีเทคนิคมากมาย เขาจะมองดูตัวเองว่า เขาเป็นผู้ที่มีความสามารถทำให้มวลชนเลื่อนฐานะได้ วิธี

ปฏิบัติงานของคนพวกนี้ (ไม่ว่าจะมีทฤษฎีที่ดีเพียงไรสนับสนุน อยู่เบื้องหลัง แต่ทฤษฎีนี้ก็สร้างขึ้นมาโดยผู้กดขี่) ก็เป็นไปตาม เป้าหมายที่พวกเขาตั้งไว้ เป็นไปตามการตัดสินใจของพวกเขา ฝ่ายเดียว เป็นไปตามความสนใจของพวกเขา พวกเขาจะไม่ฟัง เสียงประชาชนเลย แต่เขาจะวางแผนเพื่อสอนประชาชนว่า “ทำ อย่างเป็นจริงจะขัดความเกียจคร้านออกไปเพื่อจะพัฒนาประเทศ” พวกเขาได้รับการศึกษาแบบนี้จะมองโลกในแง่เดียว เขาเชื่อว่าพวกเขาเท่านั้นที่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและจัดการศึกษาให้แก่ มวลชน เขาคิดว่ามวลชนนั้นละเลยเกียจคร้านต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ทำอะไรด้วยตนเองไม่ได้ นอกจากต้องให้พวกเขาอบรมสั่งสอน เสียก่อนจึงพอที่จะทำอะไรได้

แต่เมื่อถึงจุดหนึ่งที่มวลชนเริ่มต่อต้านการบงกชและมี ปฏิกริยาออกมา พวกนี้จะกลับเปลี่ยนความรู้ลัทธิเหวของเขา โดยอ้างว่า มวลชนนั้นด้อยต่ำเพราะพวกเขาออกตัญญู เกียจคร้าน เป็นตัวเชื้อโรค เป็นพวกลูกผสม

ถึงกระนั้นก็ยังมิได้ได้รับการศึกษาบางคนตั้งใจดี (พวกซึ่ง ไม่ได้ยึดมั่นอุดมคติว่าการบงกชเป็นสิ่งถูกต้อง แต่ต้องกดขี่เพื่อ ความอยู่รอดและเติบโตของตน) ซึ่งพวกนี้คิดว่าความลัทธิเหว ทางการศึกษาต้องมีคำอธิบายอย่างอื่น ไม่ใช่เพียงความผิดของ มวลชนฝ่ายเดียว แต่อาจเป็นความรุนแรงในการบงกชของพวกเขาเอง พวกที่ค้นพบความจริงพวกนี้ต้องเผชิญกับการเลือกที่ลำบากใจมาก เขามีทางเลือก ๒ ทางคือยกเลิกการบงกชนั้นเสีย แต่การกดขี่นั้นมันฝังแน่นอยู่ในตัวเขาตนมันคงและหนาแน่นมาก

จนถ้าจะยกเลิกมันเสีย เขาก็จะสูญเสียความเป็นตัวเขาเอง การยกเลิกการกตขีก็หมายความว่า เขาทิ้งบทบาททั้งที่เป็นผู้กตขีและผู้ถูกกตขี เขาต้องยกเลิกความเชื่อถือแบบเก่า ๆ ที่เป็นตัวหล่อเลี้ยงการกตขี แต่เริ่มต้นปลูกฝังการเสวนา เพราะฉะนั้นต่อจากนี้เขาจะไม่อยู่เหนือใครไม่ว่าอยู่ฝ่ายใด (ไม่ว่าเอียงซ้ายหรือขวา) เขาจะต้องอยู่กับเพื่อน แต่พวกเขาที่มีความกลัววิสรภาพที่ดีควรจะได้รับ ในระยะนี้เปรียบเสมือนเขามีบาดแผลใหญ่ที่เจ็บปวด

ส่วนพวกที่ไม่สามารถค้นพบได้ด้วยตนเองว่าตัวเขาเองกำลังกตขีผู้อื่นอยู่ จะมีความกลัววิสรภาพอยู่มาก และความกลัวนี้จะมืออยู่ในพวกที่มีคนมาบอกเขาว่า เขากำลังทำลายความเป็นมนุษย์ของตนเองและผู้อื่นอยู่ จากประสบการณ์ของผู้เขียนเอง ในขณะที่จัดกลุ่มเพื่ออบรมอยู่นั้นก็ได้มีผู้เข้ารับการอบรมตั้งคำถามว่า “นี่คุณ คุณคิดว่าจะพยายามชักชวนพวกนั้นไปทางไหน” เมื่อผู้จัดการประชุมได้ชี้แจงว่าจะไม่มีการชักจูงใครไปทางไหน ผู้เข้าร่วมประชุมก็เริ่มตระหนักว่าถ้าเขาสามารถวิเคราะห์ตนเองลงไปถึงระดับหนึ่งจนเขาสามารถลบล้างความเชื่อเดิมที่เขาถืออยู่ เขาก็จะเข้าใจแต่ความเชื่อเดิมนี่เป็นส่วนหนึ่งของตัวเขา การที่จะลบล้างมันก็เท่ากับเป็นการทำรุนแรงต่อตัวเองด้วย

ลักษณะวัฒนธรรมของผู้กตขีนั้นจะพยายามกีดกันไม่ให้มนุษย์รู้ตัวว่า มนุษย์นั้นมีสิทธิที่จะตัดสินใจพวกนี้จะไม่มีการกล่าวถึงผู้ถูกกตขีในฐานะ เป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ พวกเขาจะไม่รู้ตัวเลยว่าพวกเขาเองก็เป็นผลิตผลจาก

วัฒนธรรมที่กดขี่ และในเวลาเดียวกัน พวกเขาก็ได้กลายเป็นต้นตอของการกดขี่ นี่เป็นปัญหาใหญ่ที่การปฏิวัติจะต้องพบ เมื่อมาถึงการปฏิวัติผู้นำจะต้องมีความไหวทันต่อการเมืองรู้จักตัดสินใจกล้าหาญ มีเหตุผลในการตัดสินใจโดยไม่ตกหลุมพรางของพวกที่นิยมฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

นักวิชาการ ไม่ว่าจะจบจากสาขาใดก็ตามเป็นคนที่ถูกกำหนดบทบาทมาจากเบื้องบน หรือพูดจริง ๆ ก็คือ จากวัฒนธรรมแห่งการกดขี่ที่บังคับให้เขาคงอยู่ในที่นั่งถักถัก พวกนักวิชาการพวกนี้จำเป็นต้องจัดระบบสังคมเสียใหม่ ถึงแม้บางคนในพวกเขาจะยังมีความกลัววิสหภาพ และไม่เต็มใจที่จะกอบกู้ความเป็นมนุษย์คืนมา แต่พวกเขาก็ต้องปฏิวัติเพื่อเรียกความเป็นมนุษย์คืนมา

การเรียกร้องความเป็นมนุษย์คืนมานั้น ต้องการผู้นำการปฏิวัติ ซึ่งได้ผ่านการปฏิบัติงานเสวนาทางวัฒนธรรมมาแล้ว และจะเป็นผู้จุดไปการปฏิวัติทางวัฒนธรรม แน่แน่นอนว่าการปฏิวัติทางวัฒนธรรมนี้ จะต้องพบกับบุคคลที่ต้องการขัดขวางเป็นแน่ และในเวลาเดียวกันย่อมมีผู้ที่อยากมาร่วมด้วย ดังนั้นขบวนการนี้จึงต้องเชื้อเชิญทุกคนที่ต้องการสร้างสรรค์สังคมใหม่เข้ามาร่วมมือ ขบวนการปฏิวัติทางวัฒนธรรมก็คือการกระทำเพื่อการเสวนาทางวัฒนธรรม ที่ได้กระทำต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้อำนาจที่เพียงพอที่จะทำการปฏิวัติได้จริง ๆ

การปฏิวัติทางวัฒนธรรมจะทำให้สังคมถูกสร้างขึ้นใหม่ ซึ่งหมายความว่ากิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ต้องถูกสร้างขึ้นใหม่

ด้วย เราจะสร้างสังคมใหม่ด้วยการใช้เครื่องยนต์กลไกใด ๆ สร้างตึกรามบ้านช่องเท่านั้นไม่ได้ แต่ต้องใช้การปฏิวัติทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ ขบวนการที่ใช้คือการสร้างมโนธรรมสำนึกให้แก่ทุกคนไม่ว่าเขาจะทำงานอะไรก็ตาม

กระบวนการสร้างมโนธรรมสำนึกจะทำได้ด้วยการใช้ผู้นำทางเทคนิคหรือวิทยาศาสตร์ สังคมใหม่ที่สร้างขึ้นนี้ต้องแตกต่างไปจากสังคมเดิมอย่างชัดเจน สังคมที่ปฏิวัติแล้วจะไม่ใช่ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เพื่อจุดหมายแบบสังคมเดิม การฝึกหัด และการเตรียมกำลังคนในสังคมสองยุคนี้ก็ต่างกัน

การฝึกหัดคน ไม่ว่าจะดำเนินอาชีพใดก็ตามประการแรก จะต้องช่วยให้บุคคลนั้น ได้มีความเข้าใจในสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” ให้ดีก่อน วัฒนธรรมเป็นส่วนที่เหลืออยู่ของอดีต ซึ่งสามารถดัดแปลงเอาบางส่วนมาใช้ได้ในปัจจุบัน และอนาคต แต่ไม่จำเป็นที่ว่าปัจจุบันและอนาคตจะต้องคงอยู่เหมือนอดีตทุกอย่าง เพราะสังคมต้องปฏิวัติอยู่เสมอ ประการที่สองคือเรื่องความเข้าใจในอาชีพ คนจะต้องเข้าใจว่า อาชีพเป็นเพียงเครื่องมือที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรม ในการปฏิวัติทางวัฒนธรรมนั้น จะต้องใช้ขบวนการ “คำจริง” เพื่อสร้างมโนธรรมสำนึกให้แก่คนที่จะอยู่ในสังคมใหม่ “คำจริง” จะช่วยให้คนเริ่มรับรู้และเข้าใจว่า ทำไมความเชื่อถือเก่า ๆ จึงมาหลงเหลืออยู่ในสังคมปัจจุบันได้ เมื่อคนรับรู้และเข้าใจว่า เขาก็จะสามารถปลดปล่อยตัวเองออกมาจากความหวาดกลัวเก่า ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิวัติได้

สิ่งที่น่าพึงระวังอีกอย่างหนึ่งก็คือ การบุกรุกนั้นไม่ได้เกิด

จากคนชั้นสูงแต่ฝ่ายเดียว แต่อาจจะเกิดจากผู้ที่มีส่วนร่วมในการปฏิวัติด้วยก็ได้ เพราะหลังจากที่ได้ปฏิวัติแล้ว ผู้ที่เคยปฏิวัติบางคนซึ่งต้องตกอยู่ในสภาพลี้ภัยนั้นมานาน อาจจะสวมบทบาทเป็นฝ่ายที่กุมอำนาจและเป็นผู้กดขี่คนใหม่ต่อไป

เพราะฉะนั้น ผู้เขียนจึงคิดว่าขบวนการปฏิวัตินั้นก็คือ การลงมือกระทำการเสวนาในทางวัฒนธรรม ซึ่งจัดว่าเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรม การปฏิวัตินี้จะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องอาศัยการสร้างมโนธรรมสำนึกอย่างจริงจังและลึกซึ้ง งานนี้ต้องทำโดยคนที่เข้าใจ “คำจริง” จริง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าประวัติศาสตร์เคยสอนเราเอาไว้อย่างไร

การปฏิวัติทางวัฒนธรรม จะช่วยพัฒนาให้เกิดการเสวนาระหว่างผู้นำและประชาชน และทำให้ประชาชนรวมตัวกัน ด้วยวิธีนี้จะทำให้ทั้งผู้นำและประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างริเริ่มสร้างสรรค์ การปฏิวัติจะสามารถป้องกันตนเองจากระบบเจ้าขุนมูลนาย (ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของการกดขี่) และต่อต้านการบุกรุกไม่ว่าจะมาในรูปแบบใดก็ตามลักษณะการบุกรุกทางวัฒนธรรมจะรวมไปถึงการจำกัดโลกแห่งความเป็นจริงของผู้ถูกรุกราน การรับรู้โลกว่าเป็นของหยุดนิ่งตายตัว และการพยายามยึดเยียดการมองโลกของผู้ถูกรุกรานให้แก่คนอื่น เพราะฉะนั้นผู้ถูกรุกรานจะยึดเยียดค่านิยมของตนเองให้ผู้ถูกรุกรานซึ่งจะต้องสูญเสียค่านิยมของตนเองไป นอกจากนั้นการถูกรุกรานทางวัฒนธรรมยังขยายวงกว้างไปถึง การควบคุมการตัดสินใจของผู้ถูกรุกรานด้วย ผู้ที่ถูกรุกรานจะไม่สามารถตัดสินใจด้วยตนเอง แต่จะ

ตัดสินใจตามผู้รุกราน เพราะฉะนั้นเราจะพบว่าในสังคมที่ถูก
รุกราน การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจึงไม่อาจจะเกิดขึ้นได้
เพราะการพัฒนานี้มีข้อตกลงที่จำเป็น ๒ ประการคือ ผู้ต้องการ
พัฒนานั้นจะต้องสามารถค้นคว้าและตัดสินใจได้อย่างริเริ่ม และ
อีกประการหนึ่งคือการค้นคว้านี้ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้เอง แต่จะต้อง
เกิดขึ้นโดยที่ผู้ค้นคว้าสำนึกตนเองอยู่ตลอดเวลา

มีความแตกต่างกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงและการ
พัฒนาคือ การพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนแปลงแต่การเปลี่ยนแปลง
ไม่จำเป็นต้องเป็น ต้องเป็นการพัฒนาทั้งหมด การเปลี่ยนแปลง
ของเมล็ดพืชที่งอกเป็นต้นอ่อนไม่ใช่การพัฒนา การเปลี่ยนแปลง
ของสัตว์ไม่ใช่การพัฒนา เพราะการเปลี่ยนแปลงของพืช และ
สัตว์นี้เกิดขึ้นเพราะมันถึงเวลาที่ต้องเกิด แต่มนุษย์เราต่างไปจาก
สัตว์และพืช

คนเป็นเพียงสิ่งเดียวที่พัฒนา และเขาจะพัฒนาได้เมื่อเขา
“มีอยู่เพื่อตัวเอง” แต่ในลักษณะที่ถูกกดขี่ เขาจะต้อง “มีอยู่
เพื่อคนอื่น” เพื่อคนที่เขาจำเป็นต้องพึ่งพา การตัดสินใจของเขา
จะมาจากผู้อื่น (กดขี่) ผู้ถูกกดขี่จะพัฒนาได้ก็ต่อเมื่อเขาเริ่มมีอยู่
เพื่อตัวเอง การมีเครื่องอำนวยความสะดวกด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ
มิได้แสดงถึงว่าเป็นประเทศที่พัฒนา เพียงแต่เป็นประเทศที่ทันสมัย
กว่าเท่านั้น ประเทศที่จะพัฒนาจะต้องสามารถตัดสินใจ
อะไรได้ด้วยตนเอง นโยบายของประเทศต้องไม่วิ่งไปตามหลัง
ประเทศอื่น

ในการพิจารณาสังคมก็เช่นกัน ในสังคมที่ถูกกดขี่ ซึ่ง

หมายถึงสังคมที่มาภาพลักษณ์ สังคมนี้จะไม่มึลักษณะเป็นตัว
ของตัวเอง แต่จะพึ่งสังคมที่เหนือกว่าไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางการ
ตัดสินใจในทางเศรษฐกิจการเมืองหรือวัฒนธรรมจะถูกกำหนด
มาจึ่งสังคมอื่นที่กดขี่อยู่ หาใช้กำหนดมาจากสังคมภายในไม่
(ตัวอย่างที่เห็นได้เช่น ไทยกับอเมริกา นโยบายทางการเมืองของ
ไทยถูกกำหนด โดยรัฐบาลอเมริกัน ราคาสินค้าภายในประเทศ
ถูกกำหนดมาจากตลาดต่างประเทศ) ในลักษณะเช่นนี้การ
เปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของ
สังคมที่เหนือกว่าเพราะฉะนั้น บางสังคมจึงสับสนระหว่างการพัฒนา
เพื่อก้าวไปสู่ ความเป็นประเทศที่ทันสมัย ความก้าวหน้า
ทันสมัยที่จะเกิดขึ้นในสังคมที่ถูกกดขี่นั้นจะเกิดขึ้นกับกลุ่มเล็ก ๆ
เท่านั้น เช่น การสามารถใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบาย ในขณะที่
ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับประโยชน์จากความก้าวหน้านั้นเลย
และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริงซึ่งซุกซ่อนอยู่เบื้องหลังการ
เปลี่ยนแปลงทั้งหลาย ก็คือสังคมที่กดขี่นั่นเองเพื่อที่จะดูว่าสังคม
ใดกำลังพัฒนาอย่างแท้จริงหรือไม่ เราไม่ควรจะให้การประเมิน
“รายได้ประชาชาติ” เป็นเครื่องตัดสิน เพราะรายได้ประชาชาตินั้น
นั้นเป็นรายได้ที่เฉลี่ยจากรายได้ทั้งหมดของประชาชน แต่เกณฑ์
ที่เราควรจะใช้ดูก็คือ สังคมนั้นเป็นสังคม “ที่มีอยู่เพื่อตนเอง”
หรือเปล่า ถ้าไม่ใช่ถึงแม้ว่าจะพัฒนาในเกณฑ์อื่น ๆ เราก็ถือว่า
สังคมนั้นเพียงแต่กำลังเปลี่ยนไปเป็นสังคมที่ทันสมัยเท่านั้นไม่ใช่
สังคมที่พัฒนา ความขัดแย้งหลักของสังคมที่ล้าหลัง ก็คือความ
สัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ถูกกดขี่ กับประเทศที่กดขี่ ซึ่งเราจะ

ต้องขจัดความขัดแย้งนี้ และหาสิ่งอื่นมาแทนที่ “การช่วยเหลือ” ที่สังคมกดขี่ยื่นมาให้ จะต้องนำมาใช้เพื่อให้สังคมที่พึ่งพากลายเป็นสังคมที่มีอยู่เพื่อตนเอง

จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ผู้ที่พยายามทำการปฏิรูปสังคม มีแรงหนุนหลังจากสังคมที่กดขี่อยู่เบื้องหลังซึ่งไม่ได้แก้ไขความขัดแย้งทั้งภายนอก และภายในสังคมได้เลย เพราะความตั้งใจอันแท้จริงของสังคมที่กดขี่นั้นก็ยังคงต้องการการกดขี่อยู่นั่นเอง การปฏิรูปแบบนี้ จึงเป็นการผ่อนหนักให้เป็นเบาเท่านั้น โดยผู้นำของสังคมที่กดขี่รู้ว่า “เราควรจะทำการปฏิรูปเสียก่อนที่ประชาชนจะลุกฮือขึ้นทำเสียเอง” วิธีการที่สังคมที่กดขี่ใช้ก็มีดังกล่าวแล้วคือเข้าควบคุม จำกัดสถานการณ์ บุกрукทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมหรือบางที่ผู้นำของสังคมที่กดขี่ก็เข้าควบคุมผู้นำหรือชนชั้นนำของสังคมที่ถูกกดขี่

ผู้เขียนเองขออย่าว่า ขออย่าให้ผู้นำการปฏิวัติใช้วิธีการควบคุมหรืออย่างอื่น ๆ เช่นเดียวกับผู้กดขี่แต่จงใช้วิธีเสวนาและติดต่อกับประชาชนอย่างแท้จริง

ก่อนที่จะวิเคราะห์ทฤษฎี ของการกระทำเชิงเสวนา จำเป็นจะต้องกล่าวอย่างรวบรัดว่า ผู้นำการปฏิวัติของกลุ่มผู้กดขี่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร? โดยมากผู้นำพวกนี้แต่เดิมมักจะมีพื้นเพหรือมาจากชนชั้นของผู้กดขี่ แต่เมื่อพวกนี้ได้เกิดประสบการณ์ทำให้พวกเขาพบความจริง เขาก็แยกมาจากชนชั้นของเขา และเข้าร่วมกับผู้ถูกกดขี่ เพื่อรวมกลุ่มกัน ด้วยความสามารถในการที่จะวิเคราะห์สภาพที่กำลังเป็นจริงบวกกับความรักในมวลมนุษย

และการกำหนดตัวเองว่าจะอยู่ฝ่ายใด การเข้ามาร่วมกับผู้ถูกกดขี่เขาจะต้องเข้าถึงประชาชนให้มากที่สุด ประชาชนจะค้นพบตัวเองจากผู้นำที่เกิดขึ้น และผู้นำก็จะค้นพบตัวเองในกลุ่มประชาชนด้วยเช่นกัน

ผู้นำที่เกิดขึ้นเพราะความจำเป็นแบบนี้ สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า มีความขัดแย้งและการเข้าไม่ถึงกันระหว่างกลุ่มชนชั้นสูงกับกลุ่มผู้ถูกกดขี่ ผู้นำที่เกิดขึ้นนี้อาจจะยังไม่สามารถรับรู้หรือสามารถจะตระหนักอย่างถ่องแท้ถึงสภาพ การกดขี่บางที่ตัวเขาเองกำลังกระทำอยู่ เพราะเขาอยู่ในชนชั้นนั้นด้วย พวกนี้อาจจะยังอยู่กับของเก่า ๆ แต่บางคนก็สามารถที่จะตระหนักถึงสภาพการกดขี่อย่างแท้จริง

ในกรณีนี้ผู้นำยังติดอยู่ในชนชั้นเดิมของตนพวกนี้ จะเกิดความแคลงใจในตนเอง พวกเขากลัวที่จะได้รับอิสรภาพ ดังนั้นเขาจึงอาจจะหันไปใช้เรื่องความต้องการของพระเจ้า หรือบุญวาสนามาอธิบายการกดขี่ที่กำลังเกิดขึ้น พวกนี้ไม่เชื่อว่าประชาชนจะทำการปลดปล่อยตัวเองได้เพราะนั่นไม่ใช่พระประสงค์ของพระเจ้า และอีกกรณีหนึ่งพวกนี้สามารถแยกตัวเองออกมาจากพวกกดขี่ และตระหนักถึงว่าตนเองจะต้องขัดแย้งกับพวกแรก พวกหลังนี้มีความเชื่อถือในประชาชน เขาสามารถมองเห็นความแตกต่างระหว่าง “ความจำเป็นที่ต้องมีชนชั้น” กับ “ความสำนึกในชนชั้น” ได้เป็นผลสำเร็จ ผู้นำแบบนี้จะได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างเต็มที่ เขาจะได้รับการสนับสนุนตลอดระยะเวลาที่ทำการปฏิวัติ ผู้นำจะเข้าไปเสวนากับ

ประชาชน และในขณะนี้เอง ความรู้สึกร่วมกันอย่างแท้จริง ระหว่างประชาชนกับผู้นำก็จะเกิดขึ้น และนี่ก็กำลังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การเสวนาจะหยุดไม่ได้จนกว่าพลังจะเกิดขึ้น หรือจนกว่าประชาชนจะรู้สึกตนเองว่ามีพลังขึ้นแล้ว

การเข้าร่วมกันอย่างแท้จริงเช่นนี้ ผู้นำการปฏิวัติจำเป็นต้องมีขวัญในการต่อสู้ ความกล้าหาญความรัก ความกล้า แสดงออก อย่างไม่ลดน้อยถอยหลัง ซึ่งการกระทำอย่างนี้ได้ ไม่ใช่เรื่องที่ย่าง ๆ เลย ผู้นำการปฏิวัติจะต้องมีความรักในมวลชนอย่างแท้จริง และยอมที่จะเสียสละทุกอย่างได้ ในการนี้ ผู้นำการปฏิวัติจะทำเพียงตามลำพังไม่ได้ จะต้องอาศัยประชาชนด้วย หรือ ประชาชนจะทำตามลำพังก็ไม่ได้ ต้องร่วมมือกับผู้นำเช่นกัน

งานที่ผู้นำต้องทำก็คือ พยายามหักล้างแรงที่ผู้ถูกคดีติดอยู่กับผู้กดขี่ ซึ่งอาจจะติดอยู่เพราะเคยทำมาตั้งแต่อดีต การพยายามหักล้างนี้จะทำให้ประชาชน เกิดความขัดแย้งกับเขาในระยะแรก ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้กดขี่ ผู้ถูกกดขี่ และผู้นำการปฏิวัติจะเป็นรูปสามเหลี่ยม งานขั้นต่อไปก็คือพยายามเข้าเป็นพวกเดียวกับชาวบ้านเพื่อรวมตัวกันต่อสู้กับผู้กดขี่ฝ่ายเดียว เพื่อช่วยให้ประชาชนได้มองเห็นสภาพการกดขี่ที่แท้จริง

แต่การที่จะทำให้ประชาชน ไม่ชอบเสียก่อนก็อาจทำความลำบากใจให้กับผู้นำการปฏิวัติไม่น้อย สำหรับชาวบ้านเองก็เช่นกัน การที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับที่เราเคยพึ่งพามาตลอดก็ไม่ใช่สิ่งที่น่าพอใจเลย แต่มีผู้นำบางคนคิดว่าจะต้องเอา

ชาวบ้านเป็นพวกเสียก่อน จึงจะสามารถปฏิวัติได้สำเร็จ ดังนั้น พวกนี้จึงพยายามใช้จุดอ่อนของชาวบ้านเป็นเครื่องมือทำให้ชาวบ้านหันมาพึ่งพาตนเองแทนที่จะพึ่งพาผู้กดขี่คนเดิม ซึ่งวิธีการเช่นนี้ก็เหมือนกับที่ผู้กดขี่ใช้ แต่เมื่อทำเช่นนี้เขาก็จะรู้ตัวว่าประชาชนจะไม่ไยดีในตัวเขา เขาจึงหาทางออกด้วยการคิดว่าต้องยึดอำนาจก่อนเพราะไม่เช่นนั้นก็จะเสวนาไม่รู้เรื่อง การตัดสินใจเช่นนี้ก็จะทำให้เขาพยายามเอาชนะประชาชน และต่อมาเขาก็ใช้วิธีการครอบงำ ควบคุม และรุกรานทางวัฒนธรรม ซึ่งวิธีนี้จะไม่ทำให้การปฏิวัติสำเร็จลุล่วงไปได้เลย

บทบาทของผู้นำไม่ควรจะเป็น ดังที่กล่าวมานี้หากแต่ว่าผู้นำจะต้องพิจารณาถึงเหตุ และผลที่ว่าสมควรจะไว้ใจประชาชนได้แค่ไหน และจะต้องหาวิธีการสื่อสารติดต่อให้เข้าถึงประชาชน ทำให้ประชาชนช่วยเหลือตนเอง ช่วยให้ประชาชนเห็นสภาพการกดขี่ที่เขากำลังได้รับอยู่

จากบันทึกนี้เราจะพบว่า การกดขี่ทำให้ชาวนากลับเพราะทำให้การทำงานไร้ประสิทธิภาพอย่างยิ่ง และจากการรู้ถึงพฤติกรรม และปฏิกิริยาของผู้ถูกกดขี่ซึ่งเกิดจากการรุกรานทางวัฒนธรรมของผู้กดขี่ เราจึงจำเป็นต้องหาทางปฏิวัติโดยจะอาศัยทฤษฎีปฏิวัติหลาย ๆ วิธี และผู้นำการปฏิวัติเองก็ต้องแตกต่างไปจากชนชั้นกดขี่ด้วย ทั้งนี้ไม่ใช่เพียงแค่เป้าหมายเท่านั้น แต่จะต้องรวมถึงวิธีการด้วย ถ้าผู้นำใช้วิธีการเดียวกันกับผู้กดขี่ก็แสดงว่าเป้าหมายเขาไม่ได้แตกต่างกันเท่าใดนัก อะไรก็ตามสิ่งที่ชนชั้นกดขี่ได้เคยทำ ผู้นำการปฏิวัติจะต้องไม่ทำเป็นอันขาด

ลักษณะการกระทำที่เป็นลักษณะของการเสวนา

๑. การร่วมมือกัน ในทฤษฎีการต่อต้านการเสวนานั้น จะมีขบวนการที่เปลี่ยนคนให้กลายเป็นวัตถุ โดยการใช้วิธีเข้าควบคุมบังคับ แต่ในทางตรงกันข้าม ทฤษฎีส่งเสริมการเสวนาจะเน้นเรื่องความร่วมมือกันเพื่อจะเปลี่ยนแปลงโลก โดยมีผู้นำการปฏิบัติร่วมอยู่ด้วย แต่ผู้นำการปฏิบัติจะต้องไม่หนุนหลังให้ประชาชนลุ่่มทำไป โดยไม่รู้เรื่องอะไร แต่จะต้องเป็นการต่อสู้ร่วมกัน

การร่วมมือกันมีลักษณะเหมือนการเสวนา คือต้องเกิดจากบุคคล (ไม่ใช่เพื่อกดขี่) ทั้ง ๒ ฝ่าย ที่ต่างก็สามารถเข้าถึงซึ่งกันและกันได้ การเสวนาต้องอาศัยความร่วมมือกัน ไม่มีการเสวนาที่ไหนทำได้โดยมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้คอยควบคุม การเสวนาไม่สามารถยึดเยียดให้กันได้ ไม่ใช่การปั้นแต่งใครขึ้นมา ไม่ใช่การทำให้ใครเชื่อ และไม่ใช่ว่าการพูดคำขวัญที่สวยหรู แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า คนที่เข้าร่วมเสวนานั้นไม่รู้เรื่องอะไรเลย ไม่รู้แม้แต่ว่าตนเองต้องการอะไร ผู้นำการปฏิบัติจะต้องกำหนดหน้าที่ที่แท้จริงของตัวเอง และข้อกำหนดที่เด่นชัดที่สุดนั่นก็คือข้อกำหนดแห่งเสรีภาพ ผู้นำไม่จำเป็นต้องให้ผู้ปลดปล่อยมาจรรักภักดีต่อตนเอง แต่ต้องให้จงรักภักดีต่อการต่อสู้

การร่วมมือจะทำให้การเสวนาดำเนินไป บนพื้นฐานแห่งความจริง โดยมีการท้าทายให้เปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นจริงที่ไม่ต้องการ ความเชื่อถือต่าง ๆ ที่ผู้กดขี่พยายามยึดเยียดเหล่านี้ต้องลบล้างให้หมด โลกต้องเปลี่ยนแปลงใหม่ และทุกคน

ต้องเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ไม่ใช่เปลี่ยนเพื่อผู้อื่น บางครั้งเราอาจจะเสนอแนะวิธีแก้ปัญหาได้บ้าง แต่พอถึงขั้นลงมือเปลี่ยนแปลงจริง ๆ เจ้าของปัญหาจะต้องเปลี่ยนแปลงและแก้ปัญหาด้วยตนเอง

อีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยคือ การเชื่อใจประชาชน ผู้นำการปฏิบัติต้องเชื่อใจประชาชนแต่การเชื่อใจนี้ไม่ได้หมายความว่า เชื่อแบบลืมหูลืมตาไม่ขึ้น แต่ต้องเชื่อในพลังศักยภาพของประชาชนว่าพวกเขาสามารถมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ แต่อย่าไว้ใจในความไม่แน่นอนของผู้ถูกกดขี่ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ผู้กดขี่ได้ปลุกฝังพวกเขาไว้มากถึงแม้ว่าความไว้วางใจจะเป็นพื้นฐาน ของการเสวนา แต่ก็ไม่ใช่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะการเสวนาเป็นการเผชิญหน้ากันทางความคิดระหว่างคน ๒ ฝ่าย ที่จะแสดงความคิดเห็นต่อโลกที่มีอยู่ แต่ถ้าการปลุกฝังของผู้กดขี่รุนแรงมาก ก็อาจทำให้ผู้ถูกกดขี่ที่เข้าร่วมเสวนาเกิดความกลัวต่ออิสรภาพ และแทนที่จะประณามผู้กดขี่ก็จะหันมาประณามผู้นำแทน ถ้าเกิดมีผู้กลัวอย่างนี้ขึ้นมาในการเสวนา และอาจจะทำให้ผู้อื่นรวนเร่ไปด้วย เราก็จะต้องจัดการกับพวกที่คลุมเครือนี้ก่อน

อย่างในกรณีเซ กูวารา เขาสามารถเข้าถึงประชาชนได้ก็เพราะเขามีความรักในเพื่อนมนุษย์และมีความเป็นมนุษย์อย่างยิ่ง การที่เข้าถึงประชาชนได้ ทำให้เขาได้ลงมือทำงานจริง ๆ มิใช่รู้แต่ทฤษฎี และกลุ่มชนที่เขาปฏิบัติงานด้วยได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของเขา และพวกนี้เองที่จะกลายเป็นกำลังสำคัญในการ

ทำงานร่วมกันการเสวนาช่วยให้ผู้นำและประชาชนร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การปฏิบัติที่แท้จริงจะสร้างสรรค์ชีวิตที่เต็มไปด้วยความรัก

๒. การรวมตัวกันเพื่อปลดปล่อย ตามทฤษฎีต่อต้านการเสวนา ผู้คดีจะพยายามแบ่งแยกผู้ถูกคดีไม่ให้รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเพื่อให้ง่ายต่อการคดี แต่ตามทฤษฎีการเสวนาผู้นำจะต้องรวมตัวกับผู้ถูกคดี และพยายามกระตุ้นให้ผู้ถูกคดีรวมตัวกันเองเพื่อต่อสู้และทำการปลดปล่อย

การรวมตัวของผู้ปฏิบัติ ย่อมทำได้ยากกว่าการรวมตัวของผู้คดี เพราะผู้คดีมีการรวมตัวกันโดยการแบ่งแยกผู้ถูกคดีออกเป็นพวก ๆ แต่การรวมตัวของผู้นำการปฏิบัติจะต้องรวมชาวบ้าน การรวมกันของชนชั้นผู้คดี จะทำเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขาฝ่ายเดียว ซึ่งตรงกันข้ามกับการรวมตัวของผู้นำการปฏิบัติกับชาวบ้านซึ่งทำเพื่อให้กลุ่มมีพลังที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อแก้ไขลักษณะต่าง ๆ ที่ผู้คดีได้ปลุกฝังเข้าไปให้หมดสิ้นไปจากพวกเขาอันที่จริงการคดีก็เป็นการแบ่งแยกอยู่แล้ว ในตัวเพราะอย่างน้อยผู้ถูกคดี ก็ถูกแบ่งแยกภาพในตัวเองให้ส่วนหนึ่งติดอยู่กับภายนอก (หมายถึงติดอยู่กับผู้คดี) ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงคิดว่าตัวเขาเองไม่สามารถที่จะทำอะไรได้ เพราะเขาถูกแบ่งแยกตัวเขาเอง เขาถูกแบ่งแยกกระหว่างอดีตกับปัจจุบัน รวมถึงอนาคตกับปัจจุบันด้วย เขาไม่ใช่คนที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะเขาไม่สามารถรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอนาคตได้ จนกว่าเมื่อใดก็ตามที่เขาสามารถแยกตัวเองออกจากการติดอยู่กับผู้คดีได้

เมื่อนั้นเขาก็จะเติบโตขึ้นได้ด้วยตนเอง และเป็นตัวของตัวเอง
อย่างแท้จริง

ในการที่จะทำให้ลักษณะการพึ่งพา ของผู้ถูกกดขี่หายไป
ได้นั้น จะต้องทำให้ชาวบ้านรู้และเห็นว่าทำไม และเพราะอะไร
เขาจึงต้องพึ่งพาผู้กดขี่อุดมคติแห่งการพึ่งพาต่าง ๆ ที่ผู้กดขี่เคย
ปลุกฝังเอาไว้จะต้องทำลายให้หมด การทำลายนี้ไม่ควรใช้เป็น
เพียงคำขวัญเท่านั้น แต่จะต้องเปลี่ยนทั้งความเข้าใจ ความรู้สึก
และการกระทำของผู้ถูกกดขี่ซึ่งทั้ง ๓ ลักษณะนี้ เป็นผลรวมของ
บุคลิกภาพทั้งหมด

การรวมตัวกันต่อสู้ของผู้ถูกกดขี่ จะรวมกันโดยไม่คำนึง
ว่า ชาวบ้านที่มารวมกันมีสถานะอย่างไรเป็นคนชั้นไหน รวยหรือ
จน มหาากินอะไร เขาจะไม่สนใจในสิ่งเหล่านี้เลย แม้แต่ว่าเป็น
คนเชื้อชาติอะไร

คนที่ยังติดอยู่กับผู้กดขี่ หรือติดอยู่กับโชคชะตาพวกนี้ จะ
ต้องหาทางแยกออกมาเป็นตัวบุคคล เขาจะอยู่ในโลกนี้อย่างที่
เป็นนาย ก. นาย ข. อยู่ไปเพียงวัน ๆ เท่านั้นไม่ได้ จะต้องทำให้
เขามองเห็นว่าตัวเขานี้แหละที่เปลี่ยนแปลงโลกได้ โลกที่ประกอบ
ด้วย คน ต้นไม้ ภูเขา หรือแม่น้ำ เขาจะเปลี่ยนได้เมื่อเขาลงมือ
ทำ เขาจะต้องเป็นตัวของตัวเอง ไม่ใช่เป็นของคนอื่น ชาวบ้านจะ
ต้องก้าวขึ้นมาถึงการมีความรู้สึกเช่นนี้ เขาจึงจะสามารถรวมตัว
กันได้ เพราะการรวมตัวของมนุษย์จะแตกต่างไปจากการที่เขา
ก้อนหินหลาย ๆ ก้อนมาวางรวมกัน ผู้ที่จะทำงานต้องกระตุ้นให้
ชาวบ้านรู้จักรวมตัวกัน ซึ่งจะต้องเริ่มต้นจากการพิจารณา

โครงสร้างและประวัติศาสตร์ของสังคมนั้น และเริ่มต้นงานด้วยการดำเนินงานทางสังคม

ผู้ถูกคดีที่อาศัยอยู่ในชนบท และในเมืองจะมีความแตกต่างกัน เช่นชาวนาจะอาศัยอยู่ในสภาพที่ปิดมีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ตามลำพัง การตัดสินใจขึ้นอยู่กับผู้คดีฝ่ายเดียว จะทำให้มองเห็นการกวดขี่ได้ง่ายขึ้น แต่ผู้ถูกคดีที่อาศัยอยู่ในเมือง จะมีลักษณะการดำเนินชีวิตที่ซับซ้อน และการกวดขี่ก็จะมีลักษณะที่ซับซ้อนเหมือนกัน ในชนบท ชาวนาตกอยู่ภายใต้ระบบการกวดขี่ส่วนในเมืองลักษณะการถูกกวดขี่ จะถูกฝังลงในบุคลิกภาพเลยก็ว่าได้ แต่ในทั้งสองอาณาเขตนี้อาจจะมองไม่เห็นการกวดขี่ได้ชัดเจนนัก เพราะในชนบทห่างไกลกัน ส่วนในเมืองการกวดขี่ยังอยู่ลึกมาก

๓. การรวมตัวกันเพื่อสร้างองค์การประชาชนที่แท้จริง ทฤษฎีต่อต้านการเสวนาจะสร้างสถานการณ์ และจำกัดความคิดของผู้อื่นเพื่อให้เป็นทาสเป็นเครื่องมือของผู้คดี แต่ในทฤษฎีแห่งการส่งเสริมการเสวนานั้น การรวมตัวกันเพื่อสร้างองค์การประชาชนที่แท้จริง จะเป็นเครื่องมือของชาวบ้าน ที่จะต่อต้านการกวดขี่ วิธีการที่จะใช้นั้นไม่มีตายตัวแน่นอนขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละสังคม ไม่ว่าจะเป็สังคมใดก็ตามวิธีการที่จะใช้จะต้องดูความเป็นมาของสังคมดูว่าประชาชนมีความเข้าใจ ต่อสถานการณ์รอบด้านอย่างไร ประชาชนมีความขัดแย้งอะไร และวิธีการที่จะใช้ต้องเป็นของพื้นบ้าน (ถ้ามาจากภายนอก ก็จะต้องวิเคราะห์อย่างละเอียดว่ามีความเหมาะสมกับลักษณะของ

หมู่บ้านอย่างไร)

วิธีการที่จะใช้รวมตัวกันมีลักษณะพื้นฐาน ดังต่อไปนี้คือ ต้องมีความมั่นคง พุดอย่างไรต้องทำได้เช่นนั้น ต้องมีความกล้าหาญ กล้าที่จะเผชิญกับสภาพการณ์และปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ ต้องมีลักษณะเอาจริงเอาจัง ต้องมีความรักและความซื่อสัตย์ต่อชาวบ้าน

ผู้ที่จะกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันต้องรู้ตัวว่างานที่ทำนั้น อย่างน้อยก็เสี่ยงมากทีเดียว เพราะถ้าทำไม่ถูกวิธี ชาวบ้านก็จะเห็นว่าเรามาโปรดเขาแล้ว ชาวบ้านจะมาพึ่งพาต่อคนที่เห็นหัวหน้าในการรวมตัว ผลจากการรวมตัวนี้จะไม่สามารถมองเห็นได้ในเวลานั้นเลย บางที่ต้องรอคอยเป็นระยะเวลาเวลานาน การรวมตัวกันไม่ใช่เป็นเรื่องทางทฤษฎีเท่านั้น แต่ต้องลงมือปฏิบัติจริง ๆ ที่ผู้นำจะต้องทำกับคนและโลก วิธีการรวมตัวไม่ใช่วิธีการที่ตายตัวแน่นอน มันเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

การรวมตัวกันอย่างแท้จริงทำให้เกิดพลังที่จะต่อสู้กับอำนาจการกดขี่ และการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ของประชาชน จะมีลักษณะต่างไปจากการรวมตัวของชนชั้นผู้นำ เหมือนลักษณะการรวมตัวกันเพื่อปลดแอก คือการรวมตัวกันของชนชั้นผู้นำ (ผู้กดขี่) นั้นเป็นการรวมเพื่อจะเพิ่มอำนาจให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อจะได้ควบคุมประชาชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนการรวมตัวกันจำเป็นต้องมีระเบียบวินัย มีข้อกำหนดมีวัตถุประสงค์ และต้องมีผู้นำด้วย นอกจากนั้นก็ต้องมีการให้สมาชิกได้ร่วมกิจกรรมด้วย

ผู้นำการปฏิบัติไม่มีสิทธิที่จะยึดเยียดความคิด และคำพูดของตนเองให้แก่ชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเองเขาค้นเคยกับสภาพการถูกยึดเยียดสิ่งต่าง ๆ ให้อยู่แล้ว เราควรจะยกเลิกสิ่งเก่า ๆ ที่ชาวบ้านเคยได้รับอยู่ ต้องช่วยให้ชาวบ้านเคารพความคิดของตนเอง และปรารถนาอิสรภาพที่แท้จริง อิสรภาพจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าตกอยู่ภายใต้อิทธิพลใด ๆ ก็ตาม เพราะถ้าชาวบ้านเปลี่ยนจากการเคยตกอยู่ใต้ผู้กดขี่ มาเป็นผู้อยู่ใต้ผู้นำการปฏิบัติ ซึ่งก็ไม่มีคามหมายอะไร และนั่นก็ไม่ใช่วิธีการปลดปล่อยด้วย

๔. การสังเคราะห์วัฒนธรรม การดำเนินงานทาง

วัฒนธรรมเป็นงานที่มีระเบียบ และมีลำดับขั้น และต้องทำโดยพิจารณาโครงสร้างทางสังคมด้วยว่า โครงสร้างอันใดที่ควรจะรักษาไว้ โครงสร้างอันใดที่ควรจะเปลี่ยนแปลง และเพราะเป็นงานที่มีระเบียบลำดับขั้น งานนี้จึงต้องมีทฤษฎีที่จะใช้เป็นเครื่องพิจารณาในการวางเป้าหมาย และวิธีการในการดำเนินงาน ทางวัฒนธรรมอาจจะช่วยส่งเสริมการกดขี่ก็ได้หรือช่วยปลดปล่อยก็ได้ ดังนั้นเวลาใช้จึงต้องใช้อย่างระมัดระวัง ต้องกำหนดเป้าหมายลงไปให้แน่นอนเลยว่า จะทำเพื่อการต่อสู้หรือเพื่อปลดปล่อยการกดขี่

ตามทฤษฎีการต่อต้านการเสวนา ก็มี การดำเนินงานทางวัฒนธรรมเหมือนกัน แต่เขาทำเพื่อปลุกฝังความเชื่อถืออันไร้เหตุผล เพื่อแยกชาวบ้านออกจากความเป็นจริง และถ้าชาวบ้านได้เชื่อถืออย่างนี้แล้ว เขาก็จะพยายามรักษาความเชื่อถืออันนี้ไว้ด้วยการใช้วิธีต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเช่น การควบคุม การ

แบ่งแยกและเข้าปกครอง การสร้างสถานการณ์เพื่อให้คนเป็น
ทาส การรุกรานทางวัฒนธรรมเพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนตัดสินใจ

ในการรุกรานทางวัฒนธรรมนั้น ผู้รุกรานจะนำเอาความ
เชื่อ อุดมคติ และความคิดของตนเองเข้ามาสู่วัฒนธรรมที่เขาจะ
รุกราน แต่ในการสังเคราะห์วัฒนธรรมนั้น คนที่มาจากนอก
สังคมจะมาเหมือนกันแต่ไม่ใช่มารุกราน พวกเขาจะไม่สั่งสอน
หรือถ่ายทอดอะไรให้ แต่เขาจะเรียนที่อยู่กับประชาชน และอยู่
กับโลกของประชาชน

ในการรุกรานทางวัฒนธรรมนั้น ผู้รุกรานจะเป็นผู้แสดงทุก
อย่าง ชาวบ้านจะเป็นเพียงผู้นั่งเฝ้าดูเท่านั้น แต่ในการสังเคราะห์
วัฒนธรรม ชาวบ้านจะเป็นผู้แสดงด้วย ส่วนผู้รุกรานจะใช้ผู้ดู
และโลกของผู้ดูเป็นเครื่องประกอบในการแสดง ซึ่งผิดกับการ
สังเคราะห์ จะมีใครเป็นผู้ดู ไม่มีเครื่องประกอบการแสดง จะมีก็
แต่การต่อสู้เพื่ออิสรภาพการสังเคราะห์วัฒนธรรม มีลักษณะ
เป็นการกระทำเพื่อเผชิญหน้ากับตัววัฒนธรรมเอง การดำเนิน
งานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องที่ใช้แทนที่การกดขี่ และแทนที่
วัฒนธรรมของคนแปลกหน้า เมื่อกล่าวมาเช่นนี้ การปฏิบัติ
แท้จริงทุกครั้งก็คือการปฏิบัติทางวัฒนธรรมนั่นเอง การปฏิบัติ
ทางวัฒนธรรมก็มีลำดับขั้นดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ คือ การ
ค้นหาเค้าโครงเรื่องนั่นเอง การค้นหาเค้าโครงเรื่องก็คือการ
ดำเนินงานทางวัฒนธรรมนั่นเอง

การสังเคราะห์ทางวัฒนธรรมต่างจาก การรุกรานทาง
วัฒนธรรม เพราะไม่มีการยึดยึดวัฒนธรรมอะไรให้กับใคร มี

แต่การสร้างสรรค์คนในวัฒนธรรมนั้น โดยผู้นำและประชาชนจะร่วมกันสร้าง เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่และการกระทำอันใหม่ ๆ วัฒนธรรมคือความรู้อันแปลกหน้าจะถูกขับไล่ออกไป ความรู้ในขั้นที่ลึกซึ้งของผู้นำที่ถ่ายทอดให้ชาวบ้าน จะถูกชาวบ้านนำไปดัดแปลง ทดลอง ทดลองปฏิบัติดูว่าเหมาะกับหมู่บ้านของเขาหรือไม่

ในการสังเคราะห์วัฒนธรรมจะต้องแก้ไขความขัดแย้งระหว่างผู้นำและชาวบ้าน การสังเคราะห์วัฒนธรรมไม่ได้หมายความว่า จะปฏิเสธว่า วัฒนธรรมของผู้นำและวัฒนธรรมของชาวบ้านไม่แตกต่างกัน วัฒนธรรมที่จะสังเคราะห์ขึ้นมานี้จะวางอยู่บนรากฐานที่แตกต่างกันทั้งนั้น

กลุ่มผู้นำการปฏิวัติจะต้องหลีกเลี่ยงการรวมตัวกันเอง เพราะจะทำให้เกิดข้อขัดแย้งกับชาวบ้านได้ง่ายขึ้น และถ้ากลุ่มผู้นำเกิดมีวัฒนธรรมที่ขัดแย้งกับชาวบ้าน จะทำให้ผู้นำพยายามยึดเยียดวัฒนธรรมของผู้นำให้แก่ชาวบ้าน

บางครั้งผู้นำการปฏิวัติอาจจะทำผิดพลาดด้วยการไม่ยอมเข้าร่วมในกิจกรรมของชาวบ้าน ซึ่งอาจจะทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความคิดของชาวบ้านได้เช่น ไม่เข้าใจความคาดหวัง ไม่เข้าใจวิถีที่พวกเขาเคารพผู้นำการมองตัวเองและผู้คดี ความเชื่อทางศาสนา และอื่น ๆ อันที่จริงเราไม่อาจที่จะแยกความสัมพันธ์เหล่านี้ออกเป็นส่วน ๆ ได้ และผู้คดีส่วนมากก็อยากจะรู้เกี่ยวกับตัวแปรเหล่านี้ เพื่อจะได้ควบคุมชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น แต่พวกผู้นำการปฏิวัติจะต้องรู้ความสัมพันธ์อย่างนี้เพื่อจะได้

สังเคราะห์วัฒนธรรม

การสังเคราะห์วัฒนธรรมไม่ได้หมายความว่าเป้าหมายการปฏิวัติ จะอยู่เพียงแค่ระดับความคาดหวังของชาวบ้านเท่านั้น ถ้าชาวบ้านพยายามจะวางเป้าหมายการปฏิวัติเพียงเท่านั้น ผู้นำจะต้องพยายามมองให้ลึกซึ้งกว่านั้น ตัวอย่างเช่น การรวมตัวกันเข้าเป็นสหพันธกรรมกร เป้าหมายมิใช่เพียงเพื่อเรียกร้องค่าจ้างให้มากขึ้นเท่านั้น การเรียกร้องค่าจ้างเป็นงานชิ้นหนึ่ง แต่มิใช่จบสิ้นเพียงเท่านั้นยังมีงานมีอื่น ๆ อีกมากมาย

ผู้กดขี่มักจะมีทฤษฎีของเขา ซึ่งเขาได้สร้างมันขึ้นมาโดยปราศจากประชาชนเข้าไปร่วมด้วย แต่ในการปฏิวัติ ผู้นำและประชาชนจะต้องมีการร่วมมือกัน ร่วมกันเสวนา ร่วมกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้นมา ทั้งชาวบ้านและผู้นำจะต้องใฝ่หาความรู้ และความเข้าใจในปัญหาชีวิตตลอดเวลา เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถสร้างแนวชีวิตของตนเองได้ และพร้อมที่จะรับการต่อสู้อันยิ่งใหญ่ที่จะมาถึง

คำอธิบายศัพท์

การสร้างมโนธรรมสำนึก (CONSCIENTIZATION) หมายถึงการพัฒนาความคิดและการกระทำของมนุษย์ โดยผ่านการเสวนา (DIALOGUE) เพื่อให้มีการรับรู้และเข้าใจโลกรวมทั้งลำดับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้อย่างถูกต้อง โดยปราศจากการบิดเบือนและจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นในพลังของมนุษย์ เพื่อที่จะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง แก่ไขโลก หรือสังคมมนุษย์ให้ดำเนินไปในทิศทางที่ก้าวหน้า และเพื่อการมีชีวิตที่ดีกว่าเดิมของมนุษยชาติ

คำจริง (PRAXIS) ประกอบด้วย ๒ ลักษณะคือ การเคลื่อนไหว (ACTION) และการไตร่ตรอง (REFLECTION) หมายถึงกระบวนการในการนำประสบการณ์ จากการปฏิบัติมาวิพากษ์วิจารณ์ และเป็นบทเรียนในอันที่จะนำไปสู่การสร้างแนวทางปฏิบัติใหม่ที่มีพื้นฐาน อยู่บนความเป็นจริงของโลก เพื่อให้สังคมก้าวหน้าไปอย่างเป็นระบบ มีทฤษฎีชี้้นำการปฏิบัติอย่างถูกต้อง และหลังจากที่มีการปฏิบัติทุกครั้ง ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบวนการวิเคราะห์ไตร่ตรองในลักษณะนี้เสมอ

ถึงผู้อ่าน

การศึกษาสำหรับผู้กดขี่ เป็นหนังสือที่กล่าวถึงรายละเอียดของชีวิตมนุษย์มากกว่าโครงสร้างของสังคม แต่เราต้องยอมรับความจริงประการหนึ่งว่า สังคมที่เราปรารถนานั้นจะต้องเป็นสังคมที่ให้โอกาสคนมากขึ้น เป็นสังคมที่สมาชิกมีความเป็นมนุษย์มากขึ้น และเป็นสังคมที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติปราศจากการกดขี่ ชูดรีด เบียดเบียน และเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

เราไม่เชื่อว่าการแสวงหาความสุข แบบตัวใครตัวมันของปัจเจกบุคคล จะสามารถสร้างสังคมให้เป็นไป ตามที่มนุษย์ปรารถนาได้แต่เราเชื่อว่าสังคมที่เรากำลังต่อสู้เพื่อให้ได้มานั้น จะสามารถตอบสนองสันติสุขให้กับปัจเจกบุคคลได้ คนในสังคมมีอยู่เพียงสองฝ่ายเท่านั้น ฝ่ายหนึ่งเป็น ผู้กดขี่ และอีกฝ่ายหนึ่งเป็น ผู้ถูกกดขี่ คนจะต้องเลือกยืนอยู่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น เพราะใครก็ตามที่พูดถึง “ความเป็นกลาง” นั้นแสดงว่า เขาโกหก !!

แต่ผู้ถูกคดีและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อความ เป็นมนุษย์